

SOTAHISTORIALLINEN SEURA
ja SOTAMUSEO

VUOSIKIRJA
VIII

Helsinki 1974

TOIMITUSKUNTA

K. J. Mikola, Heikki Pohjanpää
Paavo Talvio, Matti Virtanen

SOTAHISTORIALLINEN SEURA
ja SOTAMUSEO

VUOSIKIRJA

VIII

Helsinki 1974

SISÄLLYS

K. J. MIKOLA: Suomalaisten joukkojen käyttösuunnitelmat v. 1941	5
PAAVO TALVIO: Kunniamiekoista ja kultaisista aseista	24
VILHO TERVASMÄKI: Alueellisen liikekannallepanojärjestelmän syntyvaiheet 1920- ja 1930-luvuilla	32
KAJ-ERIK LÖFGREN: Helsingin maa- ja merilinnoitus	67
OLE GRIPENBERG: Uniformerna vid den "Kongl. Ze-lowska Cosaque-Corpsen".	103
MATTI LAUERMA: Jalkaväen tulivoima piilukkokaudella	111

ISBN 951—95217—0—4

Oy Kodaprint Ab, Tapiola 1974

SUOMALAISTEN JOUKKOJEN KÄYTTÖSUUNNITELMAT v. 1941

K. J. Mikola

A. Suunnitelmat aivoissa ja paperilla

Suomalaiseen esikuntapalveluun näyttää kuuluvan se, ettei komentajan ja operatiivisten osastojen aivoissa syntyviä — tai niissä hiljalleen hautuvia — suunnitelmia ja tilanteenarvosteluja aika ajoin kiteytetä kirjalliseen asuun. Talvi- ja jatkosodan aikaisista arkistoista löytyy vain muutamia sotapäiväkirjan liitteinä tai itsenäisinä asiakirjoina arkistoon merkittyjä johdon itselleen laatimia ”väliaikaisraportteja”, jollaisina edellä mainittuja voidaan pitää. Tällaisten laatiminen olisi ajankohtaisessa esikuntatyöskentelyssä hyödyllistä. Tällainen ajatustyönä ”hautuvan” suunnitelman selkeään muotoon kiteyttäminen olisi ikäänkuin näiden ajatusten tarkistusta. Sellaiset kirjalliset suunnitelmat olisivat myös varsin hyödyllisiä toiminnan myöhempää arviointia ja tulevien komentajien kouluttamista ajatellen.

Sotiemme tutkija joutuu usein etsimään komentajan suunnitelmaa — tai suunnittelua — toimenpiteiden perusteella. Lähellä on tällöin toisinaan sellainenkin ajatus, ettei komentajalla ole selvää suunnitelmaa ollutkaan, vaan hän on improvi-soinut liukuvaa suunnitelmaansa juoksevan tilanteen mukaan. Tällainen vähemmän suositeltava tapa, jolloin ”suunnitelma” laahautuu tilanteen talutuksessa, kuvastaa heikkoa johtajaa. Sellainen ei tosin useinkaan ole syynä suunnitelman puuttumiseen asiakirjana. Syynä on pikemminkin suomalaisille ominainen eräänlainen henkinen mukavuudenrakkaus, joka verhotaan mielellään haluun ”olla tärkeilemättä”. Onhan myös niin, ettei vilkkaan toiminnan ja aläti muuttuvien tilanteiden

vallitessa ole aikaa eikä syytäkään kiteyttää suunnitelmaa paperille vaikka perusnäkemys tehtävästä ja tavoite olisivatkin jatkuvasti kirkkaina aivoissa ja näin toimintaa ohjaamassa.

Toisin on rauhan aikana, jolloin on varauduttava erilaisiin joukkojen keskityksiin ja alkuryhmyksiin, tai asemasodan oloissa, jolloin tulisi olla valmiit ja alaistenkin tuntemat suunnitelmat mahdollisesti rajustikin alkavan toiminnan varalta. Vastuunsa tuntevan operatiivisen johdon tulisi laatia selkeät suunnitelmat kirjallisina siltäkin varalta, että yllättäen joudutaan henkilövaihdoksiin. Sama pitää paikkansa, jos itse ajatellaan hyökkäystä. Valmisteltu hyökkäys käsittää sinällään jo niin monta yhteen sovitettavaa tekijää, että ne olisi jo laatijan itsensäkin takia koottava kirjalliseen asuun laadituksi suunnitelmaksi. Tämä voi olla myös käskyn muotoon laadittu. Usein niin asemapuolustuksen kuin valmistellun hyökkäyksenkin suunnitelman näkyvä muoto on juuri yleiskäskey, joka on yleensä huollon, viestipalvelun ym. erikoismääräyksin täydennetty.

Ensimmäinen yhtenäinen maavoimien toimintasuunnitelma talvisodan jälkeen on juuri tällainen erikoismääräyksin täydennetty yleiskäskey.

B. Väli rauhanajan perussuunnitelma

Moskovan rauha alueluovutuksineen ja niistä johtuvine väestönmuuttoineen oli muuttanut niin paljon myös puolustusvoimaimme aluejärjestöorganisaation oloja, ettei rauhan palauduttua voitu palata vuoden 1939 organisaatioon reservien valvonnassa eikä alueorganisaation perustamistehtävissä sen enempää kuin keskityssuunnitelmissakaan. Näin jouduttiin tavallaan organisaatiottomaan välitilaan, jota koetettiin voittaa siten, että aseissa olevien sodan ajan organisaation mukaisten maavoimien joukkojen johtoportaanaksi 16. 3. 40 määrätty Maavoimien Esikunta sai tehtäväkseen toimivan puolustuksen suunnittelun pitäen silmällä tulevaa puolustusvoi-

main uudelleen organisointia. Päämaja, syyskuusta 1940 alkaen Puolustusvoimain Pääesikunta (Pv.PE), valmisteli vastaavasti alueorganisaation uusintaa ja koko puolustusvoimain uudelleen organisointia. Uutta valmisteltiin näin aseissa olevan vanhan organisaation suojassa.

Maavoimien komentaja kenr.lutn. E. Heinrichs antoi toukokuun 18. p:nä 1940 yleiskäskyn (Maav. kirj. N:o 1200/III/11b/18. 5. 1940), jossa uudelle rajalle ryhmitetyille joukoille — ja myös taempana Ylipäällikön reserveille — osoitettiin tehtävät. Tämä 17 eri kohtaa sisältävä ja 11 liitteellä, joista osa käsittelee tulevia toimintaohjeita ja arviointeja vihollisen toiminoista, täydennetty käsky on varsin mielenkiintoinen asiakirja. Sen laatija on ensisijassa Maav.E:n esikuntapäällikkö, yksityiskohtiin menevään esikuntatyöskentelyyn syventyvä eversti K. A. Tapola. Vanhana taktiikan opettajana hän on huolehtinut käskyn muodollisesta täydellisyydestä sellaisella tarkkuudella, että käskystä on luettavissa sekä varsinainen puolustustaistelun suoritusidea että suunnittelu aseman kehittämiseksi pitkällä tähtäimellä.

Kyseessä oli varsin yksiselitteinen puolustus suunnitelma, jota voi sanoa jopa hengeltäänkin defensiiviseksi. Joukkojen ryhmitys oli melko tasainen pitkin koko rintamaa, tietysti hieman tiheämpi eteläisellä rantamaalla kuin Saimaan järviolueella tai Pohjois-Suomessa. Puolustustaistelu tuli käydä eteläisellä rantamaalla pääasemaan tukeutuvana torjuntana, Sisä-Suomen kohdalla järvikapeikkoihin tukeutuvana sitkeänä puolustuksena, jolloin keventävät iskut asemaan työntyvän hyökkääjän sivustoihin tulisivat kyseeseen, ja Pohjois-Suomessa taisteluina erilliset tiesuunnat tukkeavissa puolustuskeskuksissa.

Puolustus aseman varustamisessa tuli pääpaino kiinnittää aluksi n. 5—10 km syvän pääaseman rakentamiseen ja vasta toisessa sijassa tämän edessä oleviin viivytyksasemiin. Joukkojen ryhmitys oli niinkään varsin pääasemavoittoinen. Reserviä oli suhteellisen vähän. Ohjeet linnoitus- ja tietöistä, viestiverkon rakentamisesta ja tarvikeporrastuksesta antavat niinkään kuvan tiettyyn asemaan nojaavasta jäykästä puolustuk-

sesta, vaikka toimintaohjeissa mainitaankin armeijakunnille erinäisiä tavoitteita rintaman etupuolelta mahdollisen oman aktiivisuuden varalta. Tuntuu kuin nämä omasta aktiivisuudesta muistuttavat tavoitteet (maastokohdat) olisivat toimintaohjeissa enemmän koulumaisina muistutuksina siitä, ettei puolustajakaan saa painua passiivisuuteen kuin konkreettisesta toimintaan varautumisesta. Ja vaikka tästäkin olisi ollut kyse, oli kyseessä sittenkin vain puolustus sillä mainitut ”hyökkäyskohteet” olivat armeijakuntapuitteissa puolustusasemaa taktillisesti parantavia lähitavoitteita. Samalla on muistettava, että tämä puolustus suunnitelma oli muodollisesta perusteellisuudesta huolimatta sikäli tilapäinen, että aseman miehittäjäasiassa kotiuttamistaan odottava talvisodan ajan armeija.

Kesään tultaessa kotiuttamisia jatkettiin ja näin aseissa olevan voiman määrä pieneni niin, että maavoimien vahvuus laski kesäkuussa 1940 noin 150.000 mieheen ja kun elokuussa sodan ajan divisioonakokoonpanosta siirryttiin uudelleen organisoitun rauhan ajan maavoimien prikaatikokoonpanoon, putosi vahvuus vuosien 1940/41 vaihteeseen mennessä noin 80.000 mieheen. Vastaava supistuminen ei sikäli heikentänyt puolustusvalmiutta, että aseman rakenteellinen valmeus ja lujuus oli kehittynyt tarmokkaan linnoitustoiminnan ansiosta, ja tähän mennessä oli jo ennätetty rajaseudun reserviläisistä suunnitella tietty puolustusaseman runkomiehityksen täydennys.

Marraskuussa voitiin lkp-suunnittelussa perustaa laskelmat jo syyskuussa käsketyin mukaiselle ja nyt jo toteuttamisasteelle saatetun uusitun suunnitelman pohjalle. Maa jaettiin 24. 1. 1941 annetulla asetuksella 16 sotilasläänin, joiden alaisena oli 34 sk-piiriä (asetus sk-järjestön uudelleen organisoinnista 28. 2. 41). Näille vahvistettiin nyt sodan ajan puolustusvoimien uudet perustamistehtävät. Maavoimiin tuli tämän perusteella kuulumaan 16 divisioonaa, 2 jääkäri- ja 1 ratsuväkiprikaati ja 2 erillistä jv.rykmenttiä sekä ylijohdon joukkoina m.m. 3 sissipataljoonaa, 3 järeää, 10 raskasta ja 3 kevyttä patteristoa sekä 3 pioneeri- ja 5 viestipataljoonaa.

Samoihin aikoihin vahvistettiin jo kesästä 1940 käskyteitse toteutettu rauhan ajan puolustusvoimain kokoonpano. Näin saatettiin puolustussuunnitelma pohjata selkeästi aseissa olevan ra. armeijan ja reservistä kutsuttavan sa. armeijan määrävahvuuksien, kokoonpanon, valmeuden ja toimintaedellytysten mukaisesti. Kaakkoiselle ja itäiselle rajaseudulle ryhmitetyllä ra. maavoimien pääosalla — 12 prikaatia 5 armeijakuntana — oli suojajoukkotehtävänä linnoitettuun asemaan tukeutuva puolustus. Kolmastoista maavoimien prikaati sai saman tehtävänä merivoimille alistettuna Hangon vuokra-alueen rajalla. Rauhan ajan puolustuksen reserveinä olivat jääkäri- ja ratsuväkiprikaatit Kouvolan ja Lappeenrannan suunnissa. Näin voidaan puolustuksen painopisteen sanoa olleen uhanalaisimmaksi arvioidulla eteläisellä rintamaalla.

Lkp:ssä koottavan sodan ajan armeijan käyttösuunnitelma vastasi melko tarkoin edellistä. 16 divisioonasta suunniteltiin 12 keskitettäväksi samaan pääasemaan, missä 12 prikaatia olivat ra. valmeudessa. Armeijakuntajakokin tulisi olemaan sama. Aseman miehitystiheys oli ottaen huomioon taktillisten, ja operatiivistenkin, tekijäin vaikutuksen suhteelliseen miehitystiheyteen lineaarinen. Eteläisen rantamaan osalle tuli 5, Sisä-Suomen järviolueen osalle 2, Karjalan rintaman osalle 3 ja Pohjois-Suomen (Lappi ml.) osalle 2 divisioonaa. Divisioonien puolustuskaistat tulivat tällöin olemaan etelässä 20, keskellä 50 ja Karjalassa 70 km. Pohjois-Suomessa (Kuhmosta alkaen) ei ollut yhtenäistä rintamaa, vaan täällä olevan 2 divisioonan puolustus oli suunniteltu tiettyihin vastarintakeskuksiin ja tukikohtiin keskittyväksi. Hangon rajalle suunniteltiin keskitettäväksi yksi divisioona.

Tämän suunnitelman puolustuksellinen luonne tulee vielä selymmäksi, kun otetaan huomioon, että edellä mainitut puolustusasemaan sidottavat 13 divisioonaa saivat noin neljänneksen vahvuudesta kaaderista, kaistallaan olevasta rauhan ajan varusmiesprikaatista, kun taas reserviksi varatut 3 divisioonaa olivat laadultaan edellisiä heikompia sikäli, että he olivat kokonaan reservistä muodostettavia eikä niihin kuulunut raskasta

patteristoa, kuten pääaseman divisiooniin (Lapin divisioonat pl). Näille kolmen läntisimmän sotilasläänin (Lounais-Suomen, Satakunnan ja Vaasan sotilasläänit) perustamalle divisioonalle ei alkusuunnitelmassa määrätty keskittämisaluetta. Ne siis jäisivät aluksi perustamispaikoilleen, mistä ne — etäällä rajasta — voitaisiin melko joustavasti ohjata tilanteen mukaan puolustuksen vahventamiseksi. Suunnitelman henki ja sen mukainen tehtävienanto oli siis edelleen selvästi puolustuksellinen, koskapa iskukyvyltään heikoimmat joukot on varattu reserviksi. Vain kaksi pientä iskukykyistä yhtymää, ratsuväki- ja kaaderin jääkäriprikaati jätettiin suunnitelmassa vapaiksi. Ne olivat edelleen uhanalaisimman suunnan takana valmiina liikuntakykyisenä reservinä. Salpausselän suunnallaan valmeuden tuli olla suurin, sillä siellä oli puolustuksella vähiten liikkumatilaa. Rauhan aikana valmiina oleva, iskukykyinen reservi oli täällä puolustukselle tarpeen. Pohjoisemmaksi suunniteltiin Maaselän sotilasläänissä perustettavaa 2. JääkPr:ia liikkuvaksi reserviksi.

C. Aktiivisuutta tutkitaan

Edellä on sanottu, että Maavoimien käskyn N:o 1200 toimintaohjeissa oli kullekin armeijakunnalle osoitettu puolustusaseman etupuolelta maastonkohtia, joiden haltuunottoa tuli tutkia. Tämä on asiakirjojen tutkimisen perusteella osoittautunut ”kuolleeksi kirjaimeksi” kevättalven 1941 saakka. Ilmeiset merkit Saksan ja Neuvostoliiton välien kiristymisestä, mistä Molotovin Berliininvierailun jälkeen saatiin joitain tietojakin, antoivat aiheen ajatella tilannetta, jossa Neuvostoliiton voimat olisivat niin sidottuina muualle, että suomalaisilla olisi todella mahdollisuus parantaa rajavyöhykkeensä puolustuksen taktillisia olosuhteita. Suomenlahden rannikon läheisyydessä etulinjan työntäminen Viipurinlahden rantaan lyhentäisi puolustettavaa rintamaa täällä, Simpeleellä, missä raja oli lähinnä Laatokkaa, kiilan työntäminen Laatokan rantaan

jakaisi maarintaman kahteen osaan ja näin helpottaisi jo operatiivisestikin puolustuksen järjestelyä. Myös Sortavalan, Värttilän ja Ilomantsin suunnilla — pohjoisempanakin — oli maastollisia tavoitteita, joiden saavuttaminen olisi helpottanut puolustusta tällä muuten heikosti miehitetyllä Pohjois-Karjalan puolustuskaistalla.

Puolustuksen suunnittelussa ei ollut vaivuttu passiivisuuteen. Ja kun saksalaisten myös sotilaallisesta mielenkiinnosta Suomen aluetta kohtaan saatiin merkkejä kenraali Talvelan keskusteluista kenraali Halderin kanssa joulukuussa 1940 ja kenraali Heinrichsin vastaavista keskusteluista tammikuussa 1941 ja lopulta eversti Buschenhagenin matkan yhteydessä Pohjois-Suomessa helmikuussa 1941, sai PvPE:n operatiivisen osaston ajatus aktiivisuuden säilyttämisestä puolustuksessaakin uutta voimaa. Pv.PE:n käskystä tuli kunkin armeijakunnan tutkia mahdollisuuksia rajoitetusta toiminnasta puolustusasemansa etupuolella ja tarkistaa nämä tutkimukset sotapeleillä. Nämä sotapelit pelattiin kevättalven kuluessa ja Pv.PE:n edustajan ollessa niitä seuraamassa niin, että viimeinen rauhan ajan V AK:n sotapeli päättyi juuri Vapun päiväksi 1941.

Tässä vaiheessa oli edelleen ollut kysymys puolustuksesta, sillä mitään muutoksia ei aikaisempiin suunnitelmiin tehty. Olennaisinta "muutosta" näyttää edustavan ns. "Keskityssuunnitelma B:n" tuleminen keskusteluun. Jo edellä mainittiin, että hyökkäys III AK:n kaistalta (Saimaan kaista) Laatokan rantaan katkaisi maarintaman 2 osaksi. Tähän tuskin III AK (sodan ajan II AK) pystyisi 2 divisioonallaan, joten se tarvitsisi tehtävään kolmannen divisioonan. Vastaavaa käskyä ei kuitenkaan annettu, mutta "B-suunnitelman" tulo puhtaasti "A-suunnitelman" rinnalle osoittaa jo etsityn operatiivisesti merkittävää vaihtoehtoa jäykälle lineaariselle puolustus suunnitelmalle.

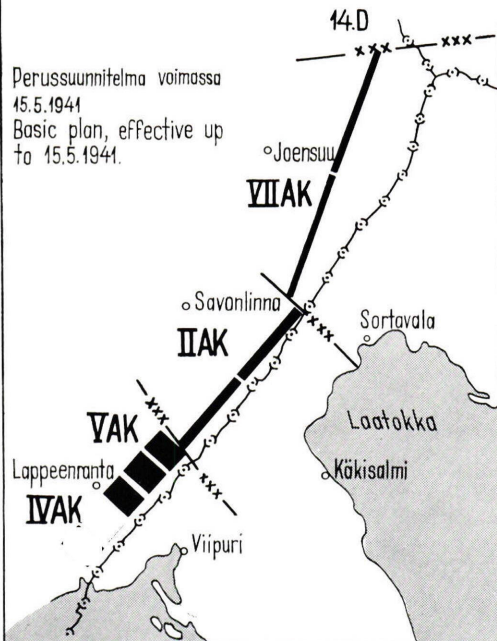
D. Keskitystä ohjailtaan lkp-vaiheessa

Kesäkuun 10. päivään v. 1941 mennessä olivat Saksan toimenpiteet Neuvostoliiton suuntaan ja Itämeren piirissä nosta-

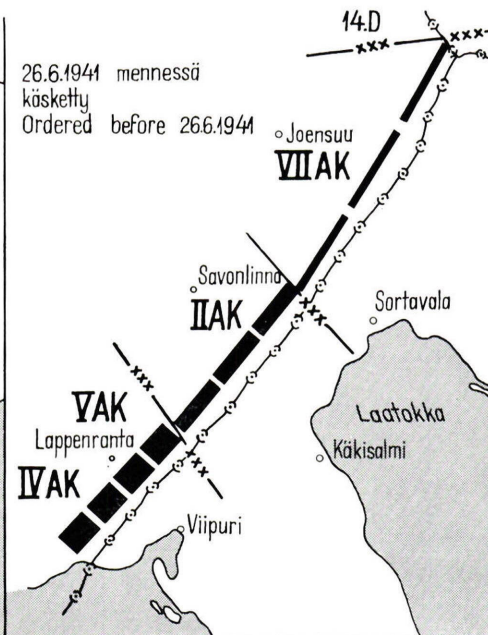
Suomalaisten joukkojen suhteellisen rintamatiheyden muuttuminen 15.6. - 10.7.1941.

Alternations in the tactical strength of Finnish troops 15.6.-10.7.1941.

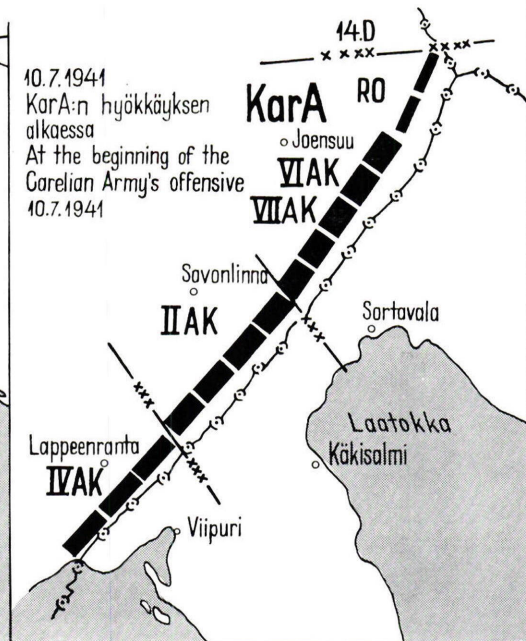
Perussuunnitelma voimassa
15.5.1941
Basic plan, effective up
to 15.5.1941.

26.6.1941 mennessä
käsketty
Ordered before 26.6.1941

10.7.1941
KarA:n hyökkäyksen
alkaessa
At the beginning of the
Carelian Army's offensive
10.7.1941

neet jännitystä niin paljon, että Suomessa määrättiin vakainainen armeija sodanuhkakokoonpanoon. Tähän vaikutti olennaisesti myös Saksan taholta annetut tiedot ja saksalaisten suomalaisille Salzburgissa 25. 5., Berliinissä 26. 5. ja Helsingissä 3—6. 6. 41 käydyissä keskusteluissa tekemät ehdotukset. Näistä olennaisimpia olivat olleet saksalaisten ilmoitus, että he ottavat vastuulleen Pohjois-Suomen puolustuksen, ja toivomus suomalaisten hyökkäämisestä sotatapauksessa vaihtoehtoisesti joko Karjalan kannaksella tai Laatokan koillispuolitse Aunuksen kannakselle. Molemmat aiheuttivat luonnollisestikin siihenastisen suomalaisten toimintasuunnitelmien uudelleen arviointia sekä vastaavaa keskittämissuunnitelmien tarkistamista. Joukkojen keskityksiä ohjailtiinkin tämän jälkeen osittain perussuunnitelmasta poiketen erilliskäskeyllä.

Ensimmäinen tällainen käsky annettiin 12. 6. kun Lappeenrannassa I AK:n (sodan ajan V AK) takana oleva RvPr määrättiin keskittymään Pohjois-Karjalaan (Enonsalo — Kivilahti), jossa siitä ja lkp:ssa perustettavasta 2. JPr:sta tulisi muodostettavaksi IV AK:n (sodan ajan VII AK) alainen Ryhmä Oinonen (RO), jonka komentajaksi samalla määrättiin kenraalimajuri W. Oinonen. Hänen tilalleen III AK:n (sa. II AK) komentajaksi määrättiin ylipäällikön erikoista luottamusta tärkeissä tehtävissä rintamakomentajana nauttiva kenraalimajuri P. Talvela. Molemmat toimenpiteet osoittavat joukkojen käyttöajatuksen aktivoitumista samalla kun Karjalan kannakselta uhkaavan vaaran arvioidaan vähentyneen. Pohjois-Karjalassa liikuntaoperaatioihin soveltuvalle yhtymälle on tilaa edesspäin. Kenraali Talvela taas on suullisessa haastattelussa sanonut sotamarsalkka Mannerheimin jo ennen sotaa "luvan" hänelle mahdollisessa lkp-tapauksessa painopiste-armeijakunnan komentajan tehtävän.

Karjalan kannakselta tulevan uhkan vähenemisen arviointia ja siitä johtopäätöksenä tähän suuntaan sidottavien voimien kustannuksella Ylipäällikön reservien vahventamista osoittaa edelleen 15. 6. annettu käsky, että Etelä-Hämeen sotilasläänin perustama 5.D jää perustamisen jälkeen Hietanen - Selänpää

alueelle. Vaikka tämä käsky ei vielä muuttanut sotajaotusta, merkitsi se käytännössä sitä, että Ylipäälliköllä oli nyt 4 divisioonaa reservinään.

Kesäkuun 17. pnä julistettiin yleinen YH-Lkp, ja ensimmäisenä lkp-päivänä — 18. 6. 1941 — annettiin käskyt, joiden mukaan osalle joukoista osoitettiin puolustustehtävien ohella myös vaihtoehtoiset kohteet hyökkäyksen varalta.

— IV ja V AK:n (tästä alkaen käytetään sodan ajan armeijakuntanumeroita) puolustustehtävät pysyivät muuttumattomina. (Käskyissä ei puhuta Viipurin lahden rannasta, mutta todetaan jo että V AK:ssa on vain 1 divisioona).

— II AK:lla on joko entinen puolustustehtävä tai toissijaisena hyökkäystehtävä, jonka mukaan sen tulee valmistautua valtaamaan alue Ilmee - Hiitola - Elisenvaara. Mikäli hyökkäysvaihtoehto määrätään, annetaan armeijakunnalle yksi divisioona lisää (15.D).

— VII AK:n suhteen käsky oli tavallaan 3-osainen. Armeijakunnasta irroitetaan siihen perussuunnitelman mukaan kuulunut 14.D. Armeijakunta käskettiin — entinen puolustustehtävä voimassapysyen — keskittymään varustetun puolustusaseman etupuolelle mahdollisimman lähelle rajaa ja valmistautumaan hyökkäykseen Sortavalan valtaamiseksi, Jänisjoen - Soanlahden alueiden haltuunottamiseksi sekä myös RO:n voimin etenemään Porajärven suuntaan.

— 14.D, josta tuli nyt suoraan Ylipäällikön alainen, säilytti entisen puolustustehtävänsä, mutta sen tuli valmistautua hyökkäykseen Lentieran ja Repolan valtaamiseksi sekä suojaamaan Uhtuan suunnassa etenevän III AK:n eteläistä sivustaa sekä RO:n sivustaa Ilomantsin suunnalla.

III AK:n (3. ja 6.D) Ylipäällikkö oli jo 15. 6. antamallaan käskyllä alistanut operatiivisesti Lapin rintaman vastuulleen ottavalle saksalaiselle 20.A:lle. Suomalais-saksalaisen yhteistoiminnan mahdollisuuksista keskusteltaessa saksalaiset olivat nimenomaisesti pyytäneet 2 suomalaista divisioonaa toimialueelleen lähinnä heidän eteläisen sivustansa ja rajalle keskittymisensä suojaamiseksi. Suomalaiset olivat aluksi ajatelleet

tähän vain yhtä divisioonaa ja suomalaisten joukkojen käyttöä vain vanhalle rajalle asti (Sallan alue), mutta Mannerheim halusi jättää suomalaisten joukkojen niin alistamisen kuin käytönkin avoimeksi, jotta hänellä itsellään olisi ollut mahdollisimman suuri vapaus näiden myöhempää käyttöä ajatellen. (Tässä esityksessä ei tämän jälkeen käsitellä saksalaisille alistettujen suomalaisten käyttösuunnitelmia.)

Seuraavat keskitystä ohjaavat käskyt annettiin 19. 6. ja ne koskivat lähinnä YP:n reservien siirtoja:

- 1.D määrättiin kuljetettavaksi Hämeenlinnan - Riihimäen - Lahden alueelle
- 15.D Punkasalmelle ja Putikkoon, missä II AK osoittaa sille paikat
- 19.D Pieksämäen - Huutokosken seuduille, missä sen tulee ottaa yhteys sekä II että VII AK:aan.

Samana päivänä käskettiin edelleen, että 5.D irrotetaan V AK:sta ja sen ja V AK:n toisen divisioonan — 10.D — kesken tehdään eräitä joukko-osastomuutoksia. (5.D sai kolmanneksi rykmentikseen 10.D:n toisen reserviläisrykmentin.) 20. 6. 2.JPr. käskettiin Uimaharjulle, missä se alistettiin RO:lle.

Tänä aikana — 18. 6. alkaen — lkp oli kriittisimmillään ja keskityskuljetusten ratkaisevin koe meneillään. Joukoilla oli koko ajan voimassa näiden aikaisemmat puolustustehtävät. Kun kuljetusten pahin kriisi näytti olevan voitettavissa (perustamisissa ja kuljetuksissa oli keskimäärin 15 tunnin myöhästyminen), annettiin 22. 6. hyökkäystehtävää ennakoivat käskyt.

- 15.D alistettiin II AK:lle ja armeijakunta sai keskittyä puolustusasemansa etupuolelle
- VII AK sai alkaa siirtymisen rajaa kohti
- 14.D siirsi painopisteen Kuhmoon
- 1.JPr. sai käskyn valmistautua siirtymään Huutokoski - Varkaus alueelle.

Kun armeijan perusyhtymien kuljetukset alkoivat olla pois tieltä, saattoi ylijohdc antaa käskyjä omien erikoisjoukkojensa jaosta rintamatehtäviin. Näistä on ylijohdon tykistöyksiköiden

jaon perusteella pääteltävissä tulevia toimintasuunnitelmia. On merkille pantavaa, että 23. 6. antamallaan käskyllä Tykistön tarkastaja alisti 4 patteristoa II AK:lle ja vain 2 patteristoa VII AK:lle.

Koko sodanuhka- ja lkp-vaiheen ajan näyttää vastuunalaisen sotilasjohdon kesken olleen pohdittavana se, että onko suomalaisten mahdollinen hyökkäys suunnattava II AK:n kaistalta Laatokalle ja — yhteistoimin IV AK:n kanssa — Kannakselle vai VII AK:n kaistalta Laatokan koillispuolelle. Saksan armeijan edustajaksi Suomeen määrätyn kenraali W. Erfurthin muistiinpanojen mukaan myös presidentti Ryti oli ottanut tämän puheeksi Erfurthin esittelykäynnillä hänen luonaan. Saksalaiset esittivät suosituksenaan Laatokan koillispuolitse suunnattavaa hyökkäystä. Edellä mainitut suomalaisten joukkojen ohjausta ja ylijohdon tykistön jakoa koskevat käskyt osoittavat puolestaan, että suomalaiset valmistautuivat hyökkäämään II AK:n kaistalla Laatokan rantaan ja Vuoksen yli Kannakselle Viipurin suunnassa olevien venäläisten selkään ja oikeaan sivustaan. Kenraali Talvela suositteli voimakkaasti tätä operaatiota Ylipäällikölle tämän matkustaessa Helsingistä rintaman kautta Mikkeliin. Kenraali Erfurth on sotamarsalkka Mannerheimin ajatuksena merkinnyt saman muistiin, kun hän päiväkirjassaan kertoo ensimmäisestä keskustelustaan Mannerheimin kanssa tämän saavuttua Mikkeliin. Erfurth oli tuolloin siinä uskossa, että suomalaiset aloittavat Laatokan luoteispuolelta, mutta hämmästyi suuresti, kun totesi Mannerheimin ajattelevan lähinnä hyökkäystä Kannakselle ja perustelevan tätä sekä taloudellisilla että psykologisilla tekijöillä. Erfurth kirjoittaa perustelleensa kantaansa pitkään ja perusteellisesti, mutta ilmeisestikään ei onnistunut ainakaan siinä vaiheessa marsalkan ajatuksien muuttamisessa.

Arvailtavaksi jää onko sotamarsalkka Mannerheim halunnut näin osoittaa nimenomaisesti, että hän tekee päätöksensä itsenäisesti, vaikka olisikin jo ollut mukana Laatokan koillispuolisen hyökkäyksen ajatuksessa, vai onko hänellä tuolloin ollut vakaa ajatus aloittaa sotatoimella Kannaksen valtaami-

seksi. Käsketyt toimenpiteet viittaavat viimeainittuun suunnitelmaan.

Myös VII AK:n alueella oli tehty muutoksia ja tuotu sinne vahvennuksia (19.D Huutokoskella oli tosin saanut ensisijaiseksi valmistautumissuunnakseen II AK:n ja vasta toissijaiseksi VII AK:n suunnan), mutta nämä on nähtävä tehtävän ja maaston keskinäisestä riippuvuudesta johtuvina. Jos VII AK:lla olisi ollut vain puolustustehtävä, olisi sen alkuperäinen 3 divisioonan kaista puolustusasemana ja sen takamaastona ollut yksi taktillinen kokonaisuus. Mutta kun sille ajateltiin hyökkäyksellistä käyttöä, hajaantuivat kaistan etupuolella olevat kohteet niin, että 14.D:n suunnalta toiminta veti itään ja koilliseen, kun taas armeijakunnan pääsuunta osoitti kiistatta kaakkoon. 14.D:n erottaminen itsenäiseksi on tässä mielessä vahvasti perusteltua. Samoin on keveiden joukkojen siirto Enon - Ilomantsin alueelle perusteltua koska siellä oli tämän laatusille joukoille luonnollisempaa toimialuetta kuin hyökkäystapauksessa Kannaksella, missä tulivoima oli painavin tekijä.

Kokonaisuutta ajatellen voidaan sanoa, että lkp- ja keskistyskuljetusten päätyttyä noin 25. 6., jolloin Suomi virallisesti katsoi olevansa sodassa, joukoilla oli tehtävänä Suomenlahden ja Saimaan välillä melko yksiselitteisesti puolustaa ja siitä pohjoiseen puolustusasemissaan valmistautuminen hyökkäykseen, mutta muodollisesti nämäkin olivat vielä täysin puolustusryhmyksessä.

E. Hyökkäyssuunnitelmat

Ensimmäinen selvä operatiiviset mitat omaava hyökkäyssuunnitelma on kirjallisena PM:n operatiivisen osaston päällikön, eversti K. A. Tapolan 26. 6. 41 päiväämässä muistiossa (PM N:o 1379/Op.1/5b/sal), jossa hän päätty Laatokan luoteispuolelta aloitettavaan hyökkäykseen niin, että II AK valtaa Sortavalan ja Läskelän (sen kaistaa siis levitetään vasem-

malle) ja VII AK hyökkää päävoimin ensi tavoitteena rautatie Suistamon ja Loimolan välillä sekä että RO:a vahvennetaan divisioonalla ja 1.D siirretään VII AK:n taakse reserviksi. Näin tulisi Sortavalan ja Porajärven välistä aluetta vastaan 5 divisioonaa ja 2 prikaatia.

Ilmeisesti tämä muistio oli yhtenä käsittelyn alaisena asiana, kun Ylipäällikkö neuvotteli armeijakuntien komentajien kanssa junassaan Huutokosken asemalla 27. 6. Neuvottelun tuloksena oli päätös Suomen armeijan painopisteen muodostamisesta VII AK:n kaistalle ja hyökkäyksestä Laatokan koillispuolitse. Todisteina tästä on samana ja seuraavana päivänä annetut seuraavat käskyt joukkojen siirroista:

- 1.JPr. alueelle Joensuu — Hammaslahti — Tuupovaara
- 5.D alueelle Onkamo — Tohmajärvi (alist. VII AK:lle)
- 19.D Putikkoon
- 1.D Enoon
- I AKE Höytiäisiin missä se saa uuden tehtävän (Tämä rauhan ajan Rajav.E:stä koottu AKE oli ollut YP:n reservinä. Siitä tuli nyt KarAE:n runko.) sekä

VII AK:n siihenastisen ryhmityksen sisäisiä muutuskäskyjä.

Myös saksalainen 163.D, jonka käyttöä Hangon rintamalla oli alustavasti valmisteltu, päätettiin ohjata Enoon, minne oli näin muodostumassa Ylipäällikön reservien keskitys (1.D, 163.D, 1.JPr.).

Edellä mainitusta neuvottelusta ei ole kirjallisia tietoja. Värittömästi käsketyt toimenpiteet ja VII AK:n komentajan (kenr. W. Hägglund), joka oli esikunnassaan puhunut tämänkaltaisesta päähyökkäyksestä, maininta "minun kantani voitti" neuvottelun jälkeen esikuntapäällikölleen (evl. S. Simelius — haastattelu) osoittavat päätöksen tehdyn tuolloin. Se ei ollut kuitenkaan ev. Tapolan muistion mukainen, sillä II AK:n kaistaa ei levitetty vaan sen huomio tuli edelleen olemaan Käki-salmen ja Vuoksen suuntaan, minne tehtävään hyökkäykseen Mannerheim näyttää varautuneen heti tilaisuuden tullen. Tähän valmistautumista osoittaa 10.D:n irrottaminen rintamasta ja siirtäminen YP:n reserviksi II AK:n taakse.

Myös sikäli poikettiin edellä mainitusta muistiosta, että hyökkäysjoukot koottiin 29. 6. käskyllä perustetuksi Karjalan Armeijaksi (Kar.A), jonka komentajaksi tuli kenraali Heinrichs. Kenraali Talvela määrättiin nyt Kar.A:n toisen armeijakunnan (VI AK:n) komentajaksi. Henkilövalinta enteili näin painopistettä. Hänen tilalleen II AK:n komentajaksi tuli lakkautetun V AK:n komentaja kenraali T. Laatikainen.

Kar.A:n perustamiskäskyssä (PM:n Op.os. N:o 1445/Op.1/5d/sal./29. 6. 1941) määrätään armeijan tehtäväksi ”lyödä vastassa olevat vihollisvoimat sekä saavuttaa Syvärintjoki ja Äänisjärvi”. Periaatteessa armeijalle oli annettu heti aluksi laaja tehtävä ja etäinen tavoite, mutta jo seuraavana päivänä armeijalle annettu ensimmäinen varsinainen sotatoimikäsky (Op.os:n N:o 1470/Op.1/5d/sal./30. 5. 41) rajaa tätä tehtävää, so. osoittaa lähemmin Ylipäällikön ajatuksen tehtävän ensimmäisen suoritusvaiheen toteuttamiseksi. Tässä Ylipäällikkö sanoo mm: ”Aikomukseni on lyödä ja eroittaa toisistaan Laatokan luoteis- ja koillisrannoilla sekä Jänisjärven ympärillä oleva vihollinen sekä kehittää hyökkäysoperaatioita Kar.A:n osalta Laatokan koillispuolitse Aunus — Lotinapelto suuntaan”. Armeijalle osoitetaan ensimmäiseksi tavoitteeksi yleinen linja Ännikänniemi — Hämekoski sekä rautatie Suistamo — Loimola — Suvilahti ja Liusvaaran kylä, miltä on oltava valmiina hyökkäämään päävoimin Tulemajärven ja Salmin sekä pienemmin voimin Porajärven ja Säämäjärven suuntiin.

Tässä samassa käskyssä Ylipäällikkö ilmoitti Kar.A:lle myös ajatuksensa armeijan naapurien tehtävistä seuraavasti:

”4. *Oikealle II AK* aluksi puolustustehtävällä, mutta on valmiina erikseen annettavalla käskyllä siirtymään hyökkäykseen ja ottamaan haltuunsa maastokolmion Ilmee — Hiitola — Elisenvaara, josta valmiina

- a) asettumaan tilapäiseen puolustukseen linjalle Ilmee — Hiitola ja toimimaan osillaan Lahdenpohjan suuntaan tai
- b) eri käskyllä jatkamaan hyökkäystä pääsuuntana Räsälä. 5. *Vasemmalle 14.D* hyökkää suunnissa Lentiera ja Repola.”

Periaatteessa ei tämän jälkeen joukkojen tehtäviin muutoksia tule kuin vasta syksyllä, jolloin tavoitteet on saavutettu ja annetaan käskyt puolustukseen asettumisesta ja asemien suunnittelusta. Ylipäällikkö ohjasi Kar.A:n hyökkäystä käskyillä tavoitteesta toiseen ja samoissa yhteyksissä annettiin käskyt joukkojen uudelleenryhmittämisistä — mm. 17.D siirrettiin Hangon rintamalta sekä 4. ja 8.D Kannakselta Kar.A:lle. Oma mielenkiintonsa on sillä, miten Ylipäällikkö keskeytti Kar.A:n hyökkäyksen sen pääsuunnassa (Op.os. N:o 1806/Op.1/5d/sal./19. 7. 41) sivustojen ja huoltojärjestelyjen selvittämisen ajaksi ja sinä aikana käski II AK:n hyökkäyksen, mihin IV AK käskettiin mukaan vihollisen alkaessa irtautua Viipurin suunnalla. Nämä ovat kuitenkin operatiivisen suorittamisen ohjaamista, jolla sinänsä on oma mielenkiintonsa, mutta mikä ei muuta joukkojen strategisia käyttösuunnitelmia siitä, mihin sotatoimien näin liikkeelle lähdettyä oli päädytty.

F. **Yhdistelmä**

Olen edellä osoittanut, miten lähes passiivisesta, linnoitettavaan asemaan tukeutuvasta puolustussuunnitelmasta oli linnoittamisen asteen edistyessä muovautunut suunnitelma, jossa varauduttiin myös paikallisin aloittein parantamaan puolustautumisen edellytyksiä. Ja kun ulkopuoliset poliittiset edellytykset viittasivat oman geostrategisen aseman helpottumiseen, suunnitelmaan tuli lisää aktiivisuutta joukoille käskettyjen tehtävien silti muuttumatta.

Muutokset tehtäviin annettiin vasta vähitellen, kun ulkopuolinen voima oli keventämässä maan silloista sotilaallista asemaa Neuvostoliiton taholta tulevaa painetta ajatellen. Ja kun lopulta jouduttiin sotatilanteeseen, muutettiin joukkojen tehtävää ratkaisevasti ja uusien tehtävien mukaiset ryhmityksen muutokset toteutettiin Ylipäällikön reservien uudelleen ryhmittelemisellä. Vain lkp-vaiheessa yksi (5.D) ja suoritusvaiheessa toinen (10.D) 13:sta perussuunnitelmassa rintamaan si-

dotusta divisioonasta irroitettiin rintamasta ja suunnattiin alkuperäisesti suunnitellusta uuteen suuntaan ennen varsinaisten sotateimien alkamista.

Olosuhteista johtuen mainitut ryhmitysmuutokset eivät silmiinpistävästi muuttaneet divisioonankaistoja ajatellen verrattain tasapaksua ryhmitystä kaakkoisrajalla, kuten seuraava taulukko osoittaa.

Suomen maavoimien jakautuminen eri suuntien kesken:

Suunta ja yhtymä	Suunnit 10. 6. 41		Käsketty 12-19. 6.		Käsketty 20-27. 6.		Ryhmitys 10. 7.	
	div	prik	div	prik	div	prik	div	prik
Karj.Kannas, IV (ja V) AK — YP:n res.	5	1 ¹⁾	4		4		3	
Laatokkaa vast., II AK — YP:n res.	2		2	1 ⁵⁾	3		3	1 ⁹⁾
Laat.Karj., VII AK (Kar.A) (Pohj.Karj.), 14.D — YP:n res.	3	1 ²⁾	2	2	2	2	4	3
Pohj.Suomi, III AK	2		2		1	1 ⁷⁾	1	1+1 ¹⁰⁾
Hangan rint. Meriv.	1		2		2		2	
Perustamisal. + taempana — YP:n res.	3 ³⁾	1 ⁴⁾	1	1	1		1	
			3 ⁶⁾	1 ⁴⁾	2 ⁸⁾	1 ⁴⁾	—	

- 1) Rv.Pr., 2) 2.JPr., 3) 1., 15. ja 19.D, 4) 1.JPr.
5) 15.D, 6) 1., 5. ja 19.D
7) 19.D, 8) 1. ja 5.D
9) 10.D, 10) 1.D ja Saks. 163.D

The Operational Plans of the Finnish Forces in 1941

When the Finnish forces in accordance with the peace treaty of Moscow of 12th March 1940 had been withdrawn behind the new border, they were deployed defensively along it. The deployment was sanctioned and the tasks of the units were ordered in Army Order Nr 1200 dated 18th May 1940. The Winter War Army establishment — based on the 1934 mobilization plan — was still in force but the main part of the

troops were sent on leave for the time being. The Class II draftees, which had been called up towards the end of the war, and part of the youngest age-contingents were remanded in service, leaving the Finnish Defence Forces with a strength well above one hundred thousand men, approximately 2 1/2 times the strength of the 1939 peace time establishment.

In theory, the old mobilization and concentration plan, which was based on 9 military areas raising one division and some other units each, was still in force until 24 th Jan 1941, when a new territorial organisation was adopted. In it, the country was divided into 16 military areas, of which 13 had to raise a division incorporating the correspondingly numbered screening force brigade on the border and three — the westernmost ones — one division each made up entirely of reserve personnel. Twelve of these divisions were earmarked for service in the defence line under construction along the eastern and south-eastern border and one for the border to the Hanko Base. As reserves of the C-in-C were the three divisions, whose three regiments were made up entirely of reserve personnel, i. e. the three weakest ones, and the conscript light brigade as first reserve behind the front. According to the plan all units had only defensive tasks. The deployment was relatively even except in the south where there were five divisions between the Gulf of Finland and Lake Saimaa.

In the early spring of 1941 the Finns got indications of the German strategic interest in Northern Europe. The headquarters of the division earmarked for the border were then ordered to examine in the form of war games, limited offensive alternatives for operations. The aim for these would be, still in connection with the main defensive task, to acquire tactically favourable defensive positions in front of the line. The only alternative of any operational importance off these changes in the plans was the one in which the Corps facing Lake Ladoga was given an additional division and ordered to advance to the shore of the Ladoga, thus dividing the southeastern front in two parts.

When the Finnish Army was mobilized on 17th Jun 1941, one division earmarked for the defence line in the direction of the Carelian Isthmus was on 18th Jun ordered to remain in its raising area in the southern parts of the Häme region, the Corps facing the Ladoga to investigate as a secondary task possibilities for an offensive to reach the shore of the Ladoga, and the Corps being concentrated in Carelia north of Lake Ladoga to deploy in front of the prepared defence positions. The two divisions in northern Finland had already on 15th Jun been operationally attached to the German 20th Army, which had taken over the responsibilities for the defence of Lapland.

In an order issued the following day the C-in-C's reserve divisions, which had been raised in western Finland, were directed as follows: one division to southern Finland, one division to the Ladoga Sector, and one division to the northern Savo region to be used either in the Ladoga Sector or in Carelia north of Lake Ladoga. The light units at the disposal of the GHQ were ordered to Carelia.

The general deployment of the forces, which had until then been defensive, was changed in the C-in-C's orders issued on 29th and 30th Jun into an offensive one. The main effort was to be in the Carelian Sector where a new formation was created, the Carelian Army. The Corps facing the Ladoga was reinforced by adding an extra division, and the Corps was ordered to, whilst still performing its defensive task, prepare for an offensive to reach the shores of the Ladoga.

When the redeployment had been effected and the Carelian Army's offensive launched on 10th Jul 1941, the deployment of the Finnish Army had been changed as follows (in brackets the number of divisions in the original concentration plan): Between the Gulf of Finland and Lake Saimaa, three divisions (5); facing the Ladoga, four (2); in Carelia north of the Ladoga, six divisions and three brigades (3 divs.); in the North of Finland, two (2); on the Hanko front, one (1); and as rear reserves of the C-in-C, nil (3 divs. and 3 bdes).

KUNNIAMIEKOISTA JA KULTAISISTA ASEISTA

Paavo Talvio

Hallitsijoiden taistelukentillä lahjoittamia miekkoja on kautta aikojen pidetty eräänlaisina kunnia-aseina. Myös Ruotsi-Suomen sotahistoriasta tunnetaan vastaavia tapauksia, erityisesti Kaarle-kuninkaiden ajoilta. Huomattavin tällaisista kunniamiekoista lienee se Ranskassa valmistettu lahjamiikka, jonka Kaarle XI Lundin taistelun jälkeen 1676 luovutti Henkirykmentin komentajalle Nils Bjelkelle, koska siitä tuli karoliiniratsuväen upseerimiekkojen erikoismallien prototyyppi. Nämä erikoismallit oli tarkoitettu lähinnä kunniamiekoiksi ja niissä oli koristeelliset, kullatut kahvat, ns virallisissa malleissa kohopintakuvioidin, ja kuninkaan nimikirjaimet sekä kahvanupissa että väistinlevyissä(1).

"Kaarlelaismiekkojen" toista pääryhmää, etupäässä jalkaväen upseerien käyttämiä ns päällystömieikkoja (kommandervärja) on jälkimaailmalle säilynyt nähtävästi enemmän kuin drabanttiaseen kahvalla varustettuja ratsuväen upseerien miekkoja. Viimeksi mainittuja edustaa Suomessa mm. kenr. Mannerheimin v:n 1918 ruotsalaisilta vapaaehtoisilta lahjaksi 1928 saama pitkä kaarlelaismieikka, eräänlainen kunniamieikka sekín(2). Suomen museoiden asekoeloissa on, kuten tunnettua, hyvin vähän sellaisia teräaseita, miekkoja, sapeleita ja tikareita, jotka erikoismalleina tai heraldisten tuntu-merkkiensä perusteella on luettava kunnia-aseisiin kuuluviksi. Parhaiten edustettuina ovat venäläiset sotakunnia-aseet.

Sotahistoriallisesti ehkä mielenkiintoisimman ryhmän kunnia-aseita muodostavat Kustaa III:n vv 1788—1790 aikana jakamat kunniamiekat. Ne olivat päällystömiekoista kehittyneitä jalkaväen upseerien miekkoja, jotka olivat yleiseurooppalaista kevyen miekan tyyppiä. Kaikkialle ulottuva ranskalai-

Kuva 1

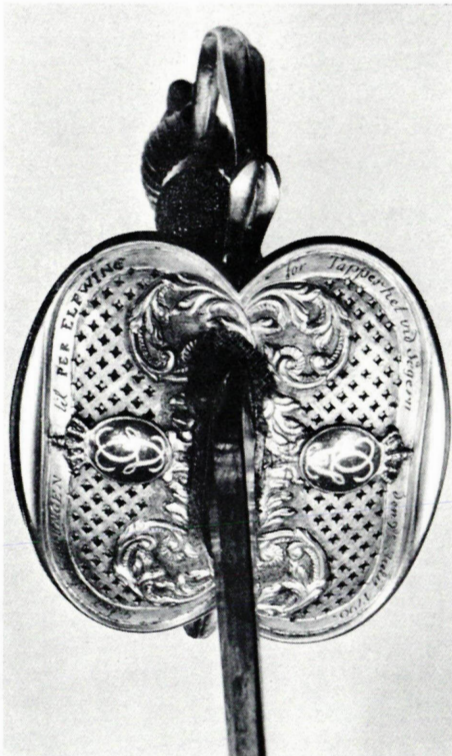
Kustaa III:n ajan kunniamiekka. Saanut urheudesta Ruotsinsalmen taistelussa kapt Per Elfving. Kansallismuseon kok.

A sword of honour from the time of King Gustavus III. Captain Per Elfving received it for bravery in the battle of Ruotsinsalmi. The National Museum collections.

nen vaikutus oli sivuaseiden alalla kehittänyt yleistyyppin, kevyen miekan, jonka rakenne oli hahmottumassa jo 1650-luvulta alkaen. Kavaljeeriaseena kevyessä miekassa jatkui rapiirin koristeellinen linja(3). Sotilaiden miekat olivat suhteellisen koruttomia, lukuunottamatta kunnia- ja lahja-aseiksi tarkoitettuja aseita. 1700-luvun puolivälissä tulivat muotiin ns. colichemarde-terät, jollaiset ovat myös useimmissa ”Kustaan sodan” aikaisissa kunniamiekoissa. Niissä oli sekä sinisiksi syövytettyjä, kultakoristeisia että hopeoituja, ajalle tyypillisin kaiverretuin koristeaihein. Kahvat olivat kullattuja kuten upseerien miekoissa yleensä, materiaalina hopea, sodan loppuvaiheessa myös messinki, tunnuksina kruunatut siniemaliset medaljongit peilimonogrammeineen väistinlevyssä ja omistus, tavallisesti muodossa ”. . . för visad manndom mot Rikets Fjender . . . under Kriget mot Ryssland”(4). Tästä yleistyyppistä poikkesivat eräät ennen sotaa valmistetut kunniamiekat, jollaisen esim. kenrm. W. M. Pauli sai taistelukentällä Valkealassa niinkin myöhään kuin 29. 4. 1790. Hänen miekastaan, joka on v:lta 1772, puuttuu omistus eivätkä sen tunnuksat — kolme kruunua ja kuninkaan nimikirjaimet — ole väistinlevyssä vaan

kouraimen alaosassa. Vastaavanlaisia miekkoja löytyy useampiakin(5).

Siitä kuinka paljon kunniamiekkoja kaiken kaikkiaan jaettiin ko. sodan aikana ja kuinka monta niistä tuli suomalaissyntyisten upseerien osalle ei toistaiseksi ole käytettävissä täsmällisiä tietoja. Sodan alkuvaiheessa miekkoja joko ei ollut käytettävissä tai niiden jakoa ei pidetty tarpeellisena. Saihan esim Suursaaren meritaisteluun osallistuneista upseereista jokainen ylennyksen ja Miekkaritarikunnan ritareiksikin lyötiin peräti seitsemän upseeria. Oudolta vaikuttaa, ettei Porrassalmen, Parkuinmäen ym. voitoista huolimatta Savon Prikartin osalle näytä tulleen yhtään kunniamiekkää, vaikka niitä esim. Loviisan torilla 28. 8. 1789 riitti jaettaviksi kokonaista

Kuva 2

Kunniamiekan kahvan alapuoli Kustaa III:n nimikirjaimin ja omistuskäiverruksin. Kansallismuseon kuvakok.

The monogram and dedication by Gustavus III can be seen below the hilt of the sword of honour. The National Museum collections.

16 kappaletta(6). Silloin vielä ei Ruotsinsalmella neljä päivää aikaisemmin taistelleita upseereita ollut palkittujen joukossa. Syynä viivästyminen ei ollut yksinomaan tappio vaan myös muut seikat. Miekkoja ja kaivertajia ei ollut joka hetki käytettävissä. Saaristolaiivasto ei kuitenkaan salannut tyytymättömyyttään, joka kuninkaan oli otettava huomioon. Kunniamiekan sai ainakin kaksi suomalaista upseeria, nim. hämeenmaa Odenin päällikkö, kapt. Hans Axel Cronstedt ja Viaporin eskaaderin luutnantti Henrik Johan Möllersvärd(7).

Kesän 1790 tapahtumat maa- ja meririntamalla, jotka hui-pentuivat ”Ruotsi-Suomen historian suurimpaan merivoittoon” Ruotsinsalmella 9. 7. 1790, antoivat jälleen aiheen ylennyksiin ym. palkitsemiseen. Kunniamiekoista saivat avomerilaiivaston upseerit 17. 7 kuusi, maavoimien upseerit yhden (8). Voitonjuhlassa 22. 7 kymmenkunta rykmentinupseeria ja ”flere Capitener erhöllo Heders-Värjor”(9). Viimeksi mainittuihin kuuluivat myös kapteenit Johan Gustaf Olander ja Per Elfwing Viaporista. Ensiksi mainittu tosin ylennettiin 22. 7 majuriksi, joten hänen nimensä saattaa sisältyä rykmentinupseerienkin luetteloon (10). Elfwingin kunniamiekkaa säilytetään nykyisin Suomenlinnan museossa.

Suomen sodan aikana kunniamiekkoja ei, kuten tunnettua, jaettu ja Kustaa IV Adolf pyrki korvaamaan Miekkaritarikunnan ritarin arvonkin kultaisella urhoollisuudenmitalilla. Vasta muutamia vuosia sodan jälkeen saivat eräät ansioituneet upseerit, mm. M. F. Björnstierna ja G. C. von Döbeln kunniamiekat(11).

Ranskan kansalliskonventti oli päättänyt elvyttää kunnia-aseiden käytön usklassismin hengessä ja vaikka Kunnialegioona oli perustettu 1802 jatkui yksityisten sotilaiden ja joukkojen palkitseminen kunnia-asein. Ruotsin kruununprinssiksi 1810 valittu Ranskan marsalkka Bernadotte noudatti ranskalaista käytäntöä ja aloitti jakamalla vv 1815—1818 omaperäisiä kunniasapeleita meriupseereille (12). Hänen hallitsijana jakamansa kunniamiekat, joissa ei ollut kahta samanlaista, edustivat aseiden muotoilussa tyyli-vaikutteita, joita tähän ai-

kaan omaksuttiin ranskalaisesta empiiristä Napoleonin keisarikauden aikaisessa muodossaan, joka lähes sellaisenaan omaksuttiin Ruotsissa. ”Kaarle XIV Juhanan tyylin” ihanne-materiaalit olivat pronssi ja eräät kivilajit ja niitä käytettiin jalometallien ohella kunniamiekoissakin. Niiden kahvat valmistettiin tavallisesti porfyyristä, kahvanupit ja väistintanko olivat kullattua pronssia, ponnen yläosaan upotettiin koristeellinen ametisti eli kvartsikorukivi ja huotran helatkin olivat kullattuja ja koristeellisia. Sellaista tasoa, jota edustivat eräät Versaillesin asemanufaktuurin valmistamat kunnia-aseet ei Ruotsissa kuitenkaan pyritty tavoittamaan(13). Eräs näistä Kaarle XIV Juhanan ajan kunniamiekoista on Sotamuseon kokoelmissa, mutta Ruotsissa sattuneen tulipalon jäljiltä pahoin vahingoittuneena. Sen alkuperäinen saaja on kuitenkin tiedossa, mikä ei kaikissa tapauksissa ole asianlaita Kustaa III:n ajan kunniamiekkoihin nähden.

Vaikeimpia ovat alkuperäkysymykset venäläisten sotakunnia-aseiden kohdalla, minkä vuoksi niiden kehityksen ja niitä koskevien ohjesääntöjen tuntemisella on merkityksensä. Venäläiset kunniamiekat ja sapeelit olivat joko ns. kultaisia aseita (vsta 1913 ”yrjönaseita”) tai P. Annan ritarikunnan 4. (alkuaan 3.) lk merkillä varustettuja

Kuva 3

Empiretyyppinen kunniamiekka. Kaarle XIV Juhanan amiraali O. G. Nordensköldille luovuttama. Sotamuseon kok.

A sword of honour from the Empire era. Presented to Admiral O. G. Nordensköld by Carolus XIV John. The Military Museum collections.

kunnia-aseita. "Kultaisten aseiden" historiassa näyttää ratkai-seva merkitys olleen Kutšuk-Kainardžin rauhalla (24. 7. 1774) ja sitä edeltäneillä suurilla voitoilla. Turkin-sodan ylipäälli-kön, kenraalisotamarsalkka, ruhtinas Peter Rumjantsevin saa-mat monet kunnianosoitukset, kunniamiekka m.l., vahvistet-tiin tosin sotakollegion päätöksellä vasta keväällä 1775, mut-ta viimeistään rauhantekopäivänä on Rumjantsevin ja hänen alaistensa kenraalien, kuten Suvorovin, Potemkinin ym "Ka-tariinan kotkien" täytynyt saada kunnia-aseensa, Suvorovin briljantein, muiden timantein koristettuna(14).

Vuoteen 1788 mennessä "kultaisten aseiden" jakoperusteet olivat muuttuneet siten, että ylimmän päällystön ohella esi- ja yliupseeritkin voitiin niillä palkita. Jalokivikoristeisia aseita he eivät voineet saada, mutta kylläkin kullattuja "tavallisia" tai "urheudesta"-kaiverruksella varustettuja. Sidonnaisuus ri-tarikuntiin käy ilmi niiden hallituksen 1806 julkaisemasta "asetuksesta", jonka liitteenä oli ensimmäinen, 117 nimeä kä-sittävä luettelo "niistä, joilla on kultaisia miekkoja ja sapelei-ta päällekirjoituksella "urheudesta". Aleksanteri I:n allekir-joittamalla ja 28. 9. 1807 päivätyllä käskykirjeellä vahvistet-tiin tämä uusi kunnia-asejärjestelmä(15)..

Aleksanteri I:n aikana "kultaisen aseiden" saaminen edellyt-ti jo, että ao:lla oli ennestään urheudesta saatu kunniamerk-ki. Lähinnä tuli kyseeseen P. Annan ritarikunnan 3. lk merk-ki, jota vuoteen 1815 saakka kannettiin sivuaseeseen kiinnitet-tynä. Sen ehtivät saada muutamat Napoleonin-vastaiseen so-taan osallistuneet suomalaisetkin upseerit. Venäläisten ritari-kuntien joukkoon 1797 hyväksytty slesvig-holsteinilainen P. Annan ritarikunta muuttui 4-luokkaiseksi 1815, jolloin 3. lk merkki siirtyi rinnassa kannettavien merkkien joukkoon. Alimman luokan merkki kiinnitettiin edelleen sivuaseeseen. Sen muodosti pientä kokoa oleva punainen, lasitettu emaliris-ti pyöreässä punareunaisessa kultaisessa kentässä päällikkeen-ään kultainen kruunu. Oikeus "urheudesta" ("za hrabrost")-kaiverruksen ja ritarikunnan tunnusväriä olevan portopén käyttämiseen myönnettiin vasta 1829. Ritarimerkki punaisine

Kuva 4

Jalokivikoristeinen kunniamiekka jv-upseerin miekan mallia. Aleksanteri I:n kenrl. A. A. Thesleffille 1814 luovuttama. Kansallismuseon kok.

Kuniamiekka, kahva jv-upseerin sapelin mallia 1865. Saanut kapt E. R. Bremer "kunnostautumisesta Balkanin ylimentossa" 1877. Kansallismuseon kok.

Kunniamiekka jv-upseerin kevyen miekan mallia, kuulunut kenraali G. E. Ramsaylle. Kansallismuseon kok.

A sword of honour decorated with jewels, infantry officer sword pattern. Presented by Alexander I to Lt-Gen. A. A. Thesleff in 1814 The National Museum collections.

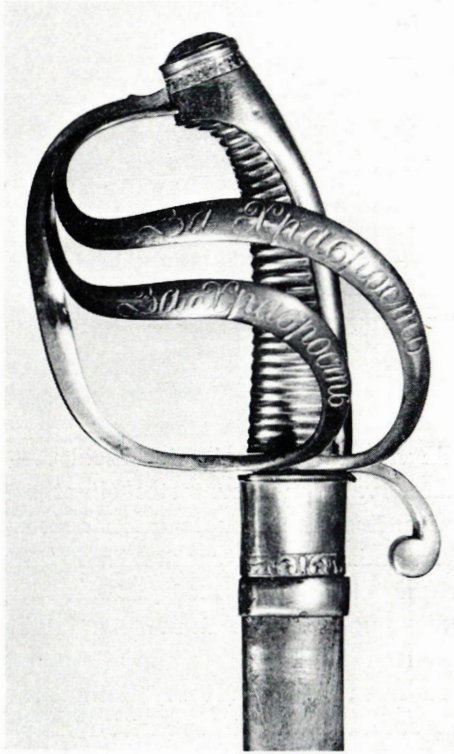
A sword of honour, infantry officer sword pattern hilt, model 1865. Received by captain E. R. Bremer "for distinguished service in the crossing of the Balkans" in 1877. The National Museum collections.

A sword of honour of the infantry officer light sword pattern, has belonged to General G.E. Ramsay. The National Museum collections.

nauhoineen muodosti kokonaisuuden, josta armeijanslangissa — lähinnä kunnia-asetta tarkoittaen — käytettiin nimitystä "karpalo".

Venäläisten kunnia-aseiden mallit eivät poikenneet vahvistetuista yleismalleista, mutta terät niissä olivat usein Saksasta ja Espanjasta (Solingen, Toledo) hankittuja; käytäntö oli siis sama kuin Englannissa 1700-luvulla. Vaikka Zlatoustin tehtaan lisäksi kivääritehtaatkin valmistivat kylmiä aseita oli kotimainen tuotanto alhaisen koneistusasteen vuoksi riittämätön ja vielä Krimin sodan puhjetessa joukoilta puuttui, esim. sapeleita, pallasmiekkoja ja šaškoja puolet siitä mitä määrävahvuustaulukot edellyttivät; tesakien osalta vajuus oli 79 %. Krimin sotaan mennessä oli "kultaisia aseitakin" jaettu yli 2200 kpl, joten nekin vaikeuttivat joukkojen asetäydennystä(16). Muidenkin mannervaltojen asevarastot olivat sodissa hupenneet, mutta esim. Ranska sai suhteellisen nopeasti käyntiin uusien aseiden valmistuksen ja ensimmäiset uudet kylmien aseiden mallit valmistettiin jo vv 1816 ja 1822. Ratsuväen sapelia m/1809 oli Venäjän-retkellä menetetty niin paljon, että venäläiset saattoivat tällä sotasaalisaseella varustaa miltei koko kevyen ratsuväkensä (rv-sapeli m/1826). Tähänastinen preussilainen suuntaus, mitä tulee aseisiin ja univormuihin, muuttui nyt ranskalaiseksi, mitä vaihetta kesti aina Aleksanteri III:n aikaan saakka. Niinpä kyrassieerien miekasta m/1826 tehtiin miltei samanlainen kuin Ranskan armeijan raskaan ratsuväen miekka m/1816 oli, jalkaväen "puolisapelin" m/1821 ("jalkaväen upseerien kultainen puolisapeli "urheudesta" vahvistettiin vasta 1849) ja rakuunaupseerien "šaška" m/1841 muistutti Ranskan ratsastavan tykistön sapelia m/1829. Kevyet miekat sitä vastoin olivat yleistä eurooppalaista tyyppiä ja niitä enemmän kuin muita po malleja on säilynyt myös "kultaisina aseina".

"Suuremman erotuksen" aikaansaamiseksi "kultaisten aseiden" ja "annanaseiden" välille säädettiin ritarikuntien käsikyssä 23. 3. 1855, että po aseet oli varustettava ao. ritarikuntien nauhaväriä olevilla portopéillä. Tämä koski jo aikaisem-

Kuva 5
"Kultaisen aseenn" kah-
va, rv-upseerin sapelin
mallia 1809. Pohjanhei-
mon kok.

The hilt of a "Golden
Weapon", a cavalry sab-
re model 1809. The Poh-
janheimo collection.

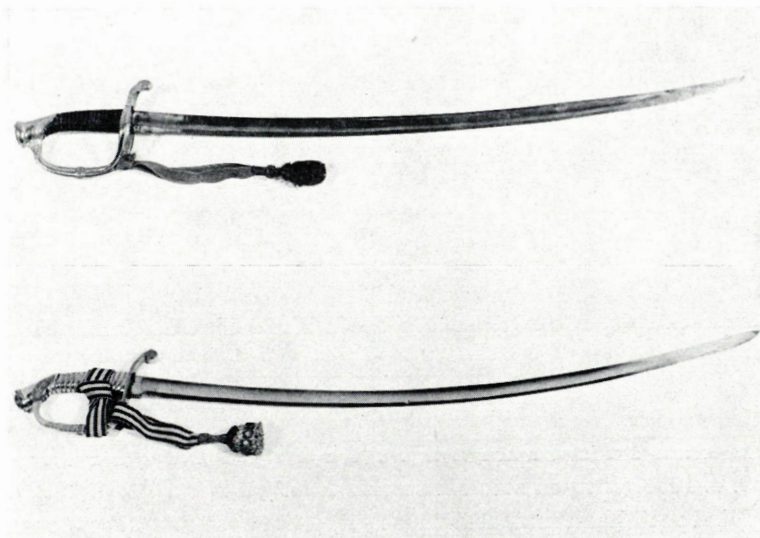
minkin jaettuja aseita. P. Annan ritarikunnan punaista nauhaa hopeanvärisine tupsuineen ei kunnia-aseessaan kuitenkaan saanut kantaa upseeri, joka oli kunniamerkinsä saanut muista kuin puhtaasti rintama-ansioista. Vuoden 1859 palkitsemisohjesäännössä määrättiin lisäksi, että sotilasvirkamies, joka oli saanut P. Annan ritarikunnan 4. lk. merkin, ei saanut kaiveruttaa aseensa kahvaan "urheudesta"-sanaa, vaikka saikin käyttää punaista portopétä. Sama ohjesääntö vahvistettiin vakiintuneen tavan, jonka mukaan vain kenraaleilla ja amiraaleilla oli oikeus jalokivikoristeisiin kunnia-aseisiin. Niitä saatiin kuitenkin käyttää vain paraati- ym. juhlatilaisuuksissa eikä niihin silloin kuulunut portopétä. Päätöstä tehtäessä jalokivikoristeisen "kultaisen aseenn" myöntämisestä oli

otettava huomioon keisarin mielipide. Mikäli tällaisen aseensaajalla oli ennestään P. Annan ritarikunnan 4 lk. merkki, se oli siirrettävä pois kahvannupista. Määräys koski myös ns. vaihtosapelia, jonka kahvan ponteen oli briljanttien sijasta kiinnitettävä pienoisyryönristi. Tavallisiin "kultaisiin aseisiin" ryjönristit kiinnitettiin vasta niiden muututtua virallisesti "ryjönaseiksi" mikä tapahtui vuonna 1913.

Palkitsemisohjesääntö v:lta 1859 korosti, että P. Annan ritarikunnan 4. lk. merkin voi saada vain sodan aikana ja että tämä sotakunniamerkki tai 4. lk ryjönristi olivat välttämätön edellytys, jotta upseeri voisi sodan aikana tulla palkituksi "kultaisella aseella".

Upseerien oikeudesta kantaa virkapukua erotessaan palveluksesta sisälsi määräyksiä mm. päämajoitusmestarin käsky 9. 4. 1859 (liittyen sotaministeriön käskyyn N:o 74/2. 4. 1859). Siinä mainitaan mm, että "upseerit, jotka ovat urheudesta saaneet ritarimerkkejä miekoin tai P. Annan ritarikunnan 4. lk. merkin tai "kultaisia aseita" urheudesta-kaiverruksin saivat erottuaan vakinaisesta palveluksesta kantaa virkapukua, vaikka eivät olisikaan palvelleet puvun kantamiseen oikeuttavia määrävuosia".

Kunnia-aseista laivastossa antoi mm. merivoimien käsky N:o 83/24. 4. 1899 määräyksiä. "Kultainen sapeli", sanotaan siinä mm, "eroaa tavallisesta sapelistä siten, ettei kahva ole nahalla päällystetty vaan metallia ja kullattu 56-pitoisella kullalla kuten muutkin metalliosat paitsi terä". Kaiverrus "urheudesta" on kahvan kaarissa. Kunnia-aseen saaneen on vaihdettava hopeanvärinen portopé P. Yrjön ritarikunnan nauhaan 4. lk. leveyttä. Sotilas, joka on saanut "kultaisen aseensa", on oikeutettu kantamaan kultakahvaista tikaria "urheudesta"-kaiverruksin. Jalokivikoristeisen aseensaaneen käyttäessä selaista asetta jossa ei ole jalokiviä, siihen kuuluu "ryjön nauha" ja kahvan nuppiin ryjönristi. Amiraalien, kenraalien, esi- ja yliupseerien vaihtaessa joukko-osastoa kunnia-aseen on oltava joukon mukainen, esim. kasakkajoukoissa palvelevan on kannettava kasakkasapelia jne. P. Annan ritarikunnan 4. lk.

Kuva 6

Kunniamiekka jalkaväen "puolisapelin" mallia 1826 P. Annan ritarik. 4. lk. merkillä. Saanut urheudesta Viaporin pommituksen aikana 1855 ltn C. G. Rehbinder. Sotamuseon kok.

Kunniamiekka jv-upseerin sapelin mallia 1865. Saanut urheudesta Plevnan valtauksessa kenr Karl Enckell. Sotamuseon kok.

A sword of honour of the infantry "semi-sabre" pattern, model 1826, with the insignia of the fourth grade of the Order of St. Anna. Presented to Lieutenant C. G. Rehbinder "for bravery" in the bombardment of Viapori Fortress in 1855. The Military Museum collections.

A sword of honour of the infantry officer sabre model 1865. Presented to General Carl Enckell for bravery in the conquest of Plevna. The Military Museum collections.

merkillä varustetun kunnia-aseen kahva on nahalla päällystetty, nauha 3. lk. leveyttä. Tikarissa kahva on tavalliseen tapaan luuta ja kaiverrus "urheudesta" on väistintangossa. Ritarimerkin sijoitus aseessa ei muutu, vaikka ao palkittaisiin "kultaisella aseella" ellei hän saanut sitä jalokivikoristeisena. Tällöin ritarimerkki siirtyy — myös vaihtosapelissa — kilpeen väistintangon alapuolelle aseiden vasemmalle puolelle.

P. Yrjön ritarikunnan uusituissa säännöissä v:lta 1913 kosketeltiin lyhyesti myös "yrjönaseita" ja lueteltiin maa- ja merivoimien, jalka- ja ratsuväen, tykistön jne. taistelutoiminnasta esimerkkitapauksia — mm. tilanteet, joissa upseeri "itse näyttäen esimerkkiä, johtaa iskuun kylmin asein osaston, jonka vahvuus on vähintään komppania, eskadroona tai sotnia, erityisen vaikeissa maasto-olosuhteissa" tai jälkijoukon päälliköksi määrätynä "vaaraan antautuen, monipäiväisissä, sitkeissä taisteluissa selustassa menestyksellä puolustautuu vihollisen ylivoimaisia joukkoja vastaan ja turvaa päävoimille toimintamahdollisuudet".

"Yrjönaseista" mainitaan miekat, sapelit, pallasmiekat, "aasialaista mallia" olevat sapelit ja tikarit. Nämä ovat, sanotaan säännöissä, muuten tavallista mallia paitsi että niiden kahvat ovat kauttaaltaan kullatut, laakerinlehväaihein koristetut aina huotran heloja ja kannatinrenkita myöten ja "urheudesta"-kaiverruksin varustettuja. Kahvoihin kuuluvat lisäksi pienikokoiset, lasitettua emalia olevat yrjönristit ja portopét yrjönnauhasta. Kahvojen ja huotran metalliosien valmistaminen kullasta oli myös sallittua. Jalokivikoristeisissa aseissa briljantit oli kiinnitettävä yrjönristeihin. Tällaisten aseiden lukua ei edelleenkään rajoitettu, mutta vaadittiin, kuten tähänkin asti, keisarin suostumus ennen kuin luovutusta koskeva päätös oli pätevä; muissa tapauksissa riitti ritarikunnan duuman (yrjönritarien neuvoston) suositus. Kenraaliluokkaan kuuluviltakin vaadittiin briljanttikoristeisen yrjönmiekan saamiseen "loistavia sotilaallisia urotekoja". Erityisesti korostettiin, ettei "yrjönaseita" jaettaessa saanut tulla kyseeseen minikäänlainen vuorojärjestys eikä lisäansioksi saanut laskea — kuten esim. P. Wladimirin ritarikunnassa kuului asiaan — määrääkaisia sota- ja merisotaretkiä(17).

Kevyet jalka- ja ratsuväen upseerien miekat, jalkaväen ym. aselajien sapelit, pallasmiekka ja kasakkasapeli olivat "yrjönaseina" mallia 13, kuten myös laivaston upseerien sapeli. Tikari vahvistettiin vasta 1916. Kaikkia näitä asemalleja ei löydy museoiden asekokoelmista, ei ainakaan kunnia-aseina. Seu-

raavassa esitellyt kunniamiekat ja "kultaistet aseet" antavat sen vuoksi kunnia-aseista yksipuolisen kuvan. Detaljitiiedot täydentävät nimenomaan ohjesäännöistä saatua kuvaa.

1. **Kustaa III:n ajan (1771—1792) kunniamiekka** (kuvat 1—2). Jv-upseerin miekka kevyen miekan tyyppiä (käyttöaika 1690—1859, laivaston upseereilla vain 1700-luvun ensi puolisko). Kahva kullattu, terä hopeoitu, terän tyvessä jälkiä kultauksesta (joka vain tyvessä, n. 4 cm korkeudelle). Terän vahvassa osassa molemmin puolin rokokooajalle tyypillisiä koristeaiheita, kuten lehtikiemuroita, trofee-ryhmiä yms. Aseen koko pituus 105 cm, terän pituus 88 cm ja leveys tyvestä 3.3 cm. Väistintä reunaan kaiverrettu omistus: "Gifvit af Konungen til Per Elfving för Tapperhet vid Segern den 9 de Julij 1790".

Elfving kuoli Pohjan pitäjässä majurina 1827 ja ko. kunoamiekkaa säilytettiin kirkon sakaristossa kunnes seurakunta lahjoitti sen Kansallismuseolle 19. 3. 1873.

Hans Axel Cronstedtin kunniamiekka v:ltä 1789 on yksityisomistuksessa. Se on muuten samanlainen kuin Elfvingin miekka, mutta terä, jonka pituus on 81 cm (kokonaispituus 99 cm), on siniseksi syövytetty (colichemarde-terä) kultaisin koristeaihein. Omistuskirjoituksen sanamuoto on myös poikkeava: "Gifvit af Konungen till A. Cronstedt för visad manndom mot Rikets Fiender 1789 under Kriget mot Ryssland".

Kansallismuseon asehuoneessa oleva vastaavanlainen kunniamiekka (N:o 2342:13) on katkenneena vain 65 cm pitkä. Siinä olevan omistuskirjoituksen, joka on täsmälleen samanlainen kuin em. miekassa, nimikohta on jätetty tyhjäksi, joten miekan tunnistaminen on tuottanut vaikeuksia, varsinkin kun lahjoittaja on saanut miekan tuntemattomalta.

2. **Kaarle XIV Juhanan ajan (1818—1844) kunniamiekka** (kuva 3). Kahva miltei mustaa porfyryriä, nuppi ja väistin kullattua pronssia. Kahvan pituus 12.5 cm (ametistia ei ole), terän 77.5 cm. Väistintä koristaa Ruotsin vaakuna kolmine kruunuineen ja leijonineen. Terän koristeaiheet syövytettyjä, toisella puolen laakerin-, toisella tammenlehvä; nämä katkea-

vat kruunatun CJ-monogrammin ja Norjan vaakunan kohdalla. Metallihuotra on ilmeisesti ollut nahkapäällysteinen; heiloista on vain ylempi jäänyt eheäksi (pituus 17.5 cm, koristeaiheina ratas, ukonnuolet, lepakonsiipiaihe).

Kunniamiekan on aikoinaan saanut amiraali, vapaaherra Otto Gustaf Nordenskjöld, joka nuorena meriupseerina oli kunniaakkaasti osallistunut Suomen sotaan, kohonnut Ruotsin laivaston korkeimmalle johtopaikalle ja erittäin ansiokkaasti osallistunut Kungl. Örlogsmanna-Sällskapetin toimintaan.

3. Briljantikoristeinen "kultamiekka" jalkaväen upseerin miekan mallia v:ltä 1814 (kuva 4).

Briljantit on upotettu kahvannuppiin: yksi iso keskelle, 33 pientä sen ympärille. "Za hrabrost"-kaiverrus väistinlevyn molemmissa puoliskoissa yläpinnalla. Yksiteräisen, koristeita ja valmistajan nimeä vailla olevan terän pituus on 80.5 cm.

Po "kultaisen aseensa" sai 1814 jalkaväenkenraali Alexander A. Thesleff (1778—1847), joka oli syntynyt Viipurissa ja piti itseään suomalaisena. Hän hoiti, kuten tunnettua, korkeita sotilas- ja siviilihallinnon tehtäviä Suomessa v:sta 1819 jolloin tuli Suomeen sijoitetun ven. div. komentajaksi. Thesleff oli palkittu kultamiekkalla jo 1808, jolloin hän majurina osallistui Suomen sotaan. Briljantit miekkaansa hän sai tultuaan kenraalimajuriksi ja yryönristin ritariksi.

4. "Kultamiekka" ratsuväen upseerin sapelin mallia 1809 (kuva 5).

Aseen kahva on kullattu, sen pituus 11.5 cm. Kaarissa "za hrabrost" vanhaa kaiverrustyylillä. Terä lievästi kaareva sen pituus 81 cm, leveys tyvestä 2.4 cm. Vuosilukua ja valmistajaa ei ole merkitty. Huotra terästä, suuhela kannatinrenkaineen kullattu. Tämän varsin harvinaisen aseensa alkuperäisestä saajasta ei ole tietoa. Kahvaan epäselvästi lyöty nimi (Thunberg?) lienee valmistajan, mutta sekin olettaamus on mahdollinen, että miekka olisi kuulunut ent. Haminan kadetille, evl. Henrik Justus Thunebergille (1800—1843).

5. Kunniamiekka P. Annan ritarikunnan 4. lk merkillä jalkaväen puolispapelin mallia 1826 (kuva 6).

Puolisapelia käyttivät Nikolai I:n aikana kaartin- ja linjajalkaväen, jv-tykistön ja ins. joukkojen upseerit. Kunniamiekan terän pituus on 78 cm, leveys tyvestä 2.5 cm. Huotra nahkaa.

Sapeli on kuulunut majurina 1868 palv. eronneelle C. G. von Rehausenille (s. 1821), joka 15. 9. 1855 palkittiin urheudesta P. Annan ritarikunnan 4. lk. merkillä osallistuttuaan 11. Suomenmaalaisen linjarykmentin riveissä luutnanttina Viaporin puolustukseen.

Suomen Kaarti, kuten tunnettua, oli mukana kukistamassa kapinaan nousseita puolalaisia vv 1831—1832. Viisi kaartinupseeria sai tällöin kultaisen puolisapelin, nim. evl. Robert W. Lagerborg, alikapt. Alex Jacob von Wendt (Varsovan valtauksessa osoitetusta urheudesta), ltn Sebastian Gripenberg ja vänrikit Gustaf A Hjärne ja Mauritz von Kothen, ven. joukoissa palvelleista sitä paitsi ainakin Adolf Aminoff(18).

Krimin sodassa ”kultaisella aseella” palkituista suomalaisista upseereista on erityisesti mainittava kaksi, nim. entinen Haapaniemen kadetti, kenrm. Carl Mauritz Martinau, joka haavoittui vaikeasti. Hänet palkittiin kultaisella, jalokivikoristeisella puolisapelilla. Ye-eversti Ture Reinh. Nordenstreng, joka rintama-ansioistaan ylennettiin kenraalimajuriksi sai kultaisen puolisapelin, joka löytyy Kansallismuseon kokoelmista.

Kaukaasian sodista saatuja ”kultaisia aseita” on pidettävä erityisen arvokkaina siksi, että esityksiä sieltä päin tehtiin tavallista kitsaammin, vastustaja taisteli fanaattisesti ja taistelumaasto edellytti tavallista parempaa fyysistä kuntoa. Ent. Haapaniemen kadetti Otto Leonard Blom sai kultamiekan jo 1829 osallistuttuaan Karsin linnoituksen valtaukseseen, myöhemmin palkittiin ainakin kuusi suomalaista upseeria ”kultaisin asein”; heistä ev. Karl Ernst Kyander kaatui Šitomirin jääkärirykmentin komentajana 1844. Jääkäreitä ja tarkk’ampujia tarvittiin Kaukasiassa ja 1856 muodostetut kuusi uutta komppaniaa, jotka sai komentoonsa silloin vasta 24-vuotias ye-majuri Johan Casimir Ehrnrooth, varustettiin rihlatuin kiväärein. Ehrnrooth palkittiin heinäkuussa 1859 kultasapelilla

”kiitoksena erinomaisesta kestävydestä ja urheudesta”(19).

6. **”Kultamiekka” jalkaväen upseerin sapelin mallia** 1865 (kuva 6). Sapelia m/1865 käytettiin samoissa joukoissa kuin em. puolisapelia. Ko. aseeseen terän pituus on 78.5 cm, leveys tyvestä 2.8 cm ja nuolikorkeus 5 cm. Terässä ei ole valmistajan nimeä eikä vuosilukua. Huotra on metallia.

Tämän kultasapelin sai Plevnan valtauksen jälkeen Turkin sotaan everstinä ja 3. Kaartindiv. esikuntapäällikkönä osallistunut Karl Enckell (1839—1921). Samaan aikaan kuin Enckell taisteli Plevnassa, kunnostautui toinen entinen Haminan kadetti, ev. Konstantin Renvald (1831—1909) Šipkassa 94. Jenisein jv-rykmentin komentajana; hänetkin palkittiin kultasapelilla(20).

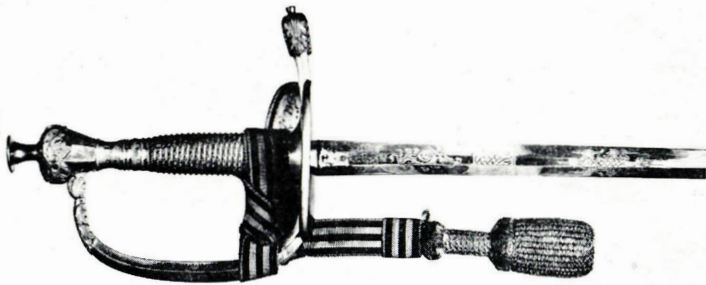
7. **”Kultamiekka” jalkaväen upseerin sapelin mallia** 1865 (kuva 4). Vain kahva on ko. mallia, terä sitä vastoin suora kultamiekan terä, pituudeltaan 83.5 cm. Terän leveys tyvestä on vain 2.2 cm. Terässä on valmistuspaikan (Fabrica de Toledo) nimi ja vuosiluku (Año D 1862).

Ko. kultamiekalla palkittiin Turkin sotaan kapteenina ja komppanianpäällikkönä Suomen Kaartissa osallistunut kenr. Eugéne E. Bremer. Samaan aikaan kuin Bremer saivat myös ev. Julius Sundman ja alikapt. Karl J. Hausen, hekin Suomen Kaartin upseereita, ”kultaiset aseet”. Kuitenkin vain Bremerin miekkaan kuului suora toledolaisterä, mikä käy ilmi myös valokuvista, jotka samalla todistavat, että po upseerit saivat kunnia-aseensa rintamalla, vaikka Suomen sotilaspiirin päiväkäskyt toteavatkin asian vasta 1879(21).

8. **”Kultamiekka” jalkaväen upseerin kevyen miekan mallia** (kuvat 4 ja 7).

Kuvan 4 kolmannen kultamiekan terä on Solingenissa valmistettu (W. Clauberg), kahva Pietarissa (P. A. Fokin). Terän monista koristeaiheista mainittakoon haarniskoitu ritari. Terän pituus on 71 cm.

Miekka on kuulunut jalkaväenkenr. Georg E. Ramsaylle (1834—1918), Suomen sotaväen päällikölle. Suomen Kaartin komentajana v:sta 1874 toiminut Ramsay siirrettiin Gornij

Kuva 7

Kunniamiekka ju-upseerin kevyen miekan mallia, kuulunut kenr. K. G. Melan'ille. Kansallismuseon kok.

A sword of honour of the infantry officer light sabre model 1865, which has belonged to General K. G. Melan. The National Museum collections.

Dubnjakin taistelun jälkeen Semenovin kaartinrykmentin komentajaksi. Ramsayn seuraaja Suomen Kaartissa, kenrm. Procopé, sai hänkin "kultaisen aseensa", mutta se on jäänyt Venäjälle.

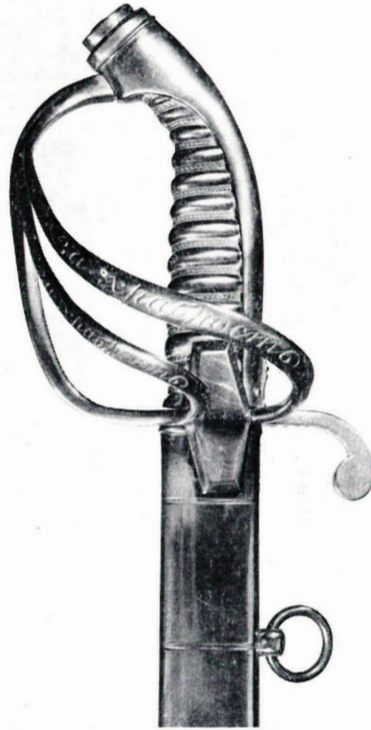
Kuvan 7 "kultamiekka" on kuulunut kenr. Karl Gabriel Melanille (1839—1920). Tämä entinen Haminan kadetti osallistui Turkin-sotaan Kaartin Moskovan-rykmentin upseerina; ko rykmentti menetti paljon väkeä Gornij-Dubnjakin taistelussa. Kuvasta käy ilmi, että kevyen miekan kahvan koristeaiheina olivat akanttikiemurat ja että "za hrabrost"-kaiverus on väistinlevyissä. Melanin miekan terän pituus on 73.5 cm, valmistajan nimeä siitä ei löydy.

Melan oli yksi niistä ainakin 27:stä suomalaisesta upseerista, jotka osallistuivat Gornij-Dubnjakin taisteluun, jossa heistä moni haavoittui ja kaksi kaatui. Parikymmentä heistä palkittiin "kultaisella aseella", mm. veljekset Nikolai ja Sebastian von Etter. Viimeksi mainittu, joka 1866—1874 oli Suomen Kaartin komentajana, puolestaan oli yksi niistä 22:sta kenraa-

Kuva 8

Kunniamiekka laivaston upseerin sapelin mallia. "Kultamiekka" P. Annan ritarik. 4. lk. merkillä. Pohjanheimon k.

A sword of honour of the naval officer sabre pattern. A "Golden Sword" with the insignia of the fourth grade of the Order of Sta Anna. The Pohjanheimo collection.

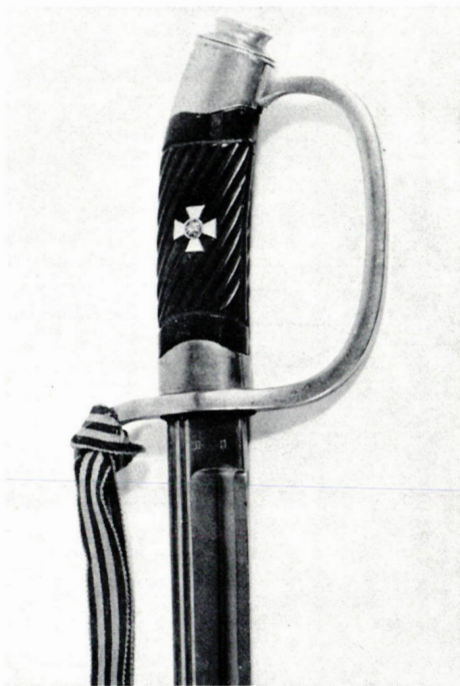
lista, jotka po sodassa saivat jalokivikoristeisen kultasapelin. Kaikkiaanhan Turkin sodassa jaettiin 500 "kultaista asetta".

9. **"Kultamiekka" laivaston upseerin miekan (sapelin) mallia** (kuva 8). Laivaston upseerien sapelimalli periytyi 1820-luvulta. Ko. asean kahva, huotran helat ja kannatinrenkaat ovat kullatut. Kahvaan on lyöty kaksoiskotkaleima ja valmistajan — Skožyrev — nimi. Kahvannupissa on P. Annan ritarik. 4. lk. merkki. Terä on kromattu, ilman koristelua, miltei suora eikä tyypillinen laivastomiekan terä (ilman pyöristettyä vahvistusreunaa ja levenevää kärkeä). Terän pituus 78 cm. Terän tyvessä valmistajan tunnus: kaksi sapeliasetta ristissä, kruunu ja kirjaimet C K C:o (= Carl Kaiser & Kumpp, Solingen). Terässä yksi leveä ja kaksi kapeata uraa.

Alkuperäisestä saajasta ei ole varmaa tietoa. Kahvan sisäpuoliseen laattaan kaiverretuista ven nimikirjaimista **ББ** voidaan kuitenkin päätellä, että miekka on mahdollisesti kuulunut Wladimir Boisman-nimiselle Venäjän laivaston upseerille, joka urheudesta Tšemulpon meritaistelussa venäläis-japanilaisessa sodassa palkittiin P. Annan 4. lk. ja pian sen jälkeen P. Yrjön ritarikunnan 4. lk. merkillä. "Kultaisesta aseesta" tiedot puuttuvat, mutta Boismanista, joka kuului alkuaan suom. sukuun, ovat tiedot muutenkin puutteelliset. Hänen sanotaan siirtyneen aliratsumestarina rajavartiolaatokseen 1905(22).

10. **"Yrjönmiekkä" armeijansapeli mallia 1881 P. Yrjön ritarik. 4. lk. merkillä (kuva 9).**

Sivuasemalleja vähennettäessä oli sapeli (šaska) m/81 vahvistettu upseereille, vääpeleille ja ratsastavalle miehistölle ja aliupseereille. "Slaavilaista mallia" olevan sabelinhihnan kiin-

Kuva 9

"Yrjönmiekkä" armeijansapelin mallia 1881, P. Yrjön ritarik 4. lk. merkillä. Kuulunut kenr P. M. Wetzerville. Sotamuseon kok.

The "George Sword" of the Army sabre pattern, model 1881, with the fourth grade insignia of the Order of St. George. Has belonged to General P. M. Wetz. The Military Museum collections.

nitys oli terän puolella, minkä vuoksi kahvan rystyskaari suuntautui vasemmalle. Pisin vahvistettu terän pituus oli 81 cm.

Ritarimerkin kiinnittäminen kahvaan oli sallittua po mallissa, jossa soikea kahvannuppi usein on varsin kapea. Määräys koski kuitenkin P. Annan ritarik. 4. lk. merkkiä eikä yrjönristiä, joka ei tähän malliin ensinkään kuulu. "Kultaisena aseena" armeijansapelissa m/81 kahva oli kullattua messinkiä ja kaaressa oli "за xpaбpocmb"-kaiverrus, joka kuvan 9 sape- lista puuttuu.

Ko. "yrjösapeli" on kuulunut jalkaväenkenr. Paul Martin Wetzterille (1868—1954), entiselle Suomen Kaartin kapteenille, joka erosi palveluksesta 1905. Maailmansotaan lähties- sään hän lienee ottanut sapelinsa mukaan ja kiinnittänyt sii- hen yrjönristin tultuaan palkituksi yrjösapelilla. Wetzer pal- veli Brusilovin joukoissa, suuren offensiivin aikana 1916 everstinä ja rykmentinkomentajana. Brusilov sai samana vuonna briljanttikoristeisen P. Yrjön sapelin. Yrjönmiekkoja jaettiin 1. maailmansodassa (26. 11. 1916 mennessä) 5314 kpl, joista vain kahdeksan jalokivikoristeisena(23).

11. P. Yrjön sapeli mallia 1913 (kuvat 10—11).

Sapeliin m/81 vahvistettiin uusi kahvamalli 1909. Käsken mukaan kahvannuppiin ja terään kuului sen hallitsijan mono- grammi, jonka aikana ao. upseeri oli ylennetty ensimmäiseen upseerinarvoonsa. Kahvassa nimikirjaimet olivat kohopintai- set, terässä kaiverretut; terässä oli myös kaksoiskotkavaakuna. Ko. sapelissa yrjönristi on määräysten mukaisesti kahvannu- pissa, P. Annan ritarik. 4. lk. merkki sen alapuolella, laatassa, "за hrabrost"-kaiverruksen ympäröimänä. Kahvassa on kruu- nattu N II, terässä sitä vastoin A II. Terän pituus on 84 cm, leveys tyvestä 3 cm, nuolikorkeus 4.3 cm. Eisenhauer-terä, jonka valmistaja oli oravatunnusta käyttävä Friedrich Eich- horn Solingenissa. Huotraan on kiinnitetty kaksi kivääriam- pumamerkkiä "erinomaisesta ampumisesta"(24).

Po. kunnia-ase on kuulunut kenrl Paul von Gerichille (1873—1951). Hän lähti 1. maailmansotaan rauhanaikaisen

Kuva 10

P. Yrjön sapeli mallia 1913, P. Annan ritarik 4. lk merkillä. Kuulunut kenrli P. von Gerichille. Sotamuseon kok.

A St. George sabre, model 1913, with the fourth grade insignia of the Order of St. Anna. Has belonged to Lt-General P. von Gerich. The Military Museum collections.

joukko-osastonsa Kaartin jääkäriyrykmentin komppanianpäällikkönä. Sodan päättyessä hän oli 17. siperialaisen tarkk'ampujaprikaatin komentaja ja haavoittunut kahdeksan kertaa.

Kuvan 11 P. Yrjön miekassa on damaskoitu terä, jonka pituus on 77 cm, leveys tyvestä 3 cm. Ornamenttien ja EK-kirjainten kulta on kuparinväristä, amalgameitua. Valmistaja on Zlatoustin tehdas.

Tämä kunnia-ase on kuulunut kenr. Kaarlo E. Kivekkäälle (1866—1940), joka osallistui Pamirin rotaretkeen 1893 ja 1. maailmansotaan, lounaisrintamalla v:sta 1916 alkaen, ensin 113. tykistöprikaatin, loppuvaiheessa 113. jv-divisioonan komentajana. Hän haavoittui kaksi kertaa vaikeasti.

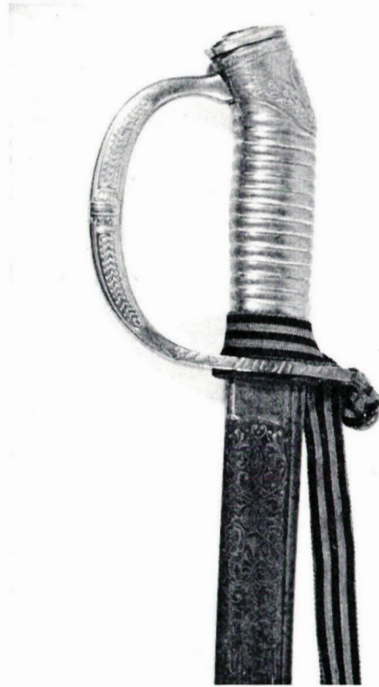
12. P. Yrjön miekka ratsuväen upseerin kevyen miekan mallia 1913 (kuva 12).

Miekka eroaa Aleksanteri I:n aikana vahvistetusta vastavasta mallista siten, että "za hrabrost"-kaiverrus on rystyskaareissa eikä väistinlevyissä ja että huotran kullatuissa heloissa on koristeena laakerinlehvät, kahvannupin ja kaaren ollessa ilman koristelua päin vastoin kuin asianlaita oli jv-upseerien keveissä miekoissa. Kuvan 12 yrjönmiekka poikkeaa

Kuva 11

P. Yrjön sapeli mallia 1913. Kuulunut kenrl K. E. Kivekkäälle. Sotamuseon kok.

A St. George sabre, model 1913. Has belonged to Lt-General K. E. Kivekäs. The Military Museum collections.

kuitenkin vahvistetusta mallista sikäli, että siitä puuttuu "za hrabrost"-kaiverrus ja huotran heloista laakerinlehdät; yrjönristi sitä vastoin on paikallaan väistinlevyssä (kuvassa portopén nauhan peittämänä). Huotran ylähelassa on kruunattu M-kirjain. Portopé lienee Suomessa valmistettu.

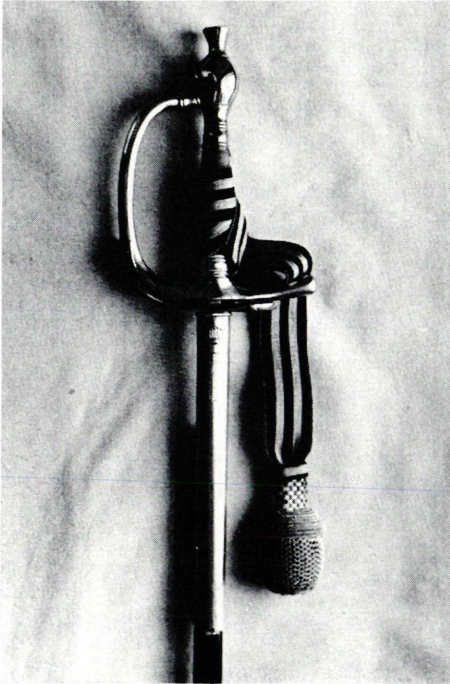
Kyseessä on lähinnä muistoesine. Kevyttä miekkaa käyttivät kaartinupseerit, chevalier-kaartin upseerit m.l., palveluksen ulkopuolella. Mannerheimin jäämistössä on rv-upseerin sapeli m/09, mutta ei P. Yrjön rv-sapelia m/13, ei myöskään P. Yrjön sapelia (šaškaa) m/13 eikä upseerisapelia (šaškaa) m/09, jota hän rintamalla käytti.

Mitä vaadittiin 1. maailmansodassa ennen kuin voi saada P. Yrjön sapelin, käy havainnollisesti ilmi esim. Mannerheimin ansioista Krašnikin taistelussa 17. 8. 1914. Eräät muut esi-

merkit täydentäkööt mainitusta taistelusta annettuja arvovaltaisia kuvauksia. Niinpä kenrm. Ernst Löffström, Mannerheimin "holhooja" Haminan kadettikoulusta, sai kultasapelinsa "siitä, että 17. elokuuta 1914, toimiessaan 91. Dvinan jv-rykmentin komentajana, hänelle uskotulla rykmentillä valtasi ylimenopaikan ja piti sitä hallussaan vihollisen ylivoimaisen joukoin suorittamista hyökkäyksistä huolimatta kunnes muut divisioonan rykmentit saapuivat paikalle"(25).

Kenrl. Carl Woldemar Alfthan taas palkittiin yrjönsapelillä sen johdosta "että hän valtasi Rava-Russkan taistelussa 24—30. 8. 1914 joukon vihollisen asemia Rava-Russkan edustalla saartaen vihollisen pääaseman vasemman sivustan ja täten auttoi armeijakunnan yleistä menestymistä"(26).

Edelleen kenrm. Johannes Holmsen, 53. jv-div. prikaatin-komentaja Itä-Preussissa 1914, sai yrjönsapelin siitä, "että hän

Kuva 12

P. Yrjön miekka ratsuväen kevyen miekan mallia 1913. Kuulunut marsalkka C. G. E. Mannerheimille. Mannerheim-museon kok.

A St. George sword of the cavalry light sword pattern, model 1913. Has belonged to Marshal C. G. E. Mannerheim. The Mannerheim Museum collection.

30. elokuuta Kussenin luona saatuaan käskyn vetäytyä suoritti sen erittäin vaikeissa olosuhteissa loistavasti siten varmistuen div. vetäytymisen, pysytellen itse koko ajan etulinjassa" (27).

Kenrm. Hj. von Hellens, hänkin entinen Haminan kadetti kuten edellä mainitut, palkittiin yrjönsapelilla sen johdosta, "että taistelussa 28. elokuuta 1914, vallattuaan hyökkäyksen jälkeen vihollisen hallussaan pitämän kukkulan, otti 1200 vankia, kaksi tykkiä ja kolme ammusajoneuvoa ja edelleen siitä, "että taistelussa 21. syyskuuta 1914, rykmentin perääntyessä asemistaan, kokosi pataljoonansa ja täydessä järjestyksessä, liput mukanaan jäljelle jääneiden komppaniain kanssa murtautui hyökkäävän, ylivoimaisen vihollisen mitä voimakkaimmassa tulessa läpi ja samalla otti haltuunsa uudet asemat"(28).

Suuren suuri ei suomalaisten upseerien saama "kultaisten aseiden" ja "yrjönaseiden" lukumäärä ole verrattuna jaettujen kunnia-aseiden kokonaismäärään. Ensimmäinen "kultaisen aseiden" saaja lienee ollut Suomen sodasta tunnettu Adlercreutzin prikaatin adjutantti, luutnantti Berndt F. U. Stackelberg, joka venäläisten vangiksi Hatanpään kartanon kuistilla 11. 3. 1808 jouduttuaan siirtyi jo 1809 Venäjän armeijan palvelukseen, yleni kenraalimajuriksi otettuaan osaa sotaan Napoleonin vastaan ja kuoli 1824. Kuka oli viimeinen P. Yrjön aseella palkittu suomalainen on kysymys, johon vastausta ei löytyne muualta kuin P. Yrjön ritarikunnan arkistosta.

LÄHDEVIITTEET JA HUOMAUTUKSET

1. Heribert Seitz, Svärdet och värjan som armévapen. Stockholm 1955, s 241.
2. Miekan kokopituus on 121 cm, esikuvana Kaarle XII:n miekka. Etelä-Skoonesta peräisin, alkup. omistajasta ei toist. tietoa. Kaarle XII luovutti miekkansa Narvan taistelun aikana drabanttien päällikölle Arvid Hornille ja tätä miekkaa säilytetään Livrustkammaren'in kokoelmissa. Mannerheimin miekan huotra on teetetty Hornin (kuninkaan) miekan huotran mukaan, säämiskävyön esikuvana on ollut sotamarsalkka Stiern-

- eldin Norjassa 1718 kuninkaalta saama bandoleeri (Mannerheim-museon ilm).
3. Kevyt miekka oli erityisesti Englannissa suosittu lahja- ja kunniamiekkana. Kts. esim. Claude Blair, *Three Presentation Swords*, London 1972.
 4. Heribert Seitz, ylläm. teos, s 296.
 5. Kenrm. Paulin miekkaa säilytetään Hallwylin museossa Tukholmassa. Kts. *Katalog över vapensamlingen i Hallwylska Huset*, Stockholm 1927, s 40. Kansallismuseon asekokoelman miekat N:o 3378:2 ja 41-3:13 ovat samaa tyyppiä.
 6. Henning Stålhane, *En misslyckad kungamiddag*, Uppsala 1937, s 144.
 7. Ev. Hans Axel Cronstedtin (1760—1851) sotilasurasta, kts. O. Wasastjerna, *Åttar-Taflor*, H:fors 1879. Siinä mainitaan, että S ”benådades vid återkomsten ur fångenskapen 1790 af Konung Gustaf III med en värja (s 259). — Hum.kand. Christina Bäcksbäck kirj. saa kiittää miekkaa koskevista detaljitiedoista.
 8. G. von Schantz, *Historia öfver kriget emellan Sverige och Ryssland åren 1788, 1789 och 1790*, Stockholm 1817—1818, andra bandet, s 144. Armeijan upseereista miekan sai ev. Per Ulrik Lilljehorn. Miekkaa säilytetään Armeijamuseossa Tukholmassa. Omistuksen sanamuoto siinä on: ”Gifvit af Konungen til Dess Gen: Adj. Gfve Lilljehorn för visad manndom mot Rikets Fiender 1790 under Kriget mot Ryssland”.
 9. G. von Schantz, ylläm. teos, osa II, s 126. Eversteiksi ylennettiin evl. Stedingk, Törning, Hjelmstierna ja Cronstedt, majureiksi kapt. Scharff, Schützercrantz, Hård, Rosensvärd, Didrichs, Olander, Pechlin. Kaikki nämä nähtävästi saivat kunniamiekan (S:n mukaan rykmentinupseerit). Stedingin, Olanderin ja Schützercrantzin osalta tieto ainakin pitää paikkansa. Cronstedtin jäämistöstä ei löydy kunniamiekkaa, mutta se on, mikäli sitä on ollut olemassa, luovutettu Ruotsiin samalla kun C:n saamat Miekkaritarikunnan suuren ristin ritarin tunnukset ym. ruots. kunniamerkit.
 10. Evl. J. G. Olander, Miekkaritarik. ritari (1757—1818), palveli Viaporin-eskaaderissa kuten Elfwing. Osallistui molempiin Ruotsinsalmen ym. taisteluihin. Kieltäytyi valaa vannomasta Viaporin antautuessa. Sotavankeudesta palattuaan asettui Ruotsiin, missä hänen sotilasuransa jatkui. Maj Lars Olanderia kirj. saa kiittää evl. O:ria koskevista tiedoista (L. Koskimiehen laatima painamaton sukuselvitys). — Möllersvärdistä, joka miehineen vangitsi kaksi upseeria ja 28 miestä ja sen johdosta ”hugnades med en hedersvärja”, kts. O. Wasastjerna, *Åttar-Taflor*, Supplement, s 117.
 11. Rudolf Cederström, *Några hedersvärjor*, Livrustkammaren, Band 3, Häfte 7—8, Stockholm 1944, s 111. — B:n miekassa oli helmiäiskorist. kahva, nuppi leijonanpään muotoinen, väistinyssä kohopintakuviona marssivia joukkoja ja voittoniminä ”Sikajocki, Lappo”. D:n miekka on ristimiekka, jonka antikisoivaa mallia korostaa kahvan kypäräaihe. Kahva ebenpuuta, väistiny ym. kahvan metalliosat kullattua pronssia. D:n miekasta kts. Heribert Seitz, ylläm. teos, s 334, kuva 181.

12. Josef Alm, Flottans handvapen, Stockholm 1954, s 32, 74. Po. kunniasapeliin lähimpinä esikuvina ehkä Lloydsin ”isänmaan rahaston” sapelityyppiset kunniamiekat, joita jaettiin englantilaisille meriupseereille.
13. Heribert Seitz, ylläm teos, luku ”Karl XIV Johans hedersvärd” ja Georg W. Fleetwood, Av Karl XIV Johans hedersvärd, Kungl Livrustkammaren, Vol IV:3, s 75. Stockholm 1946.
14. Feldmarshal Rumjantsev, Sbornik dokumentov i materialov, Moskva 1947, s 21.
15. Kultaisista aseista, kts. esim. Vojennaja entsiklopedija X, Peterburg 1912, s 544 ja Eugene Mollo, Russian Military Swords 1801—1817, London 1959, s 8.
16. Vojennaja entsiklopedijan mukaan jaettiin vv 1788—1790 vain 55 ”kultaista asetta”, vv 1806—1815, 1512, vv 1826—1929, sodissa Persiaa ja Turkkiä vastaan, 349, Puolan kapinan aikana 341, Krimin sodassa 456 ja Kaukasian valtaustaistelussa 1800—1864 522, joista vain yksi jalokivikoristeisena. Kaukasian krenatööridiv. komentaja kenrl. L. N. Nicolay (Suomen ritarihuoneen Nicolaij-sukua) sai jalokivikoristeisen ”kultaisen aseän” 1862.
17. P. Yrjön ritarikunnan statuutit, 4. painos, Pietari 1915.
18. Kaartinpataljoonan päiväkäsky N:o 333/29. 11. 1831, jonka mukaan po. upseereille oli myönnetty ”Guld Hedersabel med inscr. för tapperhet”.
19. Magnus Ehrnrooth, Casimir Ehrnrooth, Borgå 1965, s 45. Kenr. E:n miekkaa säilytetään Seestan kartanossa.
20. Suomen sotilasspiirin päiväkäsky N:o 16/24. 1./5. 2. 1879: ”HKK on suvainnut myöntää 23. jv-div. 1. prik. komentajalle, kenr. Renvaldille kultasapelin kirjoituksin ”urheudesta” kunnostautumisesta Šipkassa 21. 10 ja 18. 12. 1877”.
21. Suomen sotilasspiirin päiväkäsky N:o 178/3/15. 12. 1879. Yhteisenä palkitsemisperusteena Bremerillä ja Sundmanilla oli ”kunnostautuminen Balkanin ylimenossa 19. 12. 1877 ja Hausenilla ”kunnostautuminen Filippopolin sota- toimissa 9. 9. 1877”. Päiväkäsky N:n 167/30. 10/11. 11. 1879.
22. E. Pikoff, Landsmän i ryska marinen, H:ki-H:fors 1938, s 43. Pietarin suomalainen, kontra-amiraali Georg Starck sai kultasapelin urheudesta Tsušiman taistelussa ja amiraali Robert Wirén urheudesta Port Arthuria uhanneen miinayökkäyksen torjumisessa. Samoin alikapt. L. A. Schwindt urheudesta Port Arthurin puolustuksessa.
23. O. Mikluha, Kunniamerkit, H:ki 1965, s 40 ja liite 8 (moniste).
24. Käskyllä N:o 13/1910 oli määrätty, että niiden, jotka olivat saaneet keis. palkinnon miekkailussa tai kiv- ja revolveriammunnassa, tuli kiinnittää saamansa hopeiset merkit aseisiinsa. Merkeistä oli annettu määräyksiä 1897 ja 1904 (käskyt N:o 290 ja 477).
25. Kavaljeri ordena Svj... Georgija i georgijevskavo oružija, Bjelgrad 1935, s 105.
26. ylläm teos, s 97.
27. Finska kadettkårens elever och tjänstemän 1812—1940, Supplement II, s 129.
28. Kavalieri ordena Svj... Georgija i georgijevskavo oružija, s 146.

Swords of honour and "Golden weapons"

The rather few swords of honour in Finnish museums and private weapon collections originate to the greater part from the Autonomy era, which lasted from 1809 to 1917. Swords of Honour from the Swedish Rule, such as those presented by King Gustavus III during the war 1788—1790, are very few, and there are hardly any of the decorated special models of the Carolinian cavalry. The valuable Carolinian sword with a yeoman hilt presented to General Mannerheim in 1928 by the officers of the Swedish Brigade of 1918, is in a way a sword of honour too, although it was not originally made for that purpose. It has been copied from the sword King Carolus XII used in the Battle of Narva.

The Swedish officers received the main part of the more than 40 swords of honour that were presented in the "Gustavian War". So far has only one of the four swords of honour presented to Finnish officers during the fightings at Ruotsinsalmi in 1789 and 1790 come into a museum collection. The swords of honour of this era were of the infantry officers' light sword pattern, frequently with so called colichemarde-blades. The insignias were the crowned monogram of King Gustavus III in a golden blue-enameled medallion, there were four of these on the crossguard; in addition there was an engraved dedication. No swords of honour were presented during the Finnish War of 1808—1809, and during the reign of King Carolus XIV John they represented the French Empire style.

The first stages in the history of the Russian "Golden Weapons" are covered by mystery. No Royal Order by Catherine II has ever been found and it is not likely that such an order has been promulgated. One may, however, consider the "regular presentation of weapons of honour begun at approximately the time of the peace treaty of Kutchuk-Kainardz (1774). The weapons of honour were, in addition to the "Golden Weapons", sidearms decorated with the insignia of the third grade of the

Order of Sta Anna (from 1815 the fourth grade). These weapons are in the Military Museum represented by i.a. the dagger which belonged to Admiral Nordman, which was presented to him for bravery in the naval battle of Navarino in 1827, when he was a mere midshipman. One could find Finnish officers already in the war against Napoleon and one of them was awarded a "Golden Weapon" the rest were given the insignia of the third grade of the Order of Sta Anna. After that, Finns have taken part in all of Russia's wars up to World War I, and the number of the "Golden Weapons" received for bravery amounts to nearly one hundred, that of the "Anna-weapons" is much higher. The most precious "Golden Weapon" in Finland is the golden sword with emeralds, which Czar Alexander I presented to Lt-Gen Alex A. Thesleff in 1814. The sword now belongs to the National Museum. Weapons of honour from the Crimean and Turkish wars can be found in the National Museum collections as well as in the Military Museum collections. In the latter collection there are also three "George Swords" from World War I and in the Mannerheim Museum Field Marshal Mannerheim's swords of honour, among which there is a St. George light cavalry officer's sword of the 1913 model.

ALUEELLISEN LIIKEKANNALLEPANOJÄRJESTELMÄN SYNTYVAIHEET 1920- JA 1930-LUVUILLA

Vilho Tervasmäki

1. Suomen sotilaspoliittinen asema

Itsenäistynyt Suomi pyrki olemassaolonsa ensimmäisinä vuosina etsimään tukea usealta eri suunnalta. Aluksi se oli yhteistoiminnassa Ruotsin ja Saksan kanssa. Ensimmäisen maailmansodan jälkeen Suomessa oli englantilaisia sotilasasiantuntijoita. Sotilasliitosta Puolan ja muiden Baltian valtioiden kanssa oli myös kysymys. Verrattain pian huomattiin kuitenkin näiden "avunantajien" mukanaan tuomat vaarat ja alettiin enemmän luottaa omiin voimiin ja Kansainliittoon. Vuosina 1923—1926 rehtori Eirik Hornborgin puheenjohtolla toimineella "Puolustusrevisionilla" oli työssään tämä perusta.¹

Suomen maantieteellisistä asemaa pidettiin sellaisena, että sodan syttyessä Itämeren alueella sotaa käyvät vallat hyvin todennäköisesti loukkaisivat maan puolueettomuutta. Sotiville puolille olisi erittäin edullista vallata tukikohtia Suomen rannikolta ja saaristosta. Puolueettomuuden loukkausta vaarallisemmaksi arvioitiin suoranainen hyökkäys alueelle.

Julistautumista Sveitsin esimerkin mukaan kansainvälisesti taatuksi puolueettomaksi valtioksi ei pidetty mahdollisena, koska Suomen suunnalla ei vallinnut suurvaltojen voimien tasapaino ja koska Suomen alueen loukkaamista suurvaltasodan syttyessä Itämeren alueella ei tällä menettelyllä voitaisi estää maantieteellisistä syistä.

Ruotsin, Norjan ja Suomen joutumista keskenään vihollisuuksiin pidettiin mahdottomana perinteellisen rauhanpolitiikan vuoksi. Sen sijaan Neuvostoliiton sotatoimet Itämeren

alueen mitä valtiota vastaan tahansa todettiin vaaralliseksi Suomen koskemattomuudelle. Suomi oli saavuttanut itsenäisyytensä Neuvostoliiton tilapäisen heikkouden aikana. Ei ollut perusteltua syytä olettaa, että Neuvostoliitto suurvaltana olisi lopullisesti ja ikuisiksi ajoiksi luopunut toiveistaan voittoa takaisin ne alueet, joita se oli hallinnut yli vuosisadan ja jotka olivat taanneet sille erittäin edullisen aseman Itämeren rannikolla. Neuvostoliiton kommunistisen puolueen ohjelma edellytti myös kommunismin levittämistä koko maailmassa. Neuvostoliiton sotilasaikakauslehdissä esitettiin ajatus, että ellei Suomi kykenisi torjumaan puolueettomuuden loukkauksia, Neuvostoliiton olisi heti sodan syttyessä välttämätöntä valata Suomi. Neuvostoliiton arvioitiin käyttävän Suomea vastaan korkeintaan 20 divisioonaa.

Kansainliiton sotilaallisten ja taloudellisten pakotteiden vaikutus laskettiin mahdollisen sodan syttyessä niin hitaaksi tai kokonaan tehottomaksi, että niillä ei olisi merkitystä.

Riittävä omakohtainen puolustautuminen jäisi kaikissa tapauksissa Suomen itsenäisyyden ainoaksi ja lopulliseksi taakkeksi. Kuitenkaan ei kuviteltu Suomen yksinään käyvän pitkäaikaista puolustussotaa vaarallisinta vihollistaan Neuvostoliittoa vastaan. Tällaisessa tapauksessa saataisi muutaman viikon taistelun jälkeen ilmaantua poliittisia keinoja rauhaan pääsemiseksi.²

2 Puolustusvoimain toiminta-ajatus

Puolustusvoimilla arvioitiin olevan kolme päätehtävää: 1) Niiden tulisi olla niin vahvat ja arvoistetut, että ne olemassaololaan tekisivät sotaikäyvät maat haulttomiksi loukkaamaan Suomen puolueettomuutta ja koskemattomuutta. 2) Niiden tulisi pakottaa mahdollinen hyökkääjä harkitsemaan hyökkäyksen odotettavissa olevaa tulosta sodan aiheuttamiin uhreihin ja kustannuksiin. 3) Jos hyökkäys kuitenkin tapahtuisi, puolustusvoimain olisi torjuttava vihol-

linen tai vähintään pidätettävä vihollista niin kauan, että saataisiin joko poliittista tai sotilaallista apua.

Tieto siitä, että maan puolustusvoimat todella kestää hyökkäyksen, vaikuttaisi hillitsevästi muiden valtioiden hyökkäyspyrkimyksiin.

Suomen pääsotänäyttämönä pidettiin Karjalan kannasta. Jo vuodesta 1923 lähtien sinne suunniteltiin keskitettäväksi 4 divisioonaa ja jääkäriprikaati sekä vuodesta 1930 6 divisioonaa, joista ylipäällikön reservinä oli yksi divisioona. Jäämeren — Laatokan välille ryhmitettiin pohjoiseen lähinnä rajavartiostojen perustamat erilliset pataljoonat ja etelään Laatokan Karjalaan 2 divisioonaa. Niin itärajan kuin Karjalan kannaksen joukkojen tuli puolustautua vastahyökkäyksiä hyväksikäyttäen. Karjalan kannaksella oli toisena vaihtoehtona torjuva puolustus pääpuolustusasemassa.

Pääpuolustusasemaksi oli jo v. 1919 määrätty linja Suomenlahti — Kuolemajärvi — Summa — Muolaanjärvi — Äyräpäänjärvi — Vuoksi — Taipale — Laatokka. Yllätystapausten varalta oli kaikista pohjoisimpana vaihtoehtona jonkin aikaa myös linja Nuoraa — Pilppula — Heinjoki — Räisälä — Käkisalmi. Mahdollisesti juuri siitä syystä, että suojajoukoille saataisiin lisää tilaa viivytystaistelua varten, hyväksyttiin pääpuolustusaseman Summan kylän vaihtoehtona.

Karjalan kannaksen puolustusaseman sijainnista käytiin muun muassa eduskunnassa laajaa keskustelua, joka liittyi puolustusvoimain enimmäisvahvuuteen, palvelusaikaan ja liikekannallepanojärjestelmään. Lähtökohtana oli yllätyshyökkäys. Tässä tapauksessa liikekannallepano voitaisiin julistaa vasta vihollisen ylitettyä rajan. Rauhanajan joukkojen, joista tässä tehtävässä käytettiin nimitystä suojajoukot, olisi viivytettävä vihollista rajan ja valitun puolustusaseman välisellä alueella niin kauan, että liikekannallepanossa reserviläisistä perustettava kenttäarmeija ehdittäisiin kuljettaa valittuun puolustusasemaan. Tähän tehtävään olisi yleisesikunnan laskeleminen mukaan tarvittu vähintään 15 000 koulutettua miestä.

Kun rauhanajan joukoista osa oli aina kouluttamattomia alokkaita ja pääosa tarvittiin kaaderijärjestelmän mukaisesti liikekannallepanossa perustettavan kenttäarmeijan runkona, olisi suojajoukkotehtävä edellyttänyt puolustuslaitokselta vähintään 40 000 miehen kokonaisvahvuutta ja kahden vuoden yleistä palvelusaikaa. Kuitenkin arveltiin, ettei nuoren valtion talous kestänyt näin pitkää palvelusaikaa.

Rannikon puolustus oli suunniteltu rannikkotykistörykmenttien perustamien rannikkolohkojen sekä laivaston tehtäväksi.

Ilmapuolustuksen alueellisiksi johtoelimiksi oli järjestetty ilmatorjuntapiirejä. Lentojoukkojen tehtävänä oli sotatoimi-alueen ja kotiseudun suojaaminen, lentotiedustelu sekä hyökäykset vihollisen tärkeitä kohteita vastaan.³

3. Leonard Grandellin ”Förslag till arméns organisation”

1. 2. 1924

Puolustussuunnitelmien kehittämisen ohessa kiinnitettiin huomiota myös sotalaitosjärjestelmään ja asevelvollisten palvelusaikaan. Varsinkin sosiaalidemokraatit ja maalaisliitto olivat aluksi miliisisotaväen kannalla. Miliisijärjestelmästä luovuttuaankin nämä puolueet pyrkivät lyhentämään vuoden 1922 asevelvollisuuslaissa vahvistettua 12—15 kuukauden palvelusaikaa. Puolustussuunnitelmien käsittelyn yhteydessä asia huipentui kysymykseksi suojajoukkojen määrästä ja liikekannallepanojärjestelmästä.

Suurvalloista — lähinnä Venäjältä ja Saksasta — saatujen vaikutteiden mukaisesti liikekannallepano suunniteltiin itsenäisyytemme ensimmäisinä vuosina suoritettavaksi rauhan ajan joukko-osastoja tukeutumispaikkoina käyttäen. Siksi rajalle, liikekannallepanoa turvaaviksi suojajoukoiksi, voitiin lähettää vain muutamia jatkuvasti täysvahvuisia Itä-Suomen joukko-osastoja, kuten Karjalan Kaartin Rykmentti ja polkupyöräpataljoonat. Tämä oli vain murto-osa siitä 15 000 mie-

hestä, joka oli arvioitu tarvittavan suojajoukoiksi.

Liikekannallepanossa reserviläiset suunniteltiin kutsuttaviksi niihin joukko-osastoihin, joissa he olivat suorittaneet varusmiespalveluksensa. Nuorista miehistä tulisi esimerkiksi Porin Rykmentin A-rykmentti, keski-ikäisistä B-rykmentti ja vanhoista C-rykmentti. Siten esimerkiksi Suomen Valkoinen Kaarti olisi saanut reserviläisensä ja mahdollisesti osan hevosistaankin Pohjanmaalta. Viipurin ja Karjalan kannaksen joukko-osastot olisivat saaneet reserviläisensä osaksi Länsi-Suomesta. Järjestelmä aiheuttaisi runsaasti aikaa vieviä ja haavoittuvia ristiinkuljetuksia, sillä kasarmit eivät tunnetusti olisi siellä, missä olisi väestön pääosa.

Ensimmäisenä kiinnitti huomiota suojajoukkojen heikkouteen ja liikekannallepanon hitauteen ja haavoittuvuuteen jääkärimajuri Leonard Grandell, joka kävi v. 1921 m.m. tutustumassa Norjan miliisiotaväen liikekannallepanojärjestelyihin. Suojeluskuntain yliesikunnassa palveleva Grandell tuli v. 1923 rehtori Eirik Hornborgin puheenjohtolla toimivan "Puolustusrevisionin" jäseneksi. Tässä ominaisuudessa ja osittain jääkärimajuri Paavo Talvelan kanssa käymiensä keskustelujen inspiroimana hän laati "Puolustusrevisionia" varten 1. 2. 1924 päivätyn "Förslag till arméns organisation"-nimisen ehdotuksen puolustuslaitoksen uudeksi järjestelyksi.

Grandellin järjestely lähti uudelta pohjalta. Maavoimien joukko-osastot olisi lähes kokonaisuudessaan vapautettava liikekannallepanon suorittamisesta ja niiden olisi keskityttävä vain asevelvollisten kouluttamiseen ja sodan uhatessa liikekannallepanoa turvaavina suojajoukkoina toimimiseen maan rajoilla. Näin saataisiin suojajoukkojen vahvuus riittäväksi. Maavoimien liikekannallepanon suorittaisivat vapaaehtoisen suojeluskuntajärjestön suojeluskuntapiirit ja niihin liitetyt kutsuntapiirit alueellisesti samaan tapaan kuin täydennettiin Ruotsin vallan ajan rykmentit, autonomian ajan tarkka-ampujapataljoonat ja Vapaussodan suojeluskuntarykmentit.

Kun suojeluskuntapiireihin tarvittaisiin lisää liikekannalle-

panohenkilöstöä, olisi maavoimien joukko-osastojen lukumäärää vähennettävä. Tämä olisi tarpeellista myös siitä syystä, että joukko-osastot saataisiin kaikissa oloissa täysvahvuiseksi suojajoukkotehtävää varten. Huomattavin muutosehdotus oli 9 jalkaväkirykmentin supistaminen 6 prikaatiksi. Suojeluskuntajärjestön aselajijakautuma muutettaisiin alueellisen liikekannallepanon vaatimusten mukaiseksi. Alueelliset kertausharjoitukset pantaisiin käyntiin ja liikekannallepantavien joukko-osastojen aseet, välineet ja varusteet varastoitaisiin suojeluskuntapiirien alueille.⁴

Kun Grandellin ehdotus tuli "Puolustusrevisionin" käsiteltäväksi enemmistönä olevat siviilijäsenet Horborgin johdolla hyväksyivät sen järjestelyjen pohjaksi, mutta useimmat sotilasjäsenet vastustivat sitä. Sotilaiden pääperusteluna oli se, että ei ollut riittäviä takeita suojeluskuntajärjestön jatkuvasta olemassaolosta. Kansanedustaja Juho Niukkanen oli erittäin mieltynyt ehdotukseen, koska hän toivoi voivansa sen avulla ajaa päätökseen asevelvollisten palvelusajan lyhentämisen muutamalla kuukaudella.

Kysymyksen käsittely "Puolustusrevisionissa" oli ehtinyt jo verrattain pitkälle, kun yleisesikunnan päällikkö, kenraaliluutnantti Oscar Enckell kehotti Grandellia peruuttamaan järjestelyehdotuksensa. Hänen käsityksensä ja suurvaltojen pitkäaikaisten kokemusten mukaan suojeluskuntapiirien upseerien paperisuunnittelulla ei toteutettu niin vaativaa asiaa kuin liikekannallepanoa, vaan siihen pystyivät vain kasarmissaan toimivat rauhan ajan joukko-osastot.

Grandell teki kovasti työtä käännyttäessään Hornborgin, Niukkanen ja muutamia muitakin, jotka olivat päässeet selville hänen ehdotuksensa suurista eduista, uudestaan suopeiksi vanhalle kaaderijärjestelmän liikekannallepanolle. Tästä myös johtui, että "Puolustusrevisionin" mietinnössä käsiteltiin liikekannallepanokysymyksiä pinnallisesti ja vanhan järjestelmän mukaisesti. Grandellin ehdotus jäi kuitenkin "kytemään pinnan alle".⁵

Leonard Grandell
Jääkärieversti
Ensimmäisen alueellisen
lkip-luonnoksen tekijä ja
ajatuksen toteuttaja

Colonel of the Jaegers
Drafter and executor
of the first territorial
mobilisation plan

Eirik Hornborg
Rehtori, jääkäri
vv. 1923—1926 puolustus-
revisionin puheenjohtaja

Headmaster, jaeger, Chairman
of the 1923—1926 Defence
Revision Commission

4. Leonard Grandellin uuden järjestelyehdotuksen toteutuminen v. 1934

Kysymys uudesta liikekannallepanojärjestelmästä pulpahti toisen kerran esiin v. 1928. Yleisesikunnan operatiivisen osaston everstiluutnantti A. F. A i r o sai ministeri Juho Niukkasen toimeksiannosta valtioneuvostolta tehtäväkseen alueellisen liikekannallepanojärjestelmään perustuvan puolustus-suunnitelman laatimisen. Tavotteena oli palvelusajan lyhentäminen vähintään yhdeksäksi kuukaudeksi. Airo tuli ehdotuksessaan siihen tulokseen, että palvelusajan lyhentäminen oli mahdotonta, mikäli suojajoukkojen vahvuusvaatimukset haluttiin tarpeen mukaisesti täyttää. Vain siinä tapauksessa, että palkattaisiin yli 3 400 uutta värvätyä miestä saattaisi olla jonkinlaisia mahdollisuuksia palvelusajan lyhentämiseen. Ehdotus, joka ei käyttänyt lainkaan liikekannallepanon suorituk-

Juho Niukkanen
Kansanedustaja, ministeri,
puolustusrevisionin jäsen

Member of Parliament,
minister, member of the
Defence Revision Commission

Oscar Enckell
Kenraaliluutnantti,
yleisesikunnan päällikkö
vv 1919—1925

Lieutenant-General
Chief of the General
Staff 1919—1926

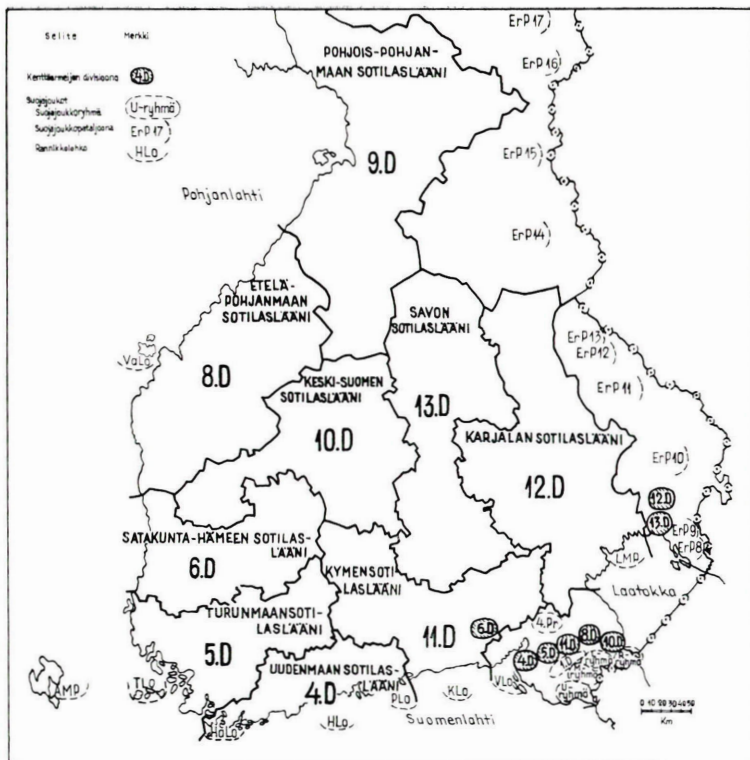
nessä hyväksi vapaaehtoista suojeluskuntajärjestöä, jäi toteutumatta.

Liikekannallepanoasiat kuuluivat työjärjestyksen mukaan varsinaisesti yleisesikunnan järjestely- ja liikekannallepano-osastolle, jonka päälliköksi eversti Leonard Grandell oli v. 1927 määrätty. Tässä osastossa kehitettiin liikekannallepanoa niiden alueellisten periaatteiden mukaisesti, jotka Grandell v. 1924 oli esittänyt "Puolustusrevisionille". Mitä enemmän asiaan syvennyttiin, sitä välttämättömämmäksi tämä periaate osoittautui niin suojajoukkojen kuin varsinaisen liikekannallepanon kannalta.

Grandellin osaston ehdotus tuli vuoden 1930 lopulla yleisesikunnan päällikön, kenraalimajuri K. L. Oeschin puheenjohtolla toimineen uudelleenjärjestelykomitean käsiteltäväksi. Tämä komitea laati samaan aikaan myös ehdotuksen uudeksi asevelvollisuuslaiksi. Asiaa käsiteltäessä tuli ilmi, että suojeluskuntajärjestön johto ja myös järjestön luottamusmiehet

epäilivät uuden alueellisen liikekannallepanojärjestelmän johdettavan suojeluskuntajärjestön itsenäisyyden ja itsehallinnon menetykseen. Grandell tarkistikin ehdotustaan siten, että suojeluskuntajärjestön rinnalle luotaisiin siihen kiinteästi nojaava aluejärjestö, jonka sotilasläänit ja sotilaspääpiirit olisivat sotaväen alaisia. Suojeluskuntapiirit olisivat suojeluskuntain päällikön alaisia. Eversti Grandell esitelmöi suojeluskuntajärjestön edustajakokouksessa maaliskuussa 1931 tarkistetusta ehdotuksesta ja saikin sille suojeluskuntajärjestöä koskevalta osalta edustajakokouksen hyväksymisen.⁶ Puolustusneuvosto ja sen puheenjohtaja ratsuväenkenraali G. M a n n e r h e i m hyväksyivät alueellisen liikekannallepanojärjestelmän kesä-heinäkuussa 1931. Käsky aluejärjestön valmistelutöiden suorittamisesta annettiin tammikuussa 1932 ja uusi asevelvollisuuslaki, joka pysytti 12—15 kuukauden palvelusajan ja teki mahdolliseksi laajat alueelliset kertausharjoitukset, vahvistettiin kesäkuussa 1932. Tarvittava henkilöstö koulutettiin keväällä ja syksyllä 1932, liikekannallepanomateriaali kuljetettiin uusiin varastoihin huhtikuussa 1934 ja uusi järjestelmä tuli voimaan toukokuun 1 päivänä 1934 klo 00.01.

Alueelliseen liikekannallepanojärjestelmään siirtyminen oli suurin siihen mennessä tapahtunut organisaation muutos. Kenttäarmeijan liikekannallepano-organisaatioon perustettiin kokonaan uusi aluejärjestö, jonka tuli suojeluskuntajärjestön avustamana suorittaa itsenäisesti maavoimien liikekannallepano. Sotilaspääpiirin esikunnat, joita yhteensä olisi 30, perustaisivat yleensä yhden jalkaväkirykmentin, yhden kenttätykistö-patteriston ja reserviläismääränsä salliman määrän erillisiä pataljoonia ja muita yksiköitä. Sotilasläänien esikunnat perustaisivat tarvittavat 9 divisioonan esikuntaa. Suojeluskuntajärjestö olisi kaikessa aluejärjestön välittömänä tukena. Kun huomattava osa perusyksikköjen henkilöstöstä olisi saman kunnan tai kaupungin miehiä, näin jo sodan ensimmäisinä päivinä syntyvä yksikön sisäinen eheys olisi mitä merkityksellisintä joukon taistelukelpoisuudelle. Ainoana häirtana olisi tappioiden epätasainen jakautuminen. Vuosien 1934—1939 pääpiirteinen

liikekannallepano- ja keskityssuunnitelma esitetään yllä.

Aluejärjestön 153 upseeria, 30 kutsunta-asiain sihteerii ja 204 aliupseeria saatiin lakkautetuista ja supistetuista joukko-osastoista sekä kutsuntapiireistä. Kokonaan lakkautettiin m.m. Jääkäriprikaati esikuntineen, sen 3 pataljoonaa ja Jääkärikistirykmentti.

Maavoimien koulutustehtävä ja sodan uhatessa suojajoukko-tehtävä jäi seuraaville rauhanajan joukoille:

- 1 armeijakunnan esikunta,
- 3 divisioonan esikuntaa,
- 9 jalkaväkirykmenttiä,

- 4 polkupyöräpataljoonaa,
- 1 ratsuväkiprikaati,
- 1 hyökkäysvaunukomppania,
- 3 kevyttä kenttätykistörykmenttiä,
- 1 raskas kenttätykistörykmentti,
- 1 ilmatorjuntarykmentti,
- 1 viestipataljoona,
- 1 pioneeripataljoona,
- 1 huoltopataljoona ja
- 1 autokomppania

Merivoimat, ilmavoimat, sotakoulut ja sotilaalliset laitokset eivät kokeneet tässä vaiheessa merkittäviä muutoksia.⁷

5. Sodanajan puolustusvoimain varustaminen

Alueelliseen liikekannallepanojärjestelmään siirryttäessä tiedettiin, että puolustusvoimien varastoissa oleva aseistus ja varustus ei riittäisi edes liikekannallepanossa perustettavien joukkojen aseistamiseen ja varustamiseen. ”Puolustusrevisio-
ni” oli tosin 10 vuotta aikaisemmin laskenut ja esittänyt materiaali- ja hankintatarpeen, mutta sen ehdotuksista oli supistettunakin toteutettu vain laivaston rakentaminen. Huolimatta siitä, että ns. II luokan nostomiehet oli säästäväisyyssyistä jätetty kutsumatta palvelukseen, todettiin varastoissa oleva aseistus ja varustus jo valmistelujen aikana riittämättömäksi koulutetullekin miehistölle. Lähinnä tästä syystä laadittiin suunnitelmat vain yhden vahvan suojajoukkodivisioonan sekä 9 divisioonan ja 2 täydennysdivisioonan perustamiseksi kenttäarmeijaan, vaikka koulutettua henkilöstöäkin olisi ollut yhteensä 15 divisioonan perustamiseen.

Leonard Grandellin johdolla yleisesikunnan järjestely- ja liikekannallepano-osastossa alkaneet aseistuksen ja varustuksen lisätarpeen ja hankintojen selvittelyt jatkuivat v. 1936 perustetussa puolustusministeriön s o t a t a l o u s o s a s t o s s a . Valtiotaloudellisena kysymyksenä maanpuolustusmenoja käsi-

teltiin senaattori J. K. Paasikiven puheenjohdolla v. 1935 toimineessa valtiotalouskomiteassa. Komitean ehdotuksen mukaisesti päätettiin perushankintoihin myöntää seuraavan 7 vuoden aikana yhteensä lähes 1 700 miljoonaa markkaa. Vasta v. 1937 kansanedustaja Jalo Lahdensuon puheenjohdolla toimineen perushankintakomitean mietinnön mukaisesti annettiin v. 1938 perushankintalaki, jolla perushankintoihin 7 vuoden aikana myönnettiin yhteensä yli 2 700 miljoonaa markkaa.

Myönnettyt varat suunnattiin joko välillisesti tai välittömästi sodanajan puolustusvoimien aseistamiseen ja varustamiseen. Tykistön ja muidenkin ampumatarvikkeiden kulutus arvioitiin niin suureksi, että lähes kaikille ampumatarvikkeiden valmistukseen soveltuville yksityisille teollisuuslaitoksille päätettiin hankkia tarvittavia koneita. Tähän ja muuhun sotatalouden käynnistämiseen sijoitettiin noin kolmannes perushankintavaroista. Toinen kolmannes sidottiin tykistön, jalkaväen ja ilmatorjunnan aseiden ja ampumatarvikkeiden tilauksiin ja kolmas kolmannes pääasiassa ilmavoimien ja osaksi merivoimien kaluston hankintoihin. Halu sijoittaa suurin osa tilauksista oman maan teollisuuslaitoksiin ja kiristyvää kansainvälinen tilanne häittoi kuitenkin sekä koti- että ulkomaisia hankintoja niin, että noin puolet perushankintalain myöntämistä varoista oli Talvisodan syttyessä tilauksiinkin sitomatta.

Ylimääräisten harjoitusten alkaessa lokakuussa 1939 selvisivät kenttäarmeijan 9 divisioonan aseistuksessa ja varustuksessa olevat aikaisemminkin melko tarkasti tiedetyt puutteet lopullisesti. Tällöin todettiin, että yhdeltä divisioonalta puuttui tykistökalusto kokonaisuudessaan ja määrävahvuuden mukaisesta aseistuksesta ja varustuksesta puuttui koko kenttäarmeijalta

jalkaväen kiväärejä	15 %
pikakiväärejä	10 %
konepistooleja	70 %
konekiväärejä	40 %
panssaritorjuntatykkejä	90 %

asetakkeja ja sotilashousuja	25 %
päällystakkeja	60 %
sotilasjalkineita	70 %
selkäreppuja	50 %
ja teltoja	50 %

Nämä puutteet aiheuttivat perustettujen divisioonien henkilöstölle monia vaivoja, murheita ja tarpeettomia tappioita, mutta ne eivät estäneet näitä suorittamasta puolustustehtäväänsä.⁸

6. Uuden alueellisen liikekannallepanojärjestelmän merkitys

Uuden alueellisen liikekannallepanojärjestelmän kaikkia hyviä puolia ei kokeiltu käytännössä. Sekä Talvisodassa että Jatkosodassa Suomella oli niin paljon aikaa ”ylimääräisiin harjoituksiin”, että vanha kaaderijärjestelmän mukainenkin liikekannallepano olisi onnistunut. Mutta jos tiedustelu ei olisikaan toiminut riittävän tehokkaasti tai jos päätöstä ylimääräisistä harjoituksista ei olisikaan syntynyt välittömästi, asia olisi ollut toisin. Kun tiedetään, että Karjalan kannaksella jo joulukuun 6 päivänä taisteltiin pääasemassa, voidaan helposti laskea minkälaisesta kilpajuoksusta Viipuriin olisi ollut kysymys, jos käsky ylimääräisiin kertausharjoituksiin olisi annettu vasta marraskuun 30 päivänä 1939.

¹ Jutikkala-Korhonen-Puntila, Itsenäisen Suomen ulkopolitiikan alkutaival ss 7—29, 99—104 ja 121—144

² Vilho Tervasmäki, Eduskuntaryhmät ja maanpuolustus valtiopäivillä 1917—1939 ss 15—27

³ Puolustusrevisio, Mietintö 26. 4. 1926 III ss 717—749
Puolustusrevisio, Suomen puolustuskysymys ss 1—23 ja 70—79
Vilho Tervasmäki, Mt ss 27—39
V Hendunen, Karjalan kannaksen puolustus suunnitelmat vv 1919—1939 ss 5—42

⁴ Leonard Grandell, Förslag till arméns organisation 1. 2. 1924 (Sota-arkisto)

⁵ Leonard Grandell, Min tjänstgöring på hemmafronten ss 1—15 (Käsikirjoitus 1954), L. Grandell, Piirteitä aluejärjestelmään siir-

tymisestä vv 1923—1934 (Ääninauha 1958, Sota-arkisto),
Hannes Raikkala, Suojeluskuntien historia III ss 14—25,
Vilho Tervasmäki, Mt ss 29—32

- ⁶ Vasta Talvisodan jälkeen sotilaspierit liitettiin suojeluskunta-
piireihin
- ⁷ Leonard Grandell, Min tjänstgöring på hemmafronten ss 1—15
(Käsikirjoitus), L Grandell, Piirteitä aluejärjestelmään siirtymi-
sestä vv 1923—1934 (Ääninauha 1958, Sota-arkisto)
Hannes Raikkala, Suojeluskuntien historia III ss 25—42
Vilho Tervasmäki, Mt ss 38—39 ja 153—157
G. Mannerheim, Muistelmat II ss 7—136
Erik Heinrichs, Mannerheim Suomen kohtaloissa II ss 21—35
- ⁸ Leonard Grandell, Min tjänstgöring på hemmafronten ss 16—46
(Käsikirjoitus), Leonard Grandell, Näkökohtia aineellisesta puo-
lustusvalmiudestamme 1939 ja Poliitiikka ja puolustuslaitoksen
perushankinnat ennen talvisotaa (Sotilasaikakauslehti 10/1961 ja
11—12/1962)
Juho Niukkanen, Talvisodan puolustusministeri kertoo ss 9—65
Vilho Tervasmäki, Mt ss 39—44

THE BIRTH OF THE TERRITORIAL MOBILIZATION SYS- TEM IN THE 1920's AND 1930's

According to preserved documents, it was Jaeger-major Leonard Grandell, who first pointed out the weakness of the screening force that was sent to the front immediately in case of a war threat, and the slowness and vulnerability of the mobilization. He made a proposal for the reorganization of the Army for the use of a commission investigating a revision of the tasks of the defence forces, led by Dr. Eirik Hornborg in 1923—1926. His PM, dated 1 Apr 1924, started from new premises. The Army's regiments should almost completely be freed from performing the mobilization and concentrate only on training the national servicemen and, in a war threat, act as a screening force on the borders protecting the mobilization. Thus the strength of the screening force would be enough. The Army's mobilization should be performed by the volunteer Home Guards Organization's Home Guards Districts and conscription districts, which should be attached to these.

When the proposal did not receive enough backing, Grandell brought it forward again at the end of the decade and, after many interim stages and preparations, a new territorial mobilization system was finally adopted on 1 May 1934. For this, a completely new territorial organization was created, which, assisted by the Home Guards Organization, had to perform the mobilization. The Headquarters of a Military District, of which there were 30, normally raised one regiment of infantry, one field artillery battalion and the number of other independent battalions and other units that the numeral strength of their reservists permitted. The Headquarters of the Military Commands raised the necessary 9 divisional headquarters. The Home Guards Organization assisted the territorial organization in everything. As a considerable number of the unit's personnel was from the same rural district or town, the unit spirit was there right from the first days, which was of an utter importance to the battle performance of the unit. The only negative side of the system was the uneven distribution of the losses. The Army's training and the (war-time) screening force tasks were left to the peace-time regiments, which were organized into three divisions, a cavalry brigade and specialist units.

The advantages of the new mobilization system were never tried in an emergency. In as well the "Winter War" as the "Continuation War", Finland had so much time for "supplementary training", as the de facto mobilization was called, that the old regimental based mobilization system as well would have succeeded. But if the intelligence would not have worked efficiently enough or if a decision of supplementary training would not have been taken at once, things would have been different. Knowing that the fighting had reached the main defence line on the Carelian Isthmus as early as 6 Dec, one can easily imagine what kind of a race there would have been to Viipuri had the order for extra training not been given until 30 Nov 1939.

HELSINGIN MAA- JA MERILINNOITUS

Kaj-Erik Löfgren

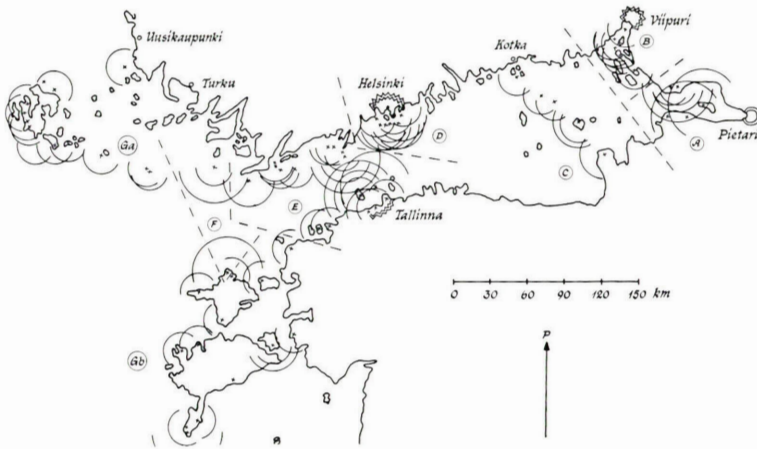
1. HELSINGIN PUOLUSTUS KAUTTA AIKOJEN

Vanhin Helsingin alueella sijainnut puolustusjärjestelmä oli nykyisen Vartiokylän Linnavuorella. Muinaislinnan oletetaan olevan 1000—1200-luvulta. Muinaisista linnoituslaitteista on tänään jäljellä vain jätteitä kolmesta maa- ja kivivallista.

Vanhimmat Helsingin kaupungin suojelemiseksi rakennetut linnoituslaitteet rakennettiin samoihin aikoihin kuin Helsingin kaupunki perustettiin Vantaanjoen suulle. Paikallinen vouti Erik Spore rakennutti tällöin vallituksia nykyisen Kustaanmiekansalmen molemmin puolin. Päälinnoitus sijaitsi Träskössä eli nykyisessä Vallisaarella ja se valmistui v. 1554. Ainoa tieto näistä varustuksista on sen ajan purjehduskirjassa, jossa mainitaan että korkea kastelli näkyy lähestyttäessä tätä seutua mereltä päin (1). Nämä pienet varustukset olivat jo 1570-luvulla rappeutuneet.

V. 1656 annettiin Johan von Rodenburgille tehtäväksi korjata satavuotiset varustukset. Tässä vaiheessa linnoituksen aluetta laajennettiin siten, että Vallisaaren ja Kustaanmiekkan lisäksi linnoitettiin osittain Susisaarta. Nämä varustukset olivat palaneet kolme vuotta myöhemmin (2).

Varsinainen linnoittamiskausi alkoi v. 1748, jolloin silloisista Susiluodoista alettiin tehdä vahvaa linnoitusta. Heinäkuun 17. pnä 1750 koko linnoitus sai nimen *Sveaborg*, josta suomen kielessä alettiin käyttää muotoa Viapori. Augustin Ehrensvärdin suunnitelmien mukaan linnoituksen piti valmistuttuaan käsittää sotasataman ja puolustuslaitteita Korkeasaarella, Laajasalossa, Vasikkasaarella, Vallisaarella, Kustaanmiekalla, Susisaarella, Iso Itämustasaarella, Pieni Itämustasaarella, Länsi

Kuva 1.
Suomenlahden linnakkeet maailmansodan lopussa.

linnoitus, joka käsitti kaksi merenpuoleista puolustuslinjaa ja noin 12 km etäisyydellä Viaporista maanpuolella vahvasti linnoitetun alueen. Kesti siis lähes 170 vuotta ennenkuin Ehrensvärdin maa- ja merilinnoitussuunnitelmat toteutettiin. Linnoitusalueen maantieteellinen laajeneminen Ehrensvärdin ajalta on ollut suoranaista seurausta tykkien yhä lisääntyneestä kantamasta.

2. PIETARIN PUOLUSTUSSUUNNITELMAT

Tshushiman meritaistelussa v. 1905 oli Venäjän laivasto tuhottu eikä Venäjä pystynyt sitä nopeasti rakentamaan naapurivaltioiden tasolle. Tämän johdosta Venäjän yleisesikunnassa tarkastettiin eri mahdollisuuksia puolustaa Pietaria. V. 1907 esitettiin ensimmäisen kerran ajatus linnoittaa Suomenlahden kapein kohta ts. piti luoda Tallinnan—Porkkalan puolustusasema. Pitkien komiteatöiden jälkeen aloitettiin rakennustyöt v. 1912 ja vallankumouksen keskeyttäessä työt keväällä 1917

puolustusasemat olivat lähes valmiit. Maailmansodan lopussa Suomenlahti oli yleismaailmallisenkin mittapuun mukaan mitä vahvimmin varustettu (kuva 1). Suomenlahden vahva puolustusvyöhyke voidaan jakaa seitsemään puolustusasemaan. Eri asemat ja niiden aseistus (lyhenteet on selitetty liitteessä) oli sodan lopussa seuraava (6,7):

A. Pietarin välittömänä suojana

(a) *Inkerin rannikolla* (8)

Seraja Loshad	}	aseistuksesta ei ole tietoja
Krasnaja Gorka		
(b) <i>Kronstadin linnoitus</i>		aseistuksesta ei ole tietoja
(c) <i>Suomen rannikolla</i> (9)		2 kpl 4/305 6/280 6/254-D
Ino		2 kpl 6/152-C
Puumala		6/152-C

B. Viipurin maa- ja merilinnoitus

(a) *Maarintama* (10)

Läntinen lohko	12/152 K/77	12/152 H	4/122 H
	8/107 K/77P	24/76 K	24/57
Koillinen lohko	6/152 K/77	4/107 K/77P	4/76 K
	6/57		
Uuraansalmen patterit	4/152-V	2/152-C	2 kpl 4/152 K/77R
	4/120-H	6/76 K	

(b) *Meririntama*

Humaljoki	4/152-C	6/152-M	4/57
Härkölä	6/152-M	4/57	
Tuppura	4/152-C	3/57	
Suonionsaari	4/152	2/57	
Uuraansaari	6/229	4/152	
Ravansaari	4/152-C		

C. Taempi etuasema

Rankki	4/152-C
Kilpisaari	4/152-C
Someri	2/152-C 1)
Lavansaari	2/254-D 4/152-C
Kurkolanniemi	aseistuksesta ei ole tietoja
	1) tykkejä ei asennettu paikoilleen

D. Helsingin maa- ja merilinnoitus

Katso taulukkoja sivuilla 76—77, 79—80 ja 82.

E. Varsinainen päävastarinta-asema eli Pietari Suuren merilinnoitus (11,12)

(a) Tallinnan maa- ja merilinnoitus

— Maarintama

296 liikkuvaa kaukotypkiä ja 292 kevyttä tykkiä linnoitetussa vyöhykkeessä n. 11—12 km linnoituksen keskuksesta (suunnitelma)

— Meririntama

Wiimsi	3/120	4/75-I		
Aegnasaar	2/305			
Paljassaar	4/75-I			
Kakumäe	3/120	4/75-I		
Suurupi	4/238	3/57-I		
Naissaar	4/305	4/238	4/203	4/152
	3/120	3/75-I	3/57-I	
Paldiski	3/120			
Väike Pakri	3/120			

(b) Porkkalanniemen ryhmä

Mäkiluoto	4/305	2/305	2 kpl	2/203
Stora Träskö	4/152			(hajaryhmitetty)
Porsö Klobb	2/152	1)		
Stora Fagerö	2/152	1)		
			1)	ei rakennettu

(c) Jussarön ryhmä

Långörn	4/152
---------	-------

(d) Tvärminnen ryhmä

Hästö — Busö	4/152
Mellanlandet	4/152
Koön	4/152 1)
Russarö	6/229 4/75
	1) ei valmistunut

F. Ulompi etuasema

Örö	4/305/52-O	2 kpl	4/152-CL	2/152 H
	3/120		4/75-I	
Tahkonanniemi	4/305		4/75-I	

G. Sivusta-asetat

(a) Turun ja Ahvenanmaan saaristoasema (13,14)

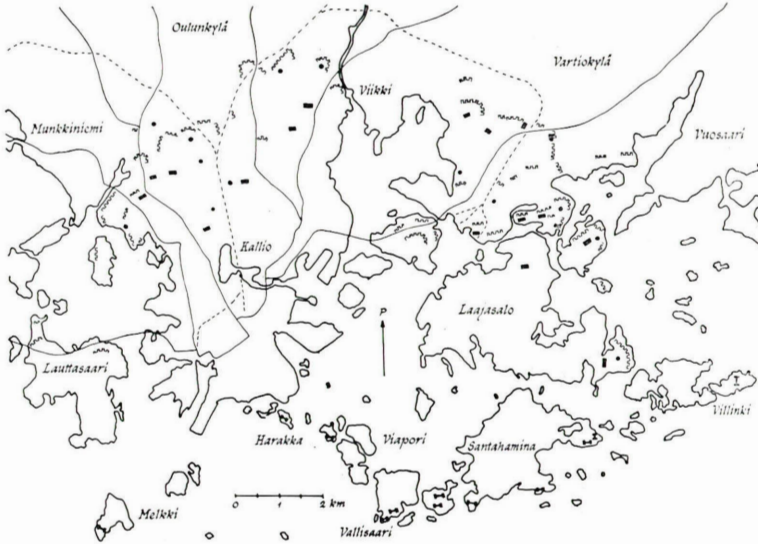
Utö	4/152/45-CR	4/152-CL	4/57
Enskär	2/152-MH		
Kökar	4/152-CL		
Granboda	2/47-I		
Storklobben	4/152-V		
Herrö	4/57-V	2/47-I	
Korsö	2/152-CL	1/152 H	
Kungsö	4/152/45-CL		
Mellantorp	4/152/45-CL		
Frebbenby	4/152/45-CL		
Sälis	2/152/45-CL	2/152/45-CR	
Hamnö	4/57		
Boxö	4/203/45		
Lypertö	4/152/45	4/120	4/57

(b) Viron saaristoasema (12)

Dirham	4/152			
Wormsi	4/152			
Lehtma	4/152			
Tahkonanniemi	4/305			
	4/75-I	(kuuluu samalla ulompaan etuasemaan)		
Hirmuste	4/152			
Wirtsu	4/152	3/75-I		
Muhusaar	4/152	2/75-I		
	4/254			
Sõru	4/120			
Undvan	4/152			
Ninase	4/152			
Kihelkonna	4/75-I			
Sõrvenniemi	4 kpl	3/75-I	3/57-I	4/47-I
Papisaar	2 kpl	4/75-I		
Karuste	3/120			
Sääre	4/305			
Mõntu	4/130			
Kuresaar	3/75-I			
Rohukylä	2/75-I			
Ruhnu	4/75-I			

3. VIAPORIA VAHVISTETAAN

Sotaa edeltävänä kautena Venäjän yleisesikunta piti saksalaisten maihinnousua itäisellä Suomenlahdella hyvin mahdollisena. Saksa voisi tällöin käyttää hyväkseen ylivoimaista lai-

Kuva 2.
Viaporin linnoituksen maarintaman varustukset v. 1914 suunnitel-
mien mukaan.

Selite

	meririntaman patteri
	maarintaman patteri
	luola
	taisteluasema

vastiaan ja Venäjän hidasta liikekannallepanoa vallatakseen Pietarin. Tämä johti siihen, että puolustuksen pääpaino sijoitettiin mahdollisimman lähelle Pietaria.

Viaporin merkitys jäi tällöin vähäiseksi. Sen tehtävä oli suo-
jata Itämeren laivaston torpedoveneet maalta ja mereltä ta-
pahtuvilta vihollisen hyökkäyksiltä ja ammunnoilta. Viaporin
saattaminen kuntoon tätä tehtävää varten alkoi varsinaisesti v.
1908, jolloin linnoitukselle annettiin tämä tehtävä.

3. 1. Linnoituksen maarintama

V. 1910 esitettiin, että maarintaman puolustus järjestettäisiin
siten, että Laajasaloon rakennettaisiin yksi vakinainen linnake

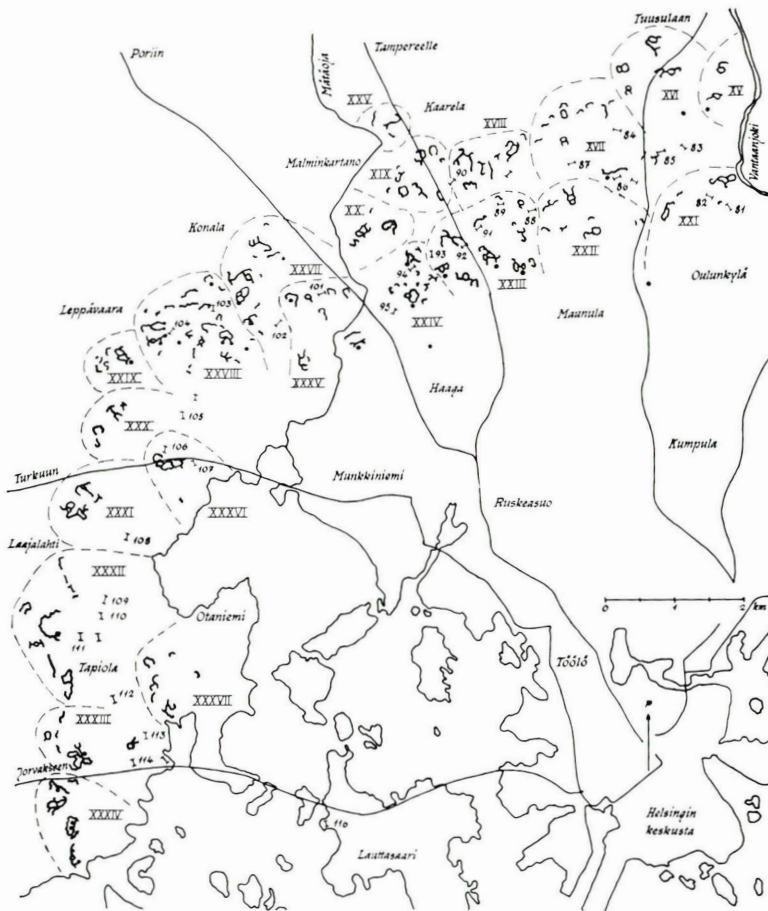
(15). Samalla kaikki meripuolustuksen laitokset ja laitteet olisi siirrettävä saaristoalueelle Helsingin itäpuolelle. Linnoituksen komendantti ei hyväksynyt tätä suunnitelmaa, vaan v. 1911 hän ehdotti kenttälinnoituksia Lauttasaareen, Pasilan kukkuloille ja Herttoniemeen. 22.Armeijakunnan komentaja puolestaan lisäsi vakinaisia linnoituksia Ruskeasuon ja Viikin Latokartanon maastoon. Linnoituksen komendantin arvoste-luista huolimatta vuoden 1910 suunnitelmat jäivät voimaan. Maaliskuussa 1914, rakentamista aloitettaessa, oltiin kuitenkin komendantin ajatusten kannalla. Kenttälinnoituslaitteita piti rakentaa alueelle Lauttasaaresta Meilahden, Pasilan, Käpylän, Koskelan, Viikin ja Herttoniemen kautta Kulosaareen, Tam-misaloon ja Laajasaloon (kuva 2). Pattereita piti suunnitel-mien mukaan rakentaa seuraavasti (16):

4/229 M	patteri Stadionin seuduille
4/229 M	patteri Pasilan aseman itäpuolelle
6/152K/77R	patteri Kumpulan siirtolapuutarhan seuduille
?/229 M	patteri Yliskylään

sekä muita tykkejä Lauttasaareen (4kpl), Meilahteen (4), Rus-keasuolle (4), Pasilaan (4+2), Käpylään (4+4), Koskelaan (4), Herttoniemeen ja Tammisaloon (8), Kulosaareen (4), Var-tiosaareen (4) ja Jollakseen (4).

Syksyllä tähän suunnitelmaan tehtiin vähäisiä muutoksia (17). Näitten suunnitelmien pohjalta ryhdyttiin välittömästi linnoitustöihin. Loppukesällä alkanut sota osoitti, että Saksan päähyökkäys kohdistui Ranskaa vastaan. Täten Venäjälle jäi aikaa sulkea Suomenlahti miinoilla. Näitten suojaamana ja rannikkolinnoitusten tukemana katsottiin Itämeren laivaston pystyvän puolustamaan Suomenlahtea, jolloin merihyökkäys-tä Pietariin voitiin pitää mahdottomana.

Mahdollinen Pietarin valtausyritys tulisi sen tähden tapah-tumaan joko Pohjanlahden tai Eestin kautta. Koska Venäjällä ei ollut riittävästi joukkoja näin syntyneen laajan alueen puo-lustamiseksi katsottiin, että Suomessa olevan armeijan oli vii-

Kuva 3.

Helsingin linnoituksen maarintaman läntisen ja pohjoisen puolustuslohkon varustukset v. 1915 suunnitelmien mukaan. Tukikohta XXV lisättiin v. 1916.

Selite

- patteri
- luola
- taisteluasema
- tukikohdan raja

vyttäen vetäydyttävä Päijänteen ja Kyminjoen itäpuolelle. Päijänteen itäpuolelle piti samanaikaisesti saada keskitetyksi kahden tai kolmen armeijakunnan vahvuinen armeija etelään ja lounaaseen päin tehtävää hyökkäystä varten itäänpäin etenevän vihollisen sivustaan (10).

Tämän suunnitelman tukemiseksi oli tärkeitä, että Helsingin seutu pysyisi puolustajan hallussa, jolloin saataisiin Saksan ylivoimaisen laivaston ja etenevän mairinuousarmeijan yhteistyö katkaistuksi. Suunnitelman edellytyksenä oli, että Viaporin linnoitus vahvistettaisiin myös maan puolelta. Tähän tarkoitukseen jo aloitetut kenttälinoitetut asemat eivät sopineet, vaan suunniteltiin nopeasti kestolaitteita ja vuoden 1915 alusta lähtien Helsingistä ympäristöineen tuli valtava linnoitustyöleiri. Varustuksia rakennettiin linjalle Westendistä Tapiolan, Leppävaaran, Kaarelan, Pakilan, Pukinmäen ja Myllypuron kautta Vartiokylän lahteen (kuva 3). Elokuussa 1915 oli tykkejä seuraavasti (suluissa annetaan patterin numero v. 1917) (15, 17, 18):

III osasto (komentaja: kapt. Larianov)

1. ryhmä (kapt. Evlanov)

patteri	(115)	6/152	Miessaari
	(116)	4/229	Lauttasaari
20	(112)	4/229 M	Etelä-Tapiola
лит Г	(114)	4/107 K/77	Etelä-Tapiola
лит И	(110)	4/152 K/77R	Visamäki

2. ryhmä (kapt. Gulevitš)

patteri 1	(107)	4/229	Perkkaa
2	(106)	6/152 K/77R	Perkkaa
3	(104)	4/280 M	Leppävaara
4	(103)	4/152	Leppävaara
лит А	(105)	4/107 K/77	Perkkaa

3. ryhmä (kapt. Rašumikin)

patteri 5	(94)	4/152	Lassila
6	(93)	4/152	Pohjois-Haaga
7	(90)	4/122 H	Maununneva
8	(89)	4/152	Maununneva
лит Б	(101)	4/107 K/77	Reimarla

4. ryhmä (kapt. Pellegrini)

patteri 9	(85)	4/152	Itä-Pakila
10	(82)	4/229 M	Patola
11	(81)	4/229	Patola
лит В	(86)	4/152 K/77	Länsi Pakila

II osasto (komentaja: ev.luutn. Sosnovskij)

5. ryhmä (kapt. Bostamov)

patteri 12	(78)	4/229 M	Pukinmäki
13	(77)	4/152 K/77	Pukinmäki
14	(75)	4/229 M	Piinlajamäki
15	(74)	4/107 K/77	Latokartano
лит Д	(73)	4/152 K/77	Latokartano

sekä seuraavat patterit joiden sijoitus osastoihin ei ole tiedossa
v. 1915 suunnitellut

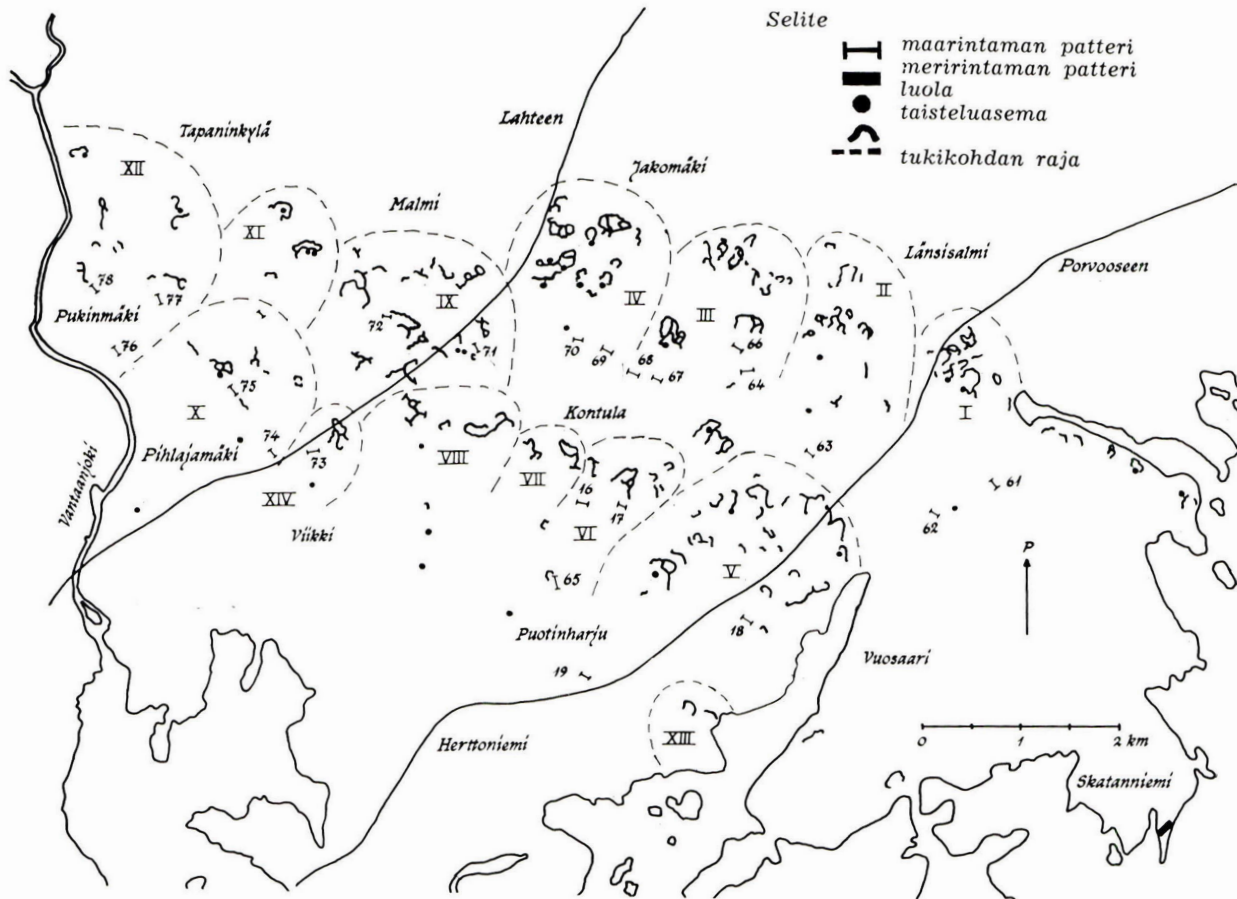
patteri 16	(—)	4/152 K/77R	Myllypuro
17	(—)	3/48 H	Kontula
18	(—)	6/152 M	Puotila
19	(—)	6/152 K/77R	Puotinharju
лит Е	(65)	4/280 M	Myllypuro

v. 1914 suunnitellut

4/152	Roihuvuori
4/152 M	Roihuvuori
3/48	Länsi-Herttoniemi
4/152	Länsi-Herttoniemi
4/152	Kumpula
4/229 M	Kumpula
6/152	Ruskeasuo
4/48	Ruskeasuo
4/152	Meilahti
4/229 M	Meilahti

Tässä suunnitelmassa itäinen sivusta jäi avoimeksi. V. 1915 loppupuolella suunniteltiin varustukset tältä osin uudestaan siten, että täydennettiin sivusta rakentamalla varustuksia linjalle Pukinmäeltä Malmin, Kontulan ja Westerkullan kartanon kautta Porvarinlahden rantaan (kuva 4). Maailmansodan loppussa (10,19) linnoituksen maarintaman tykkiaseistus oli seuraava:

78

Selite

Iiri

maarintaman patteri
merintaman patteri
luola
taisteluasema

tukikohdan raja

Tapaninkylä

Lahten

Jakomäki

Malmi

Länsisalmi

Porvooseen

Pukinmäki

Pihlajamäki

Kontula

Puotinharju

Vuosaari

Herttoniemi

Skatanniemi

0 1 2 km

I Itäinen lohko (komentaja: ev.luutn. Sosnovskij)

1. ryhmä (alikaptn. Nasiedkin)

patteri	61	6/152 M	Vuosaari
	62	4/152 K/77R	Vuosaari
	63	2/152 C	Mellunmäki
	64	4/152 K/77R	Vesala

2. ryhmä (kaptn. Skugarevski)

patteri	65	4/280 M	Myllypuro
	66	4/152 K/77R	Vesala
	67	3/122 H/77	Kontula
	68	4/152 K/77R	Kontula
	69	4/152 K/77	Kontula

3. ryhmä (kaptn. Hvantshenko)

patteri	70	2/152 C	Kivikko
	71	4/152 K/77R	Kivikko
	72	4/152 K/77	Ala-Malmi
	73	4/107 K/77	Latokartano

4. ryhmä (kaptn. Bostamov)

patteri	74	4/152 K/77R	Latokartano
	75	4/229 M	Pihlajamäki
	76	2/152 C	Pukinmäki
	77	6/152 K/77	Pukinmäki
	78	4/229 M	Pukinmäki

sekä 1 patteri (Ala-Malmi), jonka aseistuksesta ei ole tietoja.

II. Pohjoinen lohko (komentaja: kaptn. Rašumikin)

5. ryhmä (kaptn. Tsheremisinov)

patteri	81	4/229/77	Patola
	82	4/229 M	Patola
	83	2/152 C	Itä-Pakila
	84	4/152 K/77	Paloheinä
	85	4/152 K/77R	Itä-Pakila

← Kuva 4.

Helsingin linnoituksen maarintaman itäisen puolustuslohkon ensimmäisen ja korjatun suunnitelman mukaiset varustukset. Uudet varustukset rakennettiin tukikohtiin I–IV, IX, XI ja XII.

6. ryhmä (alikapit. Vinogradov)

patteri	86	4/152 K/77	Länsi-Pakila
	87	4/152 K/77R	Länsi-Pakila
	88	2/152 C	Länsi-Pakila
	89	4/152 K/77R	Maununneva
	90	4/122 H	Maununneva

7. ryhmä (alikapit. Putjato)

patteri	91	4/152 K/77R	Maununneva
	92	4/152 K/77	Kannelmäki
	93	4/229 M	Pohjois-Haaga
	94	4/152 K/77R	Lassila
	95	4/152 K/77R	Lassila

sekä 2 patteria (Länsi-Pakila, Maununneva), joiden aseistuksesta ei ole tietoja

III. Läntinen lohko (komentaja: ev.luutn. Evlanov)

8. ryhmä (kapit. Libenau)

patteri	101	4/152 K/77	Reimarla
	102	2/152 C	Reimarla
	103	4/152 K/77R	Leppävaara
	104	4/280 M	Leppävaara
	105	4/107	Perkkaa

9. ryhmä (kapit. Tshaplinski)

patteri	106	4/152 K/77R	Perkkaa
	107	4/229	Perkkaa
	108	2/152	Laajalahti
	109	4/152 K/77R	Visämäki
	110	4/152 K/77R	Visämäki

10. ryhmä (alikapit. Taube)

patteri	111	4/152 K/77	Visämäki
	112	4/229 M	Etelä-Tapiola
	113	4/152 K/77	Etelä-Tapiola
	114	3/152 C	Etelä-Tapiola
	115	6/152 K/77R	Miessaari
	116	4/229	Lauttasaari

sekä 3 patteria (Perkkaa, Visämäki, Etelä-Tapiola), joiden aseistuksesta ei ole tietoja.

3. 2. Linnoituksen meririntama

Viaporin linnoituksen uusimmat patterit oli rakennettu 1890-luvun alkupuolella Valli- ja Kuninkaansaariin eikä linnoituksen aseistus näin ollen vastannut ajan vaatimuksia. V. 1913 asetettiin komitea laatimaan Viaporin uudistusohjelmaa. Annetun mi etinnön mukaan kymmenvuotiskautena 1914—23 piti rakentaa pattereita seuraavasti (10):

1. *Etummaiseen linjaan*
Melkki 4/280/77 4/152-C
Isosaari 4/280/77 4/254 8/152-C
Itä Villinki 6/152 K/77R
2. *Sisempään linjaan*
Kustaanmiekka 4/152 K/77R
Vallisaari 4/280-M/77 4/152 K/77R
Santahamina 4/152 K/77R
sekä muille saarille 4/229/67

Maaliskuussa 1914 meririntamalle suunniteltiin kymmenvuotissuunnitelmasta poiketen (16) (kuva 2)

Harakkaan	4/152 K/77R
Länsi Mustasaareen	4/152 K/77R
Vallisaareen	4/152-C 6/152 K/77R
Kuninkaansaareen	4/152 K/77R 4/280 M
Santahaminaan	2 kpl 4/152 K/77R
Santahaminan Isosaareen	4/152-C 3/152 K/77R

Syksyllä 1914 tähän suunnitelmaan tehtiin melkoisia muutoksia(17). Tällöin lisättiin

Melkkiin	4/152-C
Kuivasaareen	4/152-C
Isosaareen	4/254 4/152-C
Itä Villinkiin	6/152 K/77R

ja poistettiin Vallisaaren 4/152-C patteri ja Santahaminan Isosaaren patterit. Tämän suunnitelman mukaan Isosaari ja Kuivasaari olisivat jääneet yksinäisiksi ulkolinnakkeiksi ilman sivutukea. Yhtenäisen etulinjan luomiseksi linnoitettiin Rysäkaria, Katajaluotoa ja Harmajaa. Samalla muutettiin Santahaminan ja Itä Villingin pattereiden aseistus. Keväällä 1915 meririntaman aseistus oli seuraava (10):

1. *Etummainen linja*

Rysäkari	4/254
Katajaluoto	4/254
Harmaja	4/152-C
Kuivasaari	4/254
Isosaari	4/280 4/254 4/152-C
Santahamina	4/152-C 4/75
Itä Villinki	4/280-K 4/57

2. *Sisempi linja*

Lauttasaari	4/57
Melkki	4/75-I
Pihlajasaaret	4/75 4/57
Länsi Mustasaari	3/280-K 3/57
Kustaanmiekka	4/280-K 4/280-M 4/75
Vallisaari	4/280-K
Vasikkasaari	4/75

Tämä kalusto oli osaksi vanhentunutta ja myöhemmin etummaisen linjan saarten vanhat tykit vaihdettiin uudenaikaisiin. Lisäksi rakennettiin joitakin uusia pattereita siten, että maailmansodan lopulla meririntaman etummaisen linjan patterit ja aseistus olivat seuraavat (20):

Miessaaressa	4/152/45-C	4/57
Rysäkarissa	4/254/45-D	
Katajaluodossa	4/254/45-D	
Harmajassa	4/152/45-C	
Kuivasaarissa	4/254/45-D	
Isosaarissa	2 kpl 4/254/45-D	4/152/45-C
Santahaminassa	4/152/45-C	4/75
Itä Villingissä	4/254/45-D	4/57
Vuosaaren Skatanniemessä	4/152/45-C	

LIITE

Tykkimalleista käytetyt lyhenteet

Luetteloon on koottu ainoastaan taulukoissa esitettyjen tykkimallien lyhenteet. Linnoitustykeiksi muutetuista kenttätykeistä käytetään kenttätykistön merkitsemistapaa. Taulukoissa käytetty merkintä 3/152 tarkoittaa 3 kpl 152 mm:n tykkiä jne.

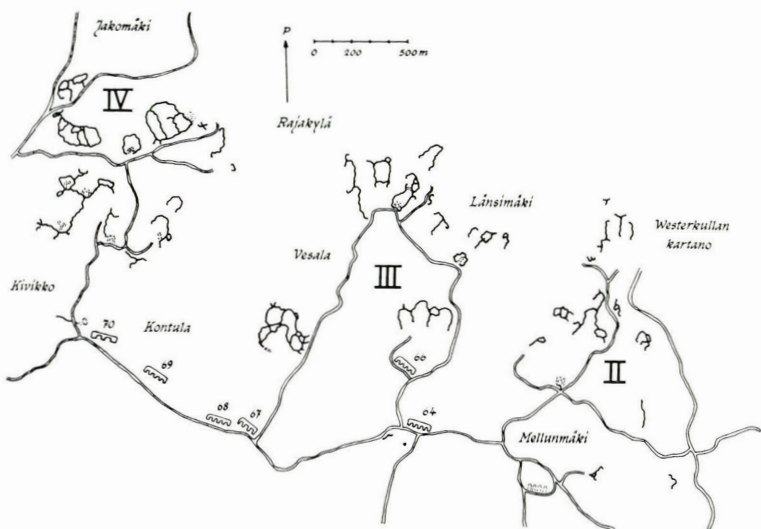
305/52-O	305 mm, 52 kal. kanuuna, malli Obuhov
280-K	280 mm kanuuna
280 M	280 mm mörssäri
280-M/77	280 mm mörssäri, malli 1877
280/77	280 mm kanuuna, malli 1877
254-D	254 mm rannikkokanuuna, malli Durlacher

254/45-D	254 mm, 45 kal. rannikkokanuuna, malli Durlacher
229 M	229 mm mörssäri
229/67	229 mm kanuuna, malli 1867
229/77	229 mm linnoituskanuuna, malli 1877
203/45	203 mm, 45 kal. kanuuna
152 C	152 mm Canet-tykki (maarintamalla)
152-C	152 mm Canet-tykki (meririntamalla)
152-CL	152 mm Canet-tykki, laivalavetilla
152-CR	152 mm Canet-tykki, rannikkolavetilla
152/45	152 mm, 45 kal. meritykki
152/45-C	152 mm, 45 kal. Canet-tykki
152/45-CL	152 mm, 45 kal. Canet-tykki, laivalavetilla
152/45-CR	152 mm, 45 kal. Canet-tykki, rannikkolavetilla
152 H	152 mm haupitsi
152 K/77	152 mm kanuuna, malli 1877 (120 puudan kanuuna)
152 K/77R	152 mm raskas kanuuna, malli 1877 (190 puudan kanuuna)
152 M	152 mm pronssimörssäri (maarintamalla)
152-M	152 mm mörssäri (meririntamalla)
152-MH	152 mm merihaupitsi
152-V	152 mm kanuuna, malli Vickers
122 H	122 mm kenttähaupitsi
122 H/77	122 mm kenttähaupitsi, malli 1877
120 H	120 mm kenttähaupitsi
107 K/77	107 mm piirityskanuuna, malli 1877
107 K/77P	107 mm patterikanuuna, malli 1877
76 K	76 mm kenttäkanuuna
75 I	75 mm ilmatorjuntakanuuna
57 I	57 mm ilmatorjuntakanuuna
57-V	57 mm kanuuna, malli Vickers
48 H	48 mm haupitsi
47 I	47 mm ilmatorjuntakanuuna

4. LINNOITUSLAITTEET

4. 1. Maarintamalla

Vakinaisten linnoitusten rakentamisesta oli linnoituskomitea keväällä 1913 esittänyt mietinnön, jonka mukaan linnoitukset piti rakentaa ns. hajautetun järjestelmän mukaisesti. Tällöin saadaan vihollisen tykistötuli hajaantumaa ja teho pienemmäksi, koska eri linnoituselimet rakennetaan erilleen toisistaan muodostaen vyön. Tämän vyön takana tykit voivat siirtyä taistelun aikana paikasta toiseen asettuen paikkoihin, mistä ne parhaiten voivat avustaa jalkaväkeä.

Kuva 5.
Helsingin linnoituksen maarintaman tukikohdat II — IV yhdytteineen, tykkiasemineen ja luolineen.

Etulinjaan piti rakentaa vain sirpaleenkestäviä suojia ja pommituksen kestävät suojat piti sijoittaa taemmas niin, että niiden kestävyys olisi turvattu. Yhteys etulinjaan olisi turvattava avoimilla yhdyshautoilla (kuva 5).

Tätä järjestelmää pidetään yleensä maailmansodan tuotteenä, joten venäläiset olivat tällä alalla uraa uurtavia ja Helsingin maalinnoitus oli ensimmäisiä hajautetun maastotetun järjestelmän mukaan rakennettuja linnoituksia.

Maarintaman asemat rakennettiin yleensä jollekin maastoa hallitsevalle kukkulalle, jonka edustalla oleva metsä kaadettiin. Varsinaiset puolustusasemat olivat avonaisia ja katettuja tulipesäkkeitä, miehistösuojia, taistelu- ja yhdyshautoja. Asemien edustalla oli leveitä tai jopa useita peräkkäisiä piikkilankaesteitä.

Tulipesäkkeitä on neljää päämallia riippumatta siitä ovatko ne avoimia vai katettuja. Suurempien aseiden pesäkkeiden sy-

vyys on n. 1,3 m ja pinta-ala n. 4 ja 1 m². Pienempien aseiden pesäkkeet ovat n. 0,6 m syvyisiä ja pinta-alaltaan n. 3,5 ja 2 m². Tulipesäkkeet on useimmiten louhittu kallioon ja tuettu betonivalulla. Hyvässä kunnossa olevia avoimia tulipesäkkeitä näkee kaikkialla linnoitusalueella vielä tänäänkin. Ehjiä katettuja pesäkkeitä sen sijaan on harvassa, koska katon ratakiskotus on suurimmaksi osaksi poistettu räjäyttäen. Melko hyvässä kunnossa olevia katettuja pesäkkeitä on tosin nähtävissä Laajalahdessa ja Tuomarinkylässä (kuva 6).

Kuva 6.

Tukikohdassa XXXVI sijaitseva katettu tulipesäke Läntisen moottoritien Laajalahden liittymässä. Pesäkkeen ampumasektori on länteen ja pohjoiseen.

Suojahuoneet kuten tulipesäkkeetkin on louhittu kallioon ja tuettu betonilla. Pienten suojahuoneiden katto on yleensä hirsinen ja sen päälle on valettu sementtiä tai betonia. Hirsien lahotessa katto on yleensä sortunut. Suuremmissa ja monihuoneisissa suojahuoneissa katto on tehty valamalla betonia rautakiskokerrosten päälle. Näistä on rautakiskot suurimmaksi osaksi poistettu myöhemmin, jolloin katto on kärsinyt, mutta yleensä pysynyt ehjänä vahvan betonin ansiosta (paksuus jopa 1,5 m).

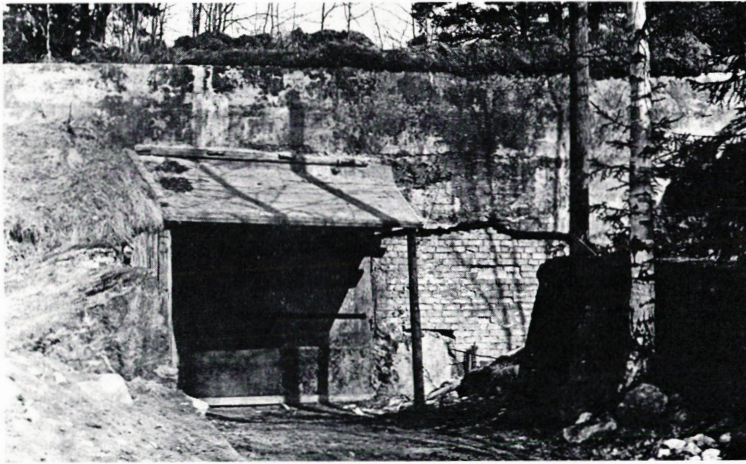

Kuva 7.

Sementillä tuettu ampumahauta ampumatarvikekomeroineen tukikohdassa VII Malmin ampumaradan eteläpuolella.

Ampumahaudat on louhittu kallioon tai kaivettu maahan. Siellä missä haudat ehdittiin viimeistellä ne tuettiin joko sementtivalulla tai muuratuilla nelikulmaisilla kivillä (kuva 7). Haudoissa on lisäksi rintasuojassa ampumatarvikekomeroja. Sementillä tuettuja hautoja löytyy koko linnoitusalueella. Kivillä tuettuja hautoja taas on harvassa ja ainoastaan v. 1915 rakennetulla alueella eli Tapiolassa, Pohjois-Haagassa, Kivikossa ja Vartioharjussa. Yhdyshaudat on useimmiten pelkästään louhittu kallioon tai kaivettu maahan.

Suuret ammusvarastot ja suojat louhittiin kallioon. Nämä yhdistettiin etulinjaan yhdyshaudoilla ja takana oleviin varastoihin kiveyillä yhdysteillä. Muodoltaan luolat ovat suorita tai hevosenkengän muotoisia ja varustettu yhdellä tai kahdella ulospääsillä (kuva 8). Maarintaman ja samalla koko Hel-

Kuva 8.

Tukikohdassa VIII sijaitseva kallioon louhittu pieni ammusvarasto.

singin maa- ja merilinnoituksen suurin luola on n. 1400 m² ja se sijaitsee Pasilan aseman kaakkoispuolella.

...*Tykkiasemat* ovat ilman selkäsuojaa ja rintasuojana oli hir-sillä tuettu maavalli tai siellä missä oli mahdollista, kallioseinämä. Harvassa asemassa käytettiin betonia rintasuojassa. Sen sijaan patterin suojatilat olivat yleensä betonisia. Linnoituksen suurin ja parhaiten säilynyt maarintaman patteri on v. 1915 Myllypuron eteläpuolelle (n:o 65) rakennettu. Rintasuojana on betonilla tuettu kallioseinämä ja tykkiasemasta johtaa paa-luilla tuettu, maahan kaivettu yhdyshauta takana oleviin kah-teen suojahuoneeseen.

Linnoitusalueen *yhdystiet* tehtiin huolellisesti ja koko tien-pinta peitettiin mukulakivillä, jotta tie olisi käyttökunnossa myös kelirikon aikana. Teiden hyvää laatua osoittaa myös se seikka, että ne vielä lähes 60 vuoden jälkeen ovat täysin käyt-tökelpoisia ja hyväkuntoisia (kuva 9).

Edellä selostetusta poiketen v. 1914 rakennetut kenttälän-noitetut varustukset ovat kivivalleja, joiden rintamapuoli on

*Kuva 9.
Yhdystie tukikohdassa
I Länsisalmen Musta-
vuoren maastossa.*

vahvistettu vahvalla hiekkakerroksella tai missä on ollut mahdollista kaivettu maahan (kuva 14).

4. 2. Meririntamalla

Maarintaman pattereista poiketen meririntaman *patterit* ovat kaikki betonista rakennettuja. Suorasta suuntaustavasta johdun patterit sijoitettiin yleensä seudun korkeimmalle kohdalle, joten ne näkyivät selvästi myös mereltä käsin. Tykit oli sijoitettu vanhojen perinteiden mukaisesti valetuille betonisille perustoille n. 30 m toisistaan avoimiin aseimiin. Ajan ajattelutavan mukaisesti katsottiin taistelu hävityksi, jos vihollinen pääsi selustaan, joten selkäsuojaa pidettiin turhana. Rintasuoja oli betonista ja useimmiten maalla suojattu (kuva 10). Rintasuojan suojanpuolelle on yleensä betoniin upotettu syvennys ikonia varten. Tyypillistä meririntaman pattereille on niiden yksilöllisyys ja säännöllisyys maastosta riippumatta. Helsingin

Kuva 10.

Rysäkarin linnakkeen patteri, jonka aseistuksena on ollut 4 kpl 254 mm:n Durlacher-tykkiä. Patterin rintasuojassa on voimakoneasema, puhelinkeskus sekä ammus- ja panoskellareita tykkien välissä. Patterin molemmissa päässä on matala kaksikerroksinen betonista rakennettu torni patterin taistelukeskusta ja komentoa varten.

seudulla ei yksikään patteri ole toisensa näköinen, vaikka periaatteessa olisi voitu käyttää kahta tai kolmea päämallia (20). Ainoastaan Miessaaressa ja Rysäkarissa maaston korkeuserot on otettu huomioon. Tätä ei voida pitää pelkästään vanhoillisuutena, sillä mm. Pihlajasaareen rakennettiin neljän tykin hajaryhmitetty patteri, rakennustapa, joka yleistyi vasta sodan jälkeisenä kautena.

Ammus- ja panoskellarit rakennettiin rintasuojaan tykkien väliin ja puoleksi maanpinnan alapuolelle. Kellarin betonikaaton vahvuus saattaa nousta peräti 3 m:iin ja tukena on käytetty joko rautakiskotusta tai kaariraudoitusta.

Linnakkeiden mittaus- ja tulenjohtoasemat olivat vahvoja

betonisia matalia torneja rakenteeltaan joko yksi- tai kaksikerroksisia. Tornit olivat joko patterin rintasuojassa tai muualla saarella. Kaksipisteisestä mittaustavasta johtuen tornit saattoivat olla vieri vieressä. Kolmessa Helsingin edustan linnakkeessa on betonitornin sijasta käytetty paksusta raudasta tehtyjä lieriömäisiä periskooppitorneja (kuva 11).

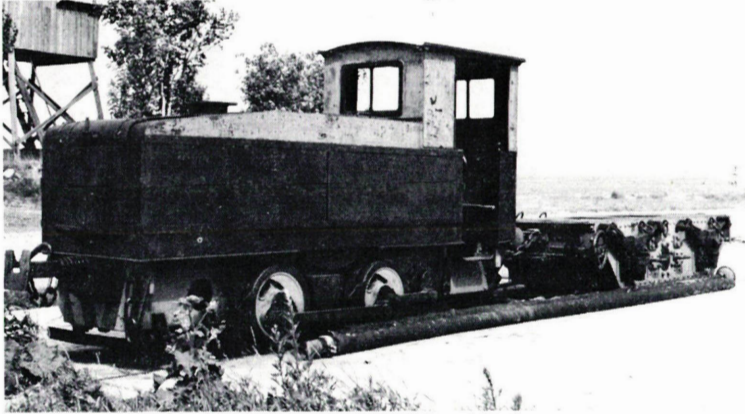
Patterien yötaistelua varten linnakkeella oli *raskaita valonheittäimiä*. Valonheitinasemat olivat kolmiosisaisia: voima-asema, valonheittimen suoja-asema ja valaisuasema. Voima- ja suoja-asema sijaitsivat yleensä saman katon alla. Rakennusaineena käytettiin jopa 3 m:n vahvuista betoniseinämää tai asemat louhittiin kallioon. Suoja-asemastaan valonheitin siirrettiin valaisuasemaansa joko ratakiskoja pitkin, sähkökäyttöisellä hissillä tai näiden yhdistelmällä (kuva 11).

Kuva 11.

Paksusta raudasta tehty periskoopilla varustettu torni Rysäkarin linnakkeella. Taustalla näkyy linnakkeen valonheitinasema, josta valonheitin on siirrettävissä valaisuasemaansa sekä sähkökäyttöisellä hissillä että ratakiskoja pitkin.

Linnakkeiden tarvikkeiden kuljettamista varten rakennettiin saariin kapearaiteinen rautatie laivalaiturilta ympäri koko saaren (kuva 12).

Kuva 12.

Isosaaren linnakkeen tarvikkeiden kuljettamiseen käytetty veturi ja yksi vaunu.

Maarintamasta poiketen meririntaman tykit kauttaaltaan edustivat aikansa korkeinta teknillistä tasoa. Ryhmytyksestä johtuen tykkien ampumasektori oli noin 120° ja patterilla oli usein vain yksi rajoitettu tehtävä. Venäläisten käyttämät ampumamenetelmät olivat puhtaasti meriampumamenetelmiä. Järeille ja raskaille pattereille oli olemassa erilaiset ampumamenetelmät, joita voidaan pitää korkeatasoisina (21,22). Johtavana ajatuksena oli pyrkimys huolellisesti suunnattuun ja valmisteltuun ammuntaan.

5. TYÖNTEOSTA

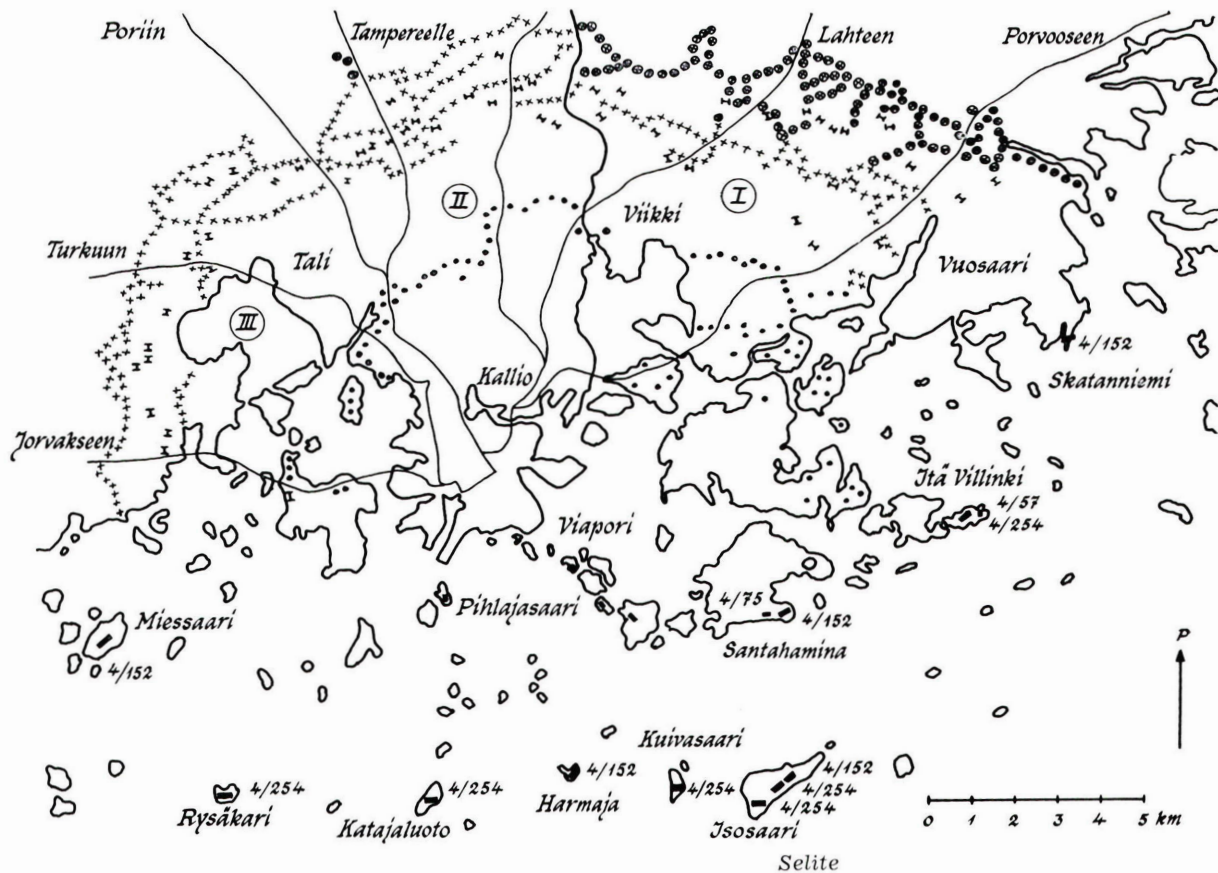
Linnoitustyöt alkoivat v. 1914 ja seuraavana vuonna alkoi valtava linnoittaminen, joka maarintamalla jatkettiin aina Venäjän maaliskuun vallankumoukseen v. 1917 saakka. Meririntama oli sen sijaan lähes valmis jo keväällä 1915.

Linnoitustöiden johtajina toimivat Viaporin linnoituksen sotilasinsinöörit apunaan sapööriupseereja ja sapööreja. Aluksi käytettiin lähes yksinomaan paikallista työvoimaa ja venäläis-

ten tänne lähettämiä linnoitusotilaita ja -työläisiä. Sodan alkaessa ulkomaan kaupankäynti pysähtyi miltei kokonaan ja monet yritykset sulki ovensa. Tästä oli seurauksena lisääntyvää työttömyyttä, koska sotatarviketeollisuus ei pystynyt sijoittamaan kaikkea vapautunutta työvoimaa eikä suomalaisia miehiä kutsuttu sotapalvelukseen. Linnoitustyöt tarjosivat tällöin suhteellisen hyväpalkkaisen ansiomahdollisuuden ja v. 1915 työttömyys lieventyi. Helsingin työnvälitystoimiston tilastojen mukaan työttömiä oli maaliskuussa 1915 821 miestä kun luku 14 kuukautta aikaisemmin oli ollut 1853 miestä (23). Kun paikallinen työvoima ei ajan mittaan riittänyt, työvoimaa lisättiin pakko-otolla, jolloin maaseudulta kuljetettiin tuhansia miehiä linnoitustöihin. Tämäkään ei riittänyt, vaan työvoimaa yritettiin lisätä muualta tuodulla väellä, kuten tataareilla, kirgiiseillä ja jopa kiinalaisilla. Varusteittensa takia he eivät kestäneet Suomen ilmastoa, joten heidän käytöstään luovuttiin melko pian. Helsingin linnoituksen maarintamalla oli työssä n. 3000 miestä (15).

Louhinta- ja valutyöt suoritettiin yleensä urakalla, kun taas muut työt tehtiin päivätöinä yhdessä vuorossa. Päivätöissä työteho oli sängen heikko ja lahjonta oli jokapäiväinen ilmiö työmailla, minne saattoi jäädä tulematta lahjomalla valvovan sotamiehen. Kerrotaan, että luolan valmistuessa Tapiolassa siihen oli mahtunut 36 m reikää kivikuutiota kohti, kun todellisuudessa tarvittiin n. 0,5 m (24). Monet ammattitaitoiset miehet olivat peräti useamman eri työmaan mestarin kirjoissa. Tsaarin vieraillessa Helsingissä maaliskuussa 1915 komennettiin tämän takia lisää väkeä linnoitustyömaille, jotta todellisen ja palkkalistatyövoiman välinen ero ei kävisi ilmi.

Työturvallisuuteen ei kiinnitetty minkäänlaista huomiota. Kalliota räjäytettäessä porattiin reikiä, jotka täytettiin dynamiitilla. Päivällisajan tultua ja kun oletettiin kaikkien poistuneen työmaalta annettiin merkki panosten sytyttämiseksi. Räjähdyksestä kivet lensivät korkealle taivaalle ja laajalti ympäristöön. Panokset eivät suinkaan räjähtäneet järjestyksessä, vaan ilmassa oleva graniittijärkäle saattoi vielä räjähtää (24).

Kuva 13.
Helsingin maa- ja merilinnoituksen varustusten kulku maailman-
sodan lopussa. V. 1914 suunnitellut varustukset eivät koskaan val-
mistuneet.

Selite

- I maaintaman patteri
- II merintaman patteri
- v. 1914 aloitetut varustukset
- ××× v. 1915 aloitetut varustukset
- ⊗⊗⊗ v. 1916 aloitetut varustukset

Melkein päivittäin sattui vakavia onnettomuuksia, joiden uhrin haudattiin kaikessa hiljaisuudessa mm. Malmin hautausmaalle. Suomalaisten urakoitsijoiden palveluksessa miehet olivat kuitenkin eräässä suhteessa paremmassa asemassa kuin ne, joiden välittömänä työnantajana oli Venäjän valtio. Edelliset olivat Suomen lain alaisia, mikä merkitsi, että he saivat satuneista työtapaturmista edes pienen korvauksen. Suoraan venäläisten alaisina työskentelevien kohdalla sitä vastoin noudatettiin Venäjän lakia, eikä heille tapaturmia hyvitetty millään lailla (25).

6. LINNOITUKSEN ORGANISAATIO JA JOUKOT

Helsingin maa- ja merilinnointus oli jaettu neljään osaan: meririntamaan ja maarintaman kolmeen puolustuslohkoon (kuva 13).

Meririntaman etummaiseen linjaan kuuluivat Helsingin saariston uloimmat saaret Miessaaresta aina Vuosaareen saakka. Sisempään linjaan kuuluivat Suomenlinna lähisaarineen, Pihlajasaaret, Melkki ja Lauttasaari. Jokaisella linnakkeella oli oma puhelinkekus, joka oli yhdistetty keskuslinnointuksen Iso Itämustasaareen sijaitsevaan puhelinkekuseseen merikaapeleilla vähintään kahdelta suunnalta. Lisäksi Miessaari oli yhteydessä maarintaman Tapiolan toimistoon ja sitä kautta Elvikin puhelinkekuseseen.

Meririntaman organisaatio pysyi lähes samanlaisena koko ajan, kun taas maarintaman organisaatiossa tehtiin kolme suurempaa muutosta. V. 1914 maarintamalla oli yksi linja Vantaanjoen länsipuolella ja kaksi linjaa joen itäpuolella (kuva 2). V. 1915 linnointustöiden alettua uusien suunnitelmien pohjalta maarintama jaettiin kolmeen osaan. Tukikohdat numeroitiin I—XVIII Laajalahdesta itäänpäin Vartiokylän lahteen. Laajalahdesta etelään tukikohdat oli numeroitu A, B, B ja Γ etelästä lukien. Lopullisen suunnitelman valmistuessa jako muutettiin siten, että tukikohdat numeroitiin I—XXXVII idästä alkaen (kuvat 3 ja 4).

Maarintaman viestiyhteydet hoidettiin Kumpulassa sijaitsevasta maarintaman pääpuhelinkeskuksesta, joka oli yhteydessä viiteen keskusasemaan eri puolilla maarintamaa (Herttoniemen, Viikin Latokartanon, Lepolan, Talin ja Elvikin keskus).

Ennen sodan alkua Viaporin suojajoukoksi oli määrätty 22. Armeijakuntaan kuuluva 1. Suomenmaalainen tarkk'ampujaprikaati, mutta heti sodan alussa 22. AK lähetettiin rintamalle. Tilalle tuli Suomeen 67.D ja 84.D., mutta lokakuussa nekin lähetettiin rintamalle ja maahan tuli nostoväkijoukkoja. V. 1914 lopussa nämä yhdistettiin kuudeksi nostoväkiprikaatiksi, joista 62.Nv. Pr. alistettiin Viaporin komendantille.

Muodostettaessa 42.AK kesäkuussa 1915 62.Nv. Pr.:sta tuli kaksi 107.D:aan kuuluvaa rykmenttiä JR 427 ja 428. Tammi-kuussa 1916 Helsingin meririntamalla oli 2 pataljoonaa JR 428:stä, maarintaman itäisellä puolustuslohkolla 2 pataljoonaa JR 428:stä, maarintaman itäisellä puolustuslohkolla 1 pataljoonaa JR 427:sta ja läntisellä lohkolla 2 pataljoonaa JR 427:sta (esikunta oli Leppävaarassa).

Huhtikuussa 1916 saapui 116.D mutta se lähti jo toukokuussa. Loppuvuodella poistui JR 427 ja tilalle tuli 128.D (JR 509-512). Helsingin linnoituksessa oli vuodenvaihteessa 1916/17 siis 5 jalkaväkirykmenttiä, joista JR 510 oli sijoitettu pohjoiselle puolustuslohkolle.

Elokuussa 1917 128.D siirrettiin Helsingistä ja tilalle tuli 29.D. Vuoden lopulla JR 428 siirtyi Helsingistä ja tilalle tuli JR 71 ja 696. Vuodenvaihteessa 1917/18 Helsingin linnoituksessa oli 7 jalkaväkirykmenttiä.

Edellä mainittujen joukkojen lisäksi oli koko sodan aikana Helsingin maa- ja merilinnoituksessa erilaisia kasakka- ja kenttätykistöjoukkoja sekä Itämeren laivaston osia (10).

7. LINNOITUKSEN KÄYTTÖ

Tämä suurisuuntainen linnoitus ei koskaan saanut palvella alkuperäistä tarkoitustaan. Vallankumous aiheutti sen, että

venäläiset eivät olleet puolustamassa linnoitustaan saksalaisten saapuessa Helsinkiin.

Helsingin maarintamalla oli punakaartilaisosastoja, jotka ilmeisesti eivät olleet perillä asemien tarjoamista eduista. Aamulla 11. 4. 1918 saksalaisen Itämeren divisioonan etummaisat osastot saapuivat maarintaman piikkilankaesteen ja betonivarustusten eteen Leppävaaran maastossa (26). Ryhdyttiin heti valmisteluihin punaisten miehittämien asemien valtaamiseksi. Neuvottelutauon jälkeen alkoi Kaartin Ulaanirykmentin hyökkäys Baijerilaisen Vuoristotykistön tukemana klo 16. Von der Goltz ihmettelee kuinka helposti koko punaisten pääpuolustusasema tykistöineen saatiin valloitetuksi. Seuraavana päivänä klo 5 alkoi varsinainen hyökkäys kaupunkiin. Saksalaiset kohtasivat vastarintaa Reijolan talojen koillispuolella ja erittäin kiivaiden taistelujen jälkeen saivat Ilmalan kukkulan vallatuksi. Ja klo 13 oli Pasilan asema valloitettu.

Meririntaman linnakkeet sitä vastoin eivät koskaan tulleet käyttöön. Insinööri Allan Staffansin johdolla 21 miestä teki tykit taistelukyvyttömiksi poistamalla tykkien lukkolaitteet siten, että niistä joko rikottiin tai piilotettiin muutamia pikkuosia, joita vastaavat varaosat poistettiin varastoista (27).

8. LINNOITUKSEN TULEVAISUUS

Vapaussodan jälkeen Helsingin maa- ja merilinnoitus oli nuoren Suomen valtion kiinnostuksen kohteena. Monta komiteaa käsitteli linnoituksen kohtaloa. Toukokuussa 1918 muodostettuun Suomenlinnan linnoitustykistöön kuului mm. Leppävaaran ja Sörnäisten maalinnoitusten hoitokomennuskunnat, meririntama sekä tykkien hoitokomennuskunnat etummaisen linjan saarilla (28).

Linnoituksen maarintaman laitteet jäivät pian Sotasaalis-konttorin haltuun. Tämä suoritti tykkien ja muun materiaalin valikoinnin ja myynnin. Maalinnoitusten hoitokomennuskunnat lakkautettiin, jonka jälkeen maarintama sai kaikessa rauhassa rappeutua.

Kuva 14.

V. 1914 rakennettu kenttälinoitettu varustus, joka on jäänyt metron koeradalle.

Sotiemme välisenä aikana maalinnoituksen laitteita käytettiin puolustusvoimien taholta milteipä vain esimerkkinä hyvästä ja huonosta säästeliäisyydestä linnoituslaitteiden suunnittelussa ja rakentamisessa. V. 1938 Helsingin teollisuuspiiri suoritti perusteellisen linnoituslaitteiden tarkastuksen pitäen silmällä tärkeitten tuotantolaitosten suojaamista mahdollisessa sodassa (29). Tällöin lähinnä suuret kallioon louhitut luolat kunnostettiin niin, että niissä v. 1939—45 toimi ammussorvaamoja ja muita sotilaallisesti tärkeitä teollisuuslaitoksia. Puolustusministeriökin siirtyi suurelta osaltaan sodan ajaksi Seurasaarentien vanhoihin ammuskellareihin. Sotien jälkeen luolat ovat palvelleet ja palvelevat yhä varastotiloina ja väestönsuojina.

Vuosina 1918—19 rannikkolinnakkeita tarkastanut komitea (30) jakoi kaikki Helsingin linnoituksen meririntaman patterit kolmeen ryhmään. Ensimmäiseen ryhmään kuuluivat pat-

terit, joiden piti jäädä taistelukuntoon: Miessaaren, Rysäkarin, Harmajan, Isosaaren ja Santahaminan patterit. Toiseen ryhmään kuuluivat patterit, joiden piti varustaa mutta miehittää vasta liikekannallepanossa: Katajaluodon, Kuivasaaren, Iso-
saaren (yksi 254 mm:n ja 152 mm:n patteri) sekä Itä Villingin patterit. Kolmanteen ryhmään kuuluivat kaikki sisemmän linjan patterit ja Vuosaaren patteri, jotka piti lakkauttaa.

Itsenäisyyden ajan alkupuolella näitä valtavia linnoituslaitteita käytettiin nuoren rannikkotyökistömme runkona, josta lähdettiin työhön omien rantojemme puolustamisen merkeissä. Myöhemmin niitä on käytetty paikoin pohjana rakennettaessa uusia ajanmukaisia laitteita, kuten Kuivasaaren 2/305 patteri v. 1931—35.

Vuoden 1914 suunnitelman mukaiset kenttälinoitetut asemat ehdittiin todistettavasti rakentaa vain Pasilaan, Käpylään, Koskelaan ja Herttoniemeen. Nämä paikat ovat suurimmaksi osaksi jääneet yhä kasvavan asutuksen alle, mutta em. alueilla näkee myös hyvin säilyneitä asemien osia (kuva 14).

Kestolaitteiden rakentaminen uudelle linjalle ehdittiin viedä melkein loppuun asti alueella Westendistä Vantaanjoelle kun ne taas joelta itäänpäin jäivät keskeneräisiksi. Tämä ero johtuu siitä, että varustusten sijainti lännessä heti alusta oli valittu oikein, kun sen sijaan idässä olleet varustukset jouduttiin siirtämään koilliseen. Tästä johtuen parhaimman kuvan antavat varustukset ovat lännessä. Parhaiten säilyneet alueet ovat Tapiolassa ympäristöineen, Mäkkylässä, Reimarlassa ja Haagassa. Koko valtavasta linnoitusalueesta on jäljellä vain kaksi kokonaiskuvan antavaa aluetta, nimittäin Malmin ampumaradan alue (31) ja Länsisalmen Mustavuori (32,33) Haagan alueen parhaillaan hävitessä (34,35). Näitten lisäksi löytyy sieltä täältä kerrostalojen välittömästä läheisyydestä yllättävän paljon hyvin säilyneitä betonilla tai kulmakivillä tuettuja hautoja tulipesäkkeineen ja suojineen.

Meririntaman pattereista ainoastaan Vuosaaren Skatanniemien patteri on sellaisella paikalla, että siihen helposti pääsee tutustumaan. Muut patterit ovat puolustuslaitoksen hallussa

olevissa saarissa, jossa ne ovat osittain vieläkin alkuperäisessä kunnossa (20).

Vaikka linnoitus ei koskaan valmistunut, sen historiallinen merkitys sekä linnoitusteknillisenä ratkaisuna että nykyiseen Suomenlinnaan kuuluvana maa- ja meririntamana on niin suuri, että edustavia osia, kuten Rysäkarin linnake, Malmin ampumaradan alueen ja Mustavuoren linnoitukset kannattaisi säilyttää ja jopa kunnostaa muistomerkkinä Helsingin ensimmäisen maailmansodan aikaisesta puolustuksesta.

LÄHDEVIITTEITÄ

1. Tandefelt, H.: Suomenlinnan vanhimmat vaiheet, Rannikkokystön vuosikirja 1934, Helsinki 1934.
2. Rancken, A. W.: Fästningsverken kring Helsingfors, Vår stad, en bok om Helsingfors, Helsingfors 1947.
3. Nikula, O.: Augustin Ehrensvärd, Åbo 1960.
4. Rekola, K.: Lauttasaaren sotahistorialliset varustukset, 1957 (julkaistu Helsingin Sanomissa 6. 3. 62).
5. E. P.: Det finländska inslaget i Sveaborgs försvar 1854—55, Hufvudstadsbladet 18. 8. 35.
6. Rauanheimo, U.: Linnat ja linnoitukset rannikollamme itsenäisyysaikaamme saakka, Rannikkokystö taistelee, Helsinki 1951.
7. Hyvärinen, R.: Suomen rannikon puolustaminen ennen itsenäisyyden saavuttamista, Suomen rannikkokystö 1918—1958, Helsinki 1959.
8. Pekkanen, E.: Katsaus Inkerin vapaustaisteluihin Länsi-Inkerissä, Rannikkokystön vuosikirja 1938, Helsinki 1938.
9. Kuurinmaa, A.: Muistelmia Inon eli RT 2:n IV:n patteriston muodostumisesta sekä niihin läheisesti liittyneistä tapahtumista, Rannikkokystön vuosikirja 1935, Helsinki 1935.
10. Rauanheimo, U.: Suomen puolustus venäläisin joukoin maailmansodassa 1914—18, Sotahistoriallinen tutkimuslaitos (julkaistu Suomenlinnan osalta kirjassa Suomenlinna 1748—1948, Helsinki 1948).
11. Freimann, K.: Pietari Suuren merilinnoitus, erittäinkin sen meririntama v. 1909—1913 suunnitelmien mukaan, Rannikkokystön vuosikirja 1939, Helsinki 1939.
12. Lehonkoski, A.: Viron rannikon linnoitukset ja Viron saarten valtaus maailmansodan aikana, Rannikkokystön vuosikirja 1938, Helsinki 1938.
13. Valtanen, V.: Utön taistelu 10. 8. 1915, Rannikkokystön vuosikirja 1939, Helsinki 1939.
14. Oksala, A.: Venäläisten linnoitustyöt Ahvenanmaalla ja Turun saaristossa, Rannikkokystön vuosikirja 1935, Helsinki 1935.
15. Öljymäki, P.: Venäläisten suorittamat kenttävarustustyöt Suomessa maailmansodan aikana, 1938, Sotakorkeakoulu, diplomaatti 289.

16. Linnoituskartta, 1. 3. 1914, Museovirasto, rakennushistorian osasto, kartta no. 24.
17. Pohjanheimon kokoelmat.
18. Linnoituskartta, 31. 7. 1915, Rannikkotykiestön upseeriyhdistys r.y.
19. Förteckning öfver batterier med kanoner på Sveaborgs Fästningsområdes landfront, Sota-arkisto 25721-3.
20. Löfgren, K-E.: Helsingin merilinnoitukset, inventointikertomus, 1972 (Museovirasto, rakennushistorian osasto ja Suomenlinnan rannikkotykiestörykmentti).
21. Pesonen, T.: Rannikkotykiestön ampumatoiminnan kehityksestä, Rannikkotykiestö taistelee, Helsinki 1951.
22. Miettinen, K.: Ase- ja ampumateknillinen kehitys rannikkotykiestössä, Suomen rannikkotykiestö 1918—1958, Helsinki 1959.
23. Helsinkiä kiertävä maalinnoituskehä vaarassa rappeutua, Helsingin Sanomat 26. 10. 66.
24. Salmela—Järvinen, M.: Alas lyötiin vanha maailma, Porvoo 1966.
25. Sauri, S.: Helsingin merkilliset linnoitukset, Apu (1963) :24,28.
26. von der Goltz, R.: Krigsminnen från Finland och Baltikum I, Helsingfors 1920.
27. Tandefelt, H.: Kuinka Suomenlinna valloitettiin v. 1918, Helsingin valtaus — Helsingfors intagning 12. 4. 1918, Helsinki 1938.
28. Sario, N.: Rannikkopuolustus maanpuolustuksen osana, Suomen rannikkotykiestö 1918—1958, Helsinki 1959.
29. Lukkari, R.: Helsingin maalinnoitusten laitteiden luettelo, Helsingin teollisuuspiiri, liite kirjelmään no. 62/salainen 38, lähetetty 9. 5. 38 Puolustusministeriön liikekannallepano-osaston päällikölle.
30. Vuosina 1918—19 rannikkolinnakkeita tarkastaneen komitean kertomus, Sota-arkisto T 20253/18.
31. Löfgren, K-E.: Mellunkylän historialliset linnoitukset, Kontula 9. 2. 72.
32. Kilkki, P.: Mustavuoren arvokas maalinnoitus, Uusi Suomi 22. 9. 68.
33. Löfgren, K-E.: Vuosaaren historialliset linnoitukset, Vuosaari 13. 4. 72.
34. Löfgren, K-E.: Helsingfors landfästning bör bevaras, Hufvudstadsbladet 5. 2. 72.
35. Löfgren, K-E.: Haagan ensimmäisen maailmansodan aikaiset linnoitukset, Haagan lehti 14. 9. 72.

The Land and sea Fortress of Helsinki

The defence of Helsinki has since 1748 been tied to the defence of the fortress on the island group of Susisaari. Originally the fortress consisted only of the present Suomenlinna Fortress island and the island of Särkkä, but with the adoption

of guns with an ever increasing range, the area of the fortress has been expanded. Towards the end of the Russian rule, when the fortress was at its largest, it consisted of two sea defence lines and a heavily fortified hinterland with a radius of approx. 12 km from the centre of the fortress, the Commandant Island (present Larger Itämustasaari). This extent the fortress reached in the fortification works during World War I.

Under the threat of a European war in the beginning of the 20th century, the Russian General Headquarters urgently began to plan the defence of the then capital, St Petersburg. In the absence of a navy it was, after prolonged committee work, settled for a line of coastal fortresses. The works were started in 1912, and when the revolution interrupted them in the spring of 1917 the defence positions were almost completed (Fig 1). The Gulf of Finland was by then even by universal standards most strongly fortified.

In 1908 the Viapori Fortress was given the task of defending the torpedo boats of the Baltic Fleet from enemy fire coming from either sea or land. Several fortification plans were made but no results were seen. The works were not started until 1914. Field defence installations were to be constructed in the area extending from Lauttasaari over Meilahti, Pasila, Käpylä, Koskela, Viik and Herttoniemi to Kulosaari, Tammisalo and Laajasalo (Fig 2). On the sea front batteries were to be constructed on the islands close to Suomenlinna, i. e. Melkki, Kuivasaari, Isosaari, Santahamina and Itä-Villinki.

In the beginning of the war it became obvious, however, that the main German attack was directed against France. The plan for the defence of St Petersburg was therefore revised. In this plan it was important that the Helsinki area remained in the hands of the defender. This again called for stronger land fortifications. The already started field defence works did not suffice for this. New permanent installations were speedily devised and from the beginning of 1915 Helsinki with environs became a vast fortification works camp. The eastern front had so far been left open in this plan, but towards the end of 1915

the field works on this side were replanned (Figs 3 and 4). At the same time new batteries were constructed on the seafront. Towards the end of the war the land and sea fortress of Helsinki was divided into four parts: the seafront sector and three landfront sectors. The seafront was furthermore divided into the outer line, which consisted of the outermost islands in the Helsinki archipelago, i. e. from Miessaari to the Skatan-niemi of Vuosaari, and the inner line, which consisted of Suomenlinna with neighbouring islands, Pihlajasaaret, Melkki and Lauttasaari. The landfront line from Westend over Tapiola, Leppävaara, Kaarela, Pakila, Pukinmäki, Malmi, Kontula and Westerkulla Manor to the baylet of Porvarinlahti.

This great fortress was never to serve its original purpose. The revolution led to that, that the Russians were not defending their fortress when the Germans arrived in Helsinki in the spring of 1918. Even though the fortress never was completed it is of great historical importance as a technical solution of fortification works being one of the first fortresses in the world constructed to the scattered principle for defence works.

Uniformerna vid den "Kongl. Zelowska Cosaque- Corpsen".

Ole Gripenberg

Under Gustaf III:s tid formerades som bekant i Sverige-Finland två s k "Cosaque corpser". Den ena gick under namnet "Kongl. Maj:ts Lif- Cosaquer" med förläggningssort i Sverige. (7) Den andra och först formerade med förläggningssort nära Lovisa kallades efter sin grundare och första chef överstelöjtnant Carl Mauritz von Zelow för "Kongl. Zelowska Cosaque-Corpsen" med manskap främst från Nyland, Sydvästra Finland och Österbotten (1).

Åtgärden att bilda en dylik truppenhet var visserligen fullt förenlig med konungens sinne för det teatraliska, men utgjorde i och för sig inte något alldeles nytt. I militärhistorian möter man då och då exempel där framgångsrika öst- eller sydösteuropeiska förband stått som förebild vid uppsättning av trupper i andra länder. De mest bekanta är husarerna, ett ursprungligen ungerskt förband, där tjugo hushåll gemensamt uppsatt en ryttare (tjugo på ungerska hùsz). Såväl till beväpning som uniformering, ofta t o m till frisy, kom husarförebilden att sprida sig över hela Europa, allt ut till de Brittiska öarna (10).

Något liknande var förhållandet beträffande de ryska kosackerna. Redan 1740 förekom preussiska ulaner "monderade" i likhet med kosackerna och år 1775 uppsattes ett annat ulanregemente som gick under namnet "Bosniaken". Det hade som uniformsförebild ett militärt mod från Balkan (5). Ännu så sent som 1813 uppsattes i Preussen ett truppförband som till namn (Kosaken-eskadron) och utrustning var lik sin ryska förebild (6). Gustaf III:s initiativ kan sålunda även ses som ett uttryck för tidens modeströmning.

Beträffande de Zelowska kosackerna är uppgifterna likväl mycket sparsamma, speciellt ifråga om uniformerinken. Några kungliga dekret eller "approberade" ritningar har man inte lyckats påträffa. Uppenbart är emellertid att utrustningen inte kunnat vara särskilt lysande. Detta framgår redan därav, att medan "Lifkosackerna" tillerkändes ett anslag på 6461 Rd.sp. erhöll Zelow för sitt dubbelt så stora förband blott 200 Rd. sp. (7). Anledningen till att här ifrågavarande spörsmål åter fått aktualitet är fynden av några avbildningar vilka ge komplementletterande uppgifter till det som tidigare varit bekant.

Fig. 1

Detalj från skissen till en teckning av F. A. von Numers återgivande en truppevy vid Kymmenegård under kriget 1788 — 1790. NM. Stockholm.

Vår uppfattning av de Zelowska uniformernas utseende har hittills baserats på två skriftliga dokument, nämligen en i "Allmänna Tidningar" ingående redogörelse från en kunglig truppevy den 9 augusti 1789 samt en mönsterrulla av 1790. (R.A.) Enligt den förra "framförde överstelöjtnanten v. Zelow 2 skvadroner av sina kosacker". Dessa var "svart och rött munderade" samt beväpnade med sabel "med gehäng och taskor", ett par pistoler samt karbin. Kårens numerär skulle enligt programmet uppgå till 200 man fördelade på fyra skvadroner. Förutom de två beridna skvadronerna uppvisades vid revyn även en fottrupp "jägare". Dessa bar enligt notisen en helt annan uniform som utgjordes av "jacka och byxor av blått kläde med en vit remsa på den svarta halsduken, hattar samt strumpor och skor."

Fig. 2
Ryttmästare C. A. de
Freese.
SPA Stockholm

Mönsterrullan ger några närmare detaljer. Av den framgår att "det beridna manskapet bar skinnmössor, röda kolletter (närmast liknande en ärmförsedd väst) med svarta halsdukar, svarta skinnbyxor, skjorta, kåltar samt stövlar med klackjärn och sporrar". Mothander (7) förmodar, med stöd av dåtida språkbruk, att med ordet kåltar avsågs de ryska kosackernas knälånga eller längre kappor som vid midjan tillsnördes med ett skärp. Beträffande manskapets beväpning framhåller M. att de bar pikar som v. Zelow själv bekostade. Vi få bekräftelse på uppgiften genom en gravyr av C. G. Roos från lägret vid Kymmenegård 1789, sålunda just vid tiden för paraden. Där återges nämligen en av kosackofficerarna åtföljd av en pikförsedd ordonnans.

Ett fjärde betydelsefullt dokument utgör ett oljeporträtt av ryttmästaren C. A. de Freese (fig 2). Emedan F. var chef för fjärde skadronen av de Zelowska kosackerna (1) d.v.s. en jägarskvadron avbildas han här i en kollett av blått kläde prydd med horisontala snörmakerier i rött, s.k. revben. Såväl dessa som de långa mustascherna och det lilla hakskägget sy-

nes, som vi komma att se av andra avbildningar, varit typiska för ifrågavarande trupp.

Ännu under Gustaf III:s tid användes i uniformsterminologin benämningen "överkläder" för plagg vilande från axlarna nedåt och "underkläder" för plagg från midjan nedåt d.v.s. byxor, strumpor och skor. Enligt C. G. Roos beskrivning hörde till de förra förutom ovannämnda "colletter" även "jackor" (jämförbara med vår tids rockor) samt "kappor" (mantlar). De sistnämnda var ofta fotsida, framförallt vid kavalleriet. (fig. 3)

Fig. 3
Nyländska dragoner. 1808.
FNM.
Detalj ur teckning av G. A.
Adlercreutz

Om utseendet på de Zelowska kosackernas jackor få vi besked genom två tennfigurer (fig. 4, 5) utförda av kannstöparen Erik Lodin i Lovisa (3). De originala formarna till dessa förvaras på Borgå museum. En exakt datering och identifiering är möjlig därigenom att på den ena formen ingraverats initialerna E. L. samt årtalet 1789. De var sålunda utförda just vid tiden för trupprevn.

Fig. 4
Tennfigur av E. Lodin 1789.
Återger sannolikt "jägare"
vid v. Zelows kosack-kår.

Fig. 5
Beriden v. Zelows kosack. Tennfigur
av E. Lodin 1789.

Även om figurerna är rätt valhant modellerade framgå av dem likväl några betydelsefulla detaljer. Den ena återger en fotsoldat (fig. 4) den andra en ryttare. Den förras identifiering kan möjligen diskuteras, men knappraden på koletten tyder på revben, sålunda samma dekor som vi sett på porträttet av de Freese. En dylik uniformsdetalj förekom inte på något annat i Finland då förlagt förband. Det andra indiciet utgör sabeln, ett endast vid kavalleriet förekommande vapen. Som ett tredje indicium fäster man sig vid det ovanliga gevär som fotsoldaten bär. Bevärningen för kosackerna hade anskaffats genom förrådet i Helsingfors som levererat "kasserade omoderna vapen" (11). De gevär den lodinska soldaten bär påminner om en s.k. petrinell från äldre tider, ett vapen inte helt okänt i Sverige-Finland. Ett dylikt avbildas bl.a. på ett kopparstick från 1706 där det bärs av en kavallerist stående som vaktpost

vid Karl XII:s taffel i Altranstädt. (Se Svenska flottans historia, del II, sida 23).

Ryttarens identitet synes däremot obestridlig. Där utgör sabelfästets svenska modell och framför allt Gustaf III:s namnchiffer på taskan de starkaste bevisen.

Figurerna ge en rätt klar bild av den ovanpå kolletten burna jackan. Den är tidstypisk med sina signifikativa gustavianska axelstycken. Fotsoldaten bär, som Mothander förmodar (7) en hatt av gustaviansk modell. Ryttaren däremot har en om karpus påminnande mössa av samma slag som senare bars av Nylands dragoner (fig. 3). Frisyren karakteriseras av stångpiska och ett minimalt bockskägg likt det som ses på porträttet av de Freese.

Dessa tennfigurer ge en rätt entydig uppfattning om uniformens två viktigaste plagg nämligen kolletten och jackan. Men för att få en fullständig bild av hela klädseln återstår ännu att besvara frågan om huru den tredje "överklädnaden", kappan såg ut.

Problemet synes få sin lösning genom en nyligen påträffad tuschlavering utförd av översten och konstnären Fredrik Adolf v. Numers. Den tillkom under N:s vistelse i Borgå 1790 eller 1791 och återger en vy över staden. Som staffagefigurer framställs där bl.a. en prästman, sannolikt biskop Paul Krogius, en civilperson med sporrar, vilket tyder på ämbetsman (bruket blev stadfäst i samband med införandet av provinsuniformen 1802), möjligen stadens borgmästare, en infanteriofficer, som att döma av jackans uppslag kunde höra till Kymmenegårds- eller Savolax infanteriregemente och yttermera en kavallerist med sin typiska långa sabel. Den sistnämnda är här närmast av intresse (fig. 6). Mannen påminner till sin klädsel om en rysk kosack, men en sådan förmodan jävas bl.a. av fästet på hans sabel som uppenbarligen är av svenks modell. (se Alm: Svärdet och värjan . . .). Sabelfästet är därtill av samma slag som på den av Lodin avbildade Zelowska kosacken. Som huvudbonad bär han en hög mössa av den modell som beskrivits av Mothander (7) och vilken enligt kungligt brev av 9 jan.

Fig. 6

Detalj ur tuschlavering av F. A. v. Numers. Foto FNM.

1799 även anbefalldes för Nylands dragoner (RA Militaria III). Kappan (manteln) är fossida och såsom Mothander antagit varit fallet vid de Zelowska kosackerna tillsnörd med ett skärp. Frisyren med stångpiska, hängande mustascher och ett litet bockskägg är förenligt med bruket vid ifrågavarande förband.

Men huru har då en av de Zelowska kosackerna hamnat till Borgå trots att deras förläggningsort låg invid Lovisa? I mönsterrullan antecknas emellertid att v. Zelow själv sedan hösten 1790 var på sjukpermission just i Borgå där han även dog 30 juni 1791 (2). (Som dödsorsak nämns lungsot (8)). Det förefaller sålunda inte osannolikt att vi här ha en bild som återger den hittills "felande länken" i beskrivningen av den Zelowska kosackuniformen, nämligen den tredje "överklädnaden" kappan.

Ville man inlåta sig på en gissning frågar man varför kosacken är avbildad stående på sidan om de tre samspråkande

ståndspersonerna. Kunde det möjligen vara så att infanteriofficieren föreställer Zelow själv. Han hade ju 1786 blivit utnämnd till major vid Savolax infanteri och 1790 till överstelöjtnant i armen, (2) sålunda inte mera vid kosackerna. Det sistnämnda skulle då förklara hans uniform, varvid kosacken möjligen kunde varit hans kalfaktor.

KÄLLOR

Riksarkivet (Militaria)

1. Aminoff, C. G.: Nyuppsatta truppförband i Finland 1770—1808 Helsingfors 1971.
2. Elgenstierna, G.: Svenska adelns ättartavlor, Stockholm 1930.
3. Gripenberg, O.: Tenngjutaren Erik Lodin och hans soldatfigurer. Osma 1962-63.
4. Jakobsson Th.: Kosacker och kosackuniformer AM. Meddl. I 1938.
5. Knötel-Sieg.: Handbuch der Uniformenkunde, Hamburg 1956.
6. Lezius, M.: Das Ehrenkleid... Berlin 1936.
7. Mothander, Carl.: Gustaf II svenska kosacker AM. Meddl. 1951
8. Mothander, Carl.: Gustaf II kosackdrömmar H-bladet 1956 N:95
9. Tigerstdt, E. G.: Zelowska kosackkåren Finsk militär tidskrift 1889.
10. Wilkinson-Latham, C.: Cavalery Uniforms, London 1969.
11. Hembygdsminnen Samlade av Borgå folkhögskola 1959: År 1789 låg en kosackskvadron i Borgå.

JALKAVÄEN TULIVOIMA PIILUKKOKAUDELLA

Matti Lauerma

I Aseistuksen perusongelmat

Teräase vai tuliase? (1)

Varhaisrenesanssin kautena keksittyjen tuliaseiden tekninen kehitys oli huomattavan hidasta. Osoitettuaan ensin käyttökelpoisuutensa linnoitustaisteluissa ne alkoivat vuoden 1500 tienoilta lähtien saada merkitystä myös taisteltaessa avoimella kentällä. Tuliaseita kohtaan aluksi tunnettu taikauskoinen kammo oli vähitellen muuttunut ihastukseksi. Perinteelliset käsi- ja jalkajouset vetivät itse asiassa ”tulivoimaltaan” hyvin vertoja 1500-luvun lunttulukkomusketille, mutta syrjäytyivät siitä huolimatta tämän uuden tulokkaan tieltä.

Paremmiin säilytti asemansa jalkaväen pitkä työntökeihäs, ”piikki”. Aseensa alhaisen tulinopeuden vuoksi muskettisoturi yksinkertaisesti ei selvinnyt avoimella kentällä ilman piikkimiesneliön tarjoamaa suojaa. Sitä mukaa kuin musketin teho kasvoi, piikkimiesten määrää jalkaväen organisaatiossa su-pistettiin. 1600-luvun lopulla vihdoinkin piilukon ja pistimen keksiminen antoi jalkamiehen käteen aseensa, jonka tulinopeus oli aikaisempaa ratkaisevasti suurempi ja joka käsikähmässäkin kelpasi melko hyvin keihään korvikkeeksi. Piikki oli näytellyt osansa loppuun. Eräät muut salkoaseet säilyivät jalkaväen upseerien, alipuseerien ja joidenkin erikoismiesten aseina, joita kannettiin paraateissa, toisinaan taistelukentälläkin. Niiden merkitys oli lähes olematon.

1700-luvullakin eräät hyökkäyshenkiset teoretikot (Folard, Mesnil-Durand) kyllä väittivät, että piikki itse asiassa soveltui

jalkamiehen aseeksi kivääriä paremmin. (2) Nämä väitteet eivät olleet aivan perusteettomia, mutta käytännössä ne jäivät vaille seurauksia.

Jalkaväen näin kehittyessä miltei yksinomaan tulitaistelua käyväksi aselajiksi kehitys kulki ratsuväessä päinvastaiseen suuntaan. Tämä aselaji oli ottanut rataslukkoisen pistoolin käyttöönsä yhtä innostuneesti kuin jalkaväki lunttulukkomusketin. Suhteellisesta tehottomuudestaan huolimatta pistooli kohosi 1500-luvun jälkipuoliskolla länsieurooppalaisen ratsuväen pääaseeksi.

Vastavaikutus tuli kuitenkin pian. Jo vuosisadan lopulla ranskalainen ja alankomaalainen ratsuväki alkoi jälleen käydä vihollisen kimppuun miekka kourassa. Puolan ratsumiehet olivat jatkuvasti luottaneet teräaseeseen. Heiltä tämän tavan omaksui Kustaa Aadolfin ratsuväki, joka vuorostaan teki sen yleisesti tunnetuksi Keski-Euroopassa.

Pistoolista tuli täten ase, jolla vain valmisteltiin teräasein suoritettua rynnäkköä. Vähitellen luovuttiin tästä tulivalmistelustakin, 1700-luvun ratsuväen yleisin taistelutapa oli kiitolaukkaa ratsastaen, teräase kädessä suoritettu rynnäkkö. Tuliaseet säilyivät ratsuväen aseistuksessa poikkeuksellisten tilanteiden varalta, mutta harvoin niitä käytettiin.

Rakuunat olivat alunpitäen olleet ratsastavaa jalkaväkeä, joka oli koulutettu käymään jalkautuneena tulitaistelua. Vähitellen he kuitenkin omaksuivat muun ratsuväen taistelutavan. Tulitaistelu jäi lähes yksinomaisesti jalkaväen ja tykistön tehtäväksi.

L u n t t u l u k k o v a i p i i l u k k o ?

Lunttulukko säilyi jalkaväen aseissa 1600-luvun lopulle saakka. Se oli alkeellinen, hankalakäyttöinen, mutta suhteellisen luotettava. (3) Ratsumiehen käyttöön lunttulukkoinen ase oli lähes mahdoton. Sen korvasi 1500-luvun alussa kehitetty rataslukko, jota käytettiin pistooleissa ja myös ratsuväen

pitemmissä tuliaseissa. Jalkaväki ei tätä keksintöä käyttöönsä hyväksynyt. Se oli liian epävarma, joutui liian helposti epä-kuntoon ja katsottiin liian kalliiksikin. (4) Kovinkaan yleis-tä käyttöä ei myöskään saanut se piilukon edeltäjä, joka tun-netaan sieppolukon (Schnappschloss, Snaphaunce) nimellä. (5) Useimmiten siirryttiin lunttulukosta suoraan piilukkoon.

Nopeasti tämä siirtyminen ei kuitenkaan käynyt. Piilukko näyttää keksityn 1600-luvun alkuvuosina ja tulleen tun-netuksi jo 1630—1640-luvuilla. Metsästysaseissa se tuli varsin nopeasti suosituksi, armeijoissa siihen suhtauduttiin erittäin ennakkoluuloisesti. Vuonna 1665 Ranskan sotaministeri Michel Le Tellier jyrkästi kielsi piilukon käytön ja määräsi sotilailta löydetyt piikivet rikottaviksi. (6)

Ennakkoluulo oli aiheellinen sikäli, että piilukko oli lunttu-lukkoa huomattavasti epävarmempi. Vähin erin sen myönteiset ominaisuudet kuitenkin opittiin tuntemaan ja tunnustetiin. Vuodesta 1670 lähtien Ranskan jalkaväelle annettiin nel-jä piilukkokivääriä komppaniaa kohti, sittemmin kuusi. Vuon-na 1671 perustettu, valiojoukoksi katsottu Kuninkaallinen Fysiljeerirykmentti (Régiment des Fusiliers du Roi) oli tiet-tävästi ensimmäinen joukko-osasto, joka aseistettiin kokonai-suudessaan piilukkokivääreillä, mutta vasta 1703 tämä ase hy-väksyttiin Ranskan jalkaväen yleisaseeksi. (7)

Tällöin Ranska oli jo jäänyt hiukkasen kehityksestä jälkeen. Saksan valtioissa siirtyminen lunttulukosta piilukkoon oli al-kanut 1680-luvulla. (8) Englantilaisen jalkaväen piilukkoki-vääri, kuuluisa ”Brown Bess”, oli otettu käyttöön v. 1690. (9) Ruotsissa siirtyminen piilukkoon aloitettiin v. 1692 ja suori-tettiin ainakin suurin piirtein loppuun vuoteen 1714 mensesä. (10)

Piilukko korvasi sekä lunttu- että rataslukon. Runsaaseen sataan vuoteen sotilaskivääreissä ja -pistooleissa tuskin käy-tettiin muuta lukkolaitetta muutoin kuin kokeilumielessä. Vas-ta Napoleonin sotien päätyttyä piilukko alkoi syrjäytyä räjäh-dyselohopen keksimiseen perustuvan nallilukon tieltä. Nal-lilukkoisen suulatauskiväärin kausi jäi kuitenkin lyhyeksi.

Siirtyminen takalatauskivääriin alkoi jo 1840-luvulta ja oli vuoden 1870 tienoilla suoritettu huomattavimmissa sotilasvaltioissa loppuun.

Sileä vai rihlattu piippu?

Piipun rihlaaminen oli keksitty jo 1500-luvulla ja tullut vähitellen metsästysluodikoissa suosituksi. (11) Piilukkokauteen siirryttäessä oli jo kertynyt runsaanlaisesti kokemuksia rihlatun aseiden eduista ja varjopuolista sileäpiippuiseen verrattuna. 1700-luvulla suoritettut kokeilut vahvistivat entisiä havaintoja.

Rihlaus paransi huomattavasti kiväärin tarkkuutta ja piidensi sen tehokkaan kantaman suunnilleen kaksinkertaiseksi, mutta hidasti hyvin tuntuvasti aseiden lataamista. Rihlakiväärimies pystyi taistelussa ampumaan yhden laukauksen siinä ajassa, missä sileäpiippuisella aseistettu ampui neljä, jopa kuusi.

Pohdittaessa kysymystä näiden kahden aseiden keskinäisestä paremmuudesta perusongelma oli sama kuin se oli ollut keskiajalla, käsi- ja jalkajousen kilpaillessa sotilaiden suosiosta ja myös sama kuin niinä nykyisen rynnäkkökiväärin yleisty- mistä edeltäneinä vuosikymmeninä, joina konepistooli ja ker- tatulta ampuva automaattikivääri olivat toistensa kilpailijoi- ta ja täydentäjiä. Kaikissa kolmessa tapauksessa jouduttiin pohtimaan, oliko ratkaiseva merkitys annettava kantaman pi- tuudelle, läpäisyteholle ja tarkkuudelle vaiko ampumanopeu- delle.

Piilukkokaudella asetettiin tulinopeus etusijalle. Rihlakivi-äärillä todettiin hitaan lataamisen lisäksi olevan muitakin varjopuolia. Se oli sileäpiippuista tuntuvasti kalliimpi, vaati huolellisempaa hoitoa, joutui helpommin epäkuntoon. Lisäksi rihlakiväärin myönteisistä ominaisuuksista oli hyötyä vain aseiden ollessa todella hyvin koulutetun ampujan käsissä, ja

koulutukseen kului sekä aikaa että kalliita patruunoita.

Näiden ilmeisen asiallisten syiden lisäksi rihlakiväärin epäsuosioon vaikuttivat eräät ennakkoluulotkin. Myöhemmin esitetty väite, että kauas kantava ase lamautti jalkaväen hyökkäyshengen, tuskin oli 1700-luvullakaan tuntematon. Eräät arvovaltaiset sotilaat katsoivat tällaisen aseiden käyttämisen kunniakäsitystensä vastaiseksi — rihlakivääri sopi paremmin murhamiehen kuin rehdin sotilaan käteen. (12)

Todellista kilpailua ei sileäpiippuisen ja rihlatun kiväärin välille täten syntynyt. Sileäpiippuinen pysyi yleisaseena, johon jalkaväen tulivoima ratkaisevasti perustui. Rihlattu jäi jääkärien ja muiden tarkka-ampujien erikoisaseeksi. Sen käytön yleisyys vaihteli armeijasta toiseen varsin tuntuvasti.

II Aseet ja patruunat

Piilukkokauden sotilaskivääri veti kaliiperiltaan vertoja meidän aikamme suurireikäisimmille haulikoille. Jonkinlaista keskiarvoa edusti ranskalaisen kiväärin m/1777 kaliiperi — 17,4 mm. (13) 1700-luvulla konstruoitujen ruotsalaisten kiväärien kaliiperi oli poikkeuksellisen suuri 20,4 mm. (14) Aseen piippu oli pitkä, tavallisimmin 105—110 cm. Vaikka aseiden perä oli suhteellisen lyhyt, sen kokonaispituus oli ilman pistintäkin 1 1/2 metrin korvilla, painon vaihdellessa 4—5 kilon välillä. Ruuti olisi ilmeisesti ehtinyt palaa loppuun lyhyemmässäkin piipussa, mutta aseiden pituus katsottiin muista syistä välttämättömäksi. Se vähensi vaaraa, että 2—4 rivin syvyisessä linjassa taistellessa taempien rivien sotilaat ampui-
vat etumiehiään — kuten taistelun tiimellyksessä kaikesta huolimatta silloin tällöin kävi. (15) Lisäksi aseiden pituudella oli tuntuva merkitys myös pistintaistelussa.

Varsin yleinen oli 1700-luvulla käsitys, että tähtäyslaitteista oli kivääreissä — kuten tykeissäkin — enemmän haittaa kuin hyötyä. Kiväärin tähtäimet olivat täten perin alkeelliset tai puuttuivat kokonaan. Ääritapaus oli vuosisadan lopul-

la käytetty preussilainen kivääri. Sen tukki oli tarkoituksellisesti muotoiltu siten, että se teki todellisen tähtäämisen mahdolliseksi. Ampujan oli tyydyttävä summittaisesti suuntaamaan aseensa maalia kohti. (16)

Patruuna oli paperikäärö, joka sisälsi luodin ja laukaukseen tarvittavan mustaruutipanoksen. Luoti oli pyöreä lyijypallo. Sen läpimitan oli lataamisen nopeuttamiseksi oltava aseensa kaliiperia hiukan pienempi. Luodin paino vaihteli kaliiperin mukaan, ranskalaisen kiväärin (m/1777) luoti painoi noin 25, ruotsalaisen n. 40 grammaa. Ruutipanoksen suuruus oli yleensä $\frac{1}{3}$ luodin painosta. (17)

Sotilaskiväärin tekninen kehitys oli piilukkokautena erittäin vähäistä. Vain eräitä pieniä parannuksia tehtiin. Sankkireiän muotoa ja lukon rakennetta hiukan korjailtiin. Helposti katkeava puinen latauspuikko korvattiin rautaisella ja senkin muotoilua kehitettiin. Pistimessä yleistyivät polvekke, joka helpotti kiväärin lataamista pistimen ollessa kiinnitettynä. Nämä parannukset lisäsivät tulinopeutta, aseensa muiden ampumaominaisuuksien pysyessä suurin piirtein ennallaan. (18)

Oleellisia eroja ei myöskään ollut eri armeijain kiväärien teknisissä ominaisuuksissa. Ja monesti mainitun ranskalaisen m/1777:n katsotaan olleen ballistisilta ominaisuuksiltaan aikakautensa paras, mutta tulinopeudessa se jäi selvästi Preussin armeijan kivääristä jälkeen. (19)

Sotilaskäyttöön konstruoidun rihlakiväärin kaliiperi oli säännöllisesti pienempi kuin sileäpiippuisen aseensa. Esimerkiksi eräissä ruotsalais-suomalaisten jääkärijoukkojen käyttämissä "tussareissa" (studsare) se oli vain 15,5 mm. (20)

Piippu oli suhteellisen lyhyt, jopa vain 60—65 cm:n pituinen. (21) Jääkärihän oli yksittäistaistelija. Hän ei ampunut linjasta eikä hänen yleensä oletettu joutuvan pistintaisteluun. Rihlakivääreissä oli kunnolliset, usein korkeussuunnassa säädettävät tähtäyslaitteet.

Melkoista huolta tuotti tosiasia, että rihlakiväärimies, laukaistuaan aseensa, oli noin 1—1 $\frac{1}{2}$ minuutin ajan kykenevän tulitaisteluun. Hänen avutonta tilaansa vaikeutti vie-

lä sekin, että hänen aseessaan ei läheskään aina ollut pistintä. (22) Asian korjaamiseksi Itävallassa konstruointiin kaksi-piippuinen ase, nykyisen haulikkorihlan nimellä tunnetun metsästysaseen vastine. Rihlattu yläpiippu oli tarkoitettu tarkkuuskäyttöön, sileä alapiippu käytettäväksi tilanteissa, jotka vaativat suurta tulinopeutta.

Ase oli kuitenkin tavallista rihlakivääriä tuntuvasti kalliimpi, painavampi ja vaikeammin kunnossa pidettävä. Itävallassa sitä käytettiin rajoitetusti, muualla korkeintaan nimesi. (23)

Toinen ratkaisu oli se, että rihlakiväärimiehelle annettiin lisäaseeksi pistooli tai parikin. Pistooli oli pelkkä itsepuolustusase, jota ei juuri kannattanut käyttää 15 metriä pitimiltä matkoilta. (24)

III Tulivoiman perustekijät

K a n t a m a

Mainion ranskalaisen m/1777:n luodin lähtönopeus oli noin 320 m/sek. (25) Luodin epäedullisesta muodosta johtuen sen lentonopeus aleni etäisyyden kasvaessa hyvin jyrkästi. Kokonaiskantama oli noin 600 metriä, eräänlaista käytännössä lähes tehotonta "kaaritululta" ampuen ehkä kolmisensataa metriä enemmän. Aikakauden muiden sotilaskiväärien kantama näyttää olleen suunnilleen sama. (26)

"Pisin tehokas kantama" on räjähtämättömiä ammuksia käytettäessä aina ollut melkoisen venyvä ja tulkinnanvarainen käsite. Tällaisilla ammuksillahan ei kannata tulittaa etäisyyksiltä, joilla luodin iskuteho ei enää riitä miehen surmaamiseen tai vakavaan haavoittamiseen, yleensä ei myöskään etäisyyksiltä, joilla osuminen maaliin jää sattuman varaan.

Ranskassa arvioitiin sileäpiippuisen kiväärin luodilla olevan tappava teho 300 metrin etäisyydelle saakka. Tarkkuus oli tällä etäisyydellä kuitenkin jo niin huono, että osumisen neli-

kerroksiseen taloonkin väitettiin olevan sattuman varassa. Yhdenäisen maalin muodostavaa vihollisryhmää — tavallisinta taistelussa tarjoutuvaa maalia — katsottiin kannattavan ampua 200 metrin etäisyydelle saakka, osumaa yksityiseen mieheen sensijaan ei kannattanut yrittää 100 metriä pitemmältä matkalta. (27)

Muualla oltiin — kenties aseiden huonommasta ballistiikasta johtuen — arvioissa vielä varovaisempia. Ruotsissa arvioitiin kivääritulen olevan jossain määrin tehokasta (”någorlunda verksam”) 120—180 metrin etäisyydelle saakka. (28) Preussissa pisimmäksi kantamaksi arvioitiin 300 askelta (180 m). (29) Hyvän rihlakiväärin pisimmäksi tehokkaaksi kantamaksi arvioitiin Ranskassa 400, Ruotsissa 300 metriä. (30) Rihlaus siis kaksinkertaisti tehokkaan kantaman.

T a r k k u u s

Sileäpiippuisen 1700-luvun sotilaskiväärin ja sen patruunan lähimmät nykyaikaiset vastineet ovat silinteripiippuinen haulikko ja Brenneke-luotipatruuna — yhdistelmä, joka on meilläkin tunnettu, joskin harvinainen. Sillä ei parhaassakaan tapauksessa saavuteta samaa tarkkuutta kuin rihlatulla aseella. Ampumaetäisyyden kasvaessa tarkkuus alenee niin jyrkästi, että 100 metriä pitemmältä matkalta ei Brenneke-luodilla juuri kannata yrittää suurensaakaan riistan ampumista. (31)

Brenneke-luoti on kuitenkin ballistisesti paljon parempi kuin 1700-luvun palloluoti ja nykyiset metsästysaseet ja niiden patruunat ovat aivan toisenlaista tarkkuustyötä kuin piilukkokauden sotilaskiväärin ja niiden ampumatarvikkeet. Kun tämän lisäksi muistamme vielä sen, että silloiset patruunat olivat kenttäoloissa vallitsevalle kosteudelle verrattomasti alttiimpia kuin nykyiset, meillä on edellytykset ymmärtää silloisen kiväärin tarkkuutta. Kiväärin miehen oli jo aseteknisistä syistäkin täysin mahdoton päästä tuloksiin, jotka edes likimain vetäisivät vertoja nykyisille.

Tämän lisäksi sisältyi tulen hajontaan vaikuttavia tekijöitä runsaasti myös latausmenetelmään. Ampujan oli ensin räpäistävä patruunan paperikääre auki. Se kävi parhaiten hampailulla, mutta oli tarkoin varottava, ettei sylkeä valunut ruutiin. Avatusta patruunasta oli kaadettava sankkipannuun ruutia tarpeellinen määrä, mikäli mahdollista aina sama määrä. Jäljelle jäänyt ruuti oli kaadettava viimeistä jyvistä myöten aseeseen piippuun ja lopuksi työnnettävä luoti ja tiivisteenä toimiva paperikääre latauspuikolla piipun pohjalle. (32)

Hyvin koulutettu mies ehkä pystyi tekemään kaiken tämän harjoituskentällä melkoista tarkkuutta noudattaen. Taistelukentällä se oli ilmeisen mahdotonta. Ruutiin tippui sylkeä. Sankkipannu sai ruutipanoksesta milloin suuremman, milloin pienemmän annoksen. Ruutia varisi maahan ja jäi paperin pömmiin. Piipun pohjalle valuvan ruutipanoksen suuruus ja kosteus saattoivat täten vaihdella tuntuvasti laukauksesta laukaukseen. Panos tuli myös toisinaan survaistuksi piipun pohjaa vasten sellaisella voimalla, että ruutijyvät murskaantuivat jauhoksi. Toisinaan panos taas jäi liian löyhäksi. (33)

Tämä kaikki lisäsi tuntuvasti laukausten hajontaa korkeussuunnassa — aremmissa suunnassa. Tavallisin maali, tiiviseen, 2—4 rivin syvyiseen linjaan ryhmittynyt jalkaväkiosasto, oli leveä, mutta suhteellisen matala. Sivusuunnassa esiintyvä hajonta ei sitä ammuttaessa suuria merkinnyt, mutta korkeussuunnassa ilmenevä vei luodin helposti milloin maalin eteen, milloin sen yli.

Preussissa omaksuttu ja käytäntöön sovellettu ajatus, että sileäpiippuisella kiväärillä ei kannattanut edes yrittää ampua tarkasti, (34) on edellä todetun valossa varsin ymmärrettävä.

Teknisistä syistä johtuva hajonta näytti olevan niin suuri, etteivät ampujan tekemät tähtäys- ja laukaisuvirheet sitä enää oleellisesti suurentaneet. Taistelukokemukset näyttävät kuitenkin osoittavan varsin vakuuttavasti, että tarkkaan tulleen pyrkiminen sittenkin kannatti. Useimmissa armeijoissa järjestettiinkin kiväärimiehille kouluammuntoja. Suuria pat-

ruunamääriä niihin ei kuitenkaan käytetty — eikä kannattanutkaan käyttää.

Sangen kiintoisia ovat eräät tiedossa säilyneet koeammuntatulokset.

Ranskassa 1700-luvun lopulla järjestetyssä kokeessa maalin korkeus oli 175, leveys 300 cm. Se vastasi siis 5—6 miehen suuruista ryhmää, joka seisoivat rivissä tuntumalla. Tulokset olivat seuraavat:

Ampumamatka	Osumaprosentti
75 metriä	60
150 „	40
225 „	25
300 „	20 (35)

Melkoisen yhtäpitäviä edellisen kanssa ovat toisen ranskalaisella kiväärillä suoritetun kokeen tulokset vuodelta 1810. Maali oli nyt edellistä hieman korkeampi ja hyvin tuntuvasti leveämpi (1,8x30 m²). Se vastasi siis suunnilleen linjaan ryhmittynyttä jalkaväkikomppaniaa. Niinpä osumaprosenttikin oli korkeampi.

Ampumamatka	Osumaprosentti
75 metriä	75,5
150 „	58,0
225 „	37,5
300 „	27,5 (36)

Oma todistusarvonsa on myös niillä tarkkuusvaatimuksilla, jotka itävaltalainen kenraalisotamarsalkkaluutnantti, vapaa-herra von Unterberger vuonna 1807 ilmestyneessä teoksesaan asettaa kiväärimiehelle. Siinä edellytetään ampujan osuvan 1,8x2,4 m²:n laajuiseen maaliin (4 rivissä seisovaa miestä) 100 askelen (ehkä 70—75 metrin) matkalta ”melkein aina”. 200 askelen (140—150 m.) matkalta osumaprosentin oli oltava

50—65, 300 askelen päästä 33—50. (37) — Sangen vähän todennäköistä kuitenkin on, että likikään kaikki keisarin kiväärimiehet olisivat ylittäneet näihin tuloksiin.

Rihlakiväärillä päästiin huomattavasti parempiin tuloksiin. Edellämainitussa vuoden 1810 kokeessa ammuttiin myös preussilaisella rihlakiväärillä. Maalin korkeus oli sama kuin sileäpiippuisella ammuttaessa (1,8 m), mutta leveys paljon pienempi (7,2 m). Tulokset olivat seuraavat:

Ampumamatka	Osumaprosentti
75 metriä	100
150 „	87
225 „	72
300 „	53 (38)

Rihlattu ase siis osoittautui sitä ylivoimaisemmaksi, mitä pitemmäksi ampumamatka kasvoi.

Von Unterberger puolestaan vaatii, että rihlakiväärimiehen oli osuttava yksityiseen mieheen (180x60 cm²:n laajuiseen tauluun) 100 askelen matkalta aina, 300 askelen päästä ainakin joka kolmannella laukauksella. (39)

Varsin suurta tarkkuutta ei siis rihlakiväärimieheltäkään katsottu voitavan vaatia. On ehkä paikallaan todeta, että James Fenimore Cooperin Haukansilmän ja epälukeisten muiden intiaaniromaanien sankarien ilmiömäiset ampumatulokset ilmeisesti on pakko katsoa romantisoivan mielikuvituksen tuotteiksi. (40) Sellaisiin saavutuksiin ei loistavinkaan mestariampuja voinut parhaallakaan 1700-luvun rihlakiväärillä ylittää.

Leimallista kaikille edellä esitetyille kokeille ja laskelmille on, että tavallisen kiväärimiehen edellytettiin ampuvan vain yhtenäisen maalin muodostavia ryhmyksiä. Rihlakiväärimiehellekään ei asetettu pienempää maalia kuin minkä täyteen pituuteensa ryhdistäytynyt, rintansa ampujaa kohti kääntänyt mies tarjosi.

Tämän pienempää maalia ei lineaaritaktiikan kauden normaalissa kenttätaistelussa (la bataille rangée) juuri tarjoutu-

nutkaan. Maahan heittäytyminen ei juuri tullut kysymykseen, koska kiväärin lataaminen makuuasennossa oli miltei ylivoimaisen vaikeata. Piilukkokauden historiaan sisältyy kuitenkin aivan laskematon paljous taisteluja ja kahakoita, jotka käytiin linnoitetuissa asemissa, asutuskeskuksissa tai metsässä. Niissä taistelija usein tarjosi maaliksi vain osan ruumiistaan. Tällaisissa olosuhteissa täytyi osumisen viholliseen olla lyhyeltäkin matkalta erittäin vaikeata.

Luodin vaikutus maaliin

Ranskalaisen sotilaskiväärin m/1777 luodin paino oli n. 25 grammaa, Vo noin 320 m/sek. Luodin iskuenergia oli piipun suulla täten noin 127 kpm. Etäisyyden kasvaessa luodin lentonopeus kuitenkin aleni jyrkästi, sen iskuenergia siis vielä jyrkemmin. (41)

Hitaan, pyöreän ja pehmeän lyijypallon läpäisyteho oli vähäinen. Puu- tai tiiliseinä tai ohutrunkoinenkin metsä suojasi täten kivääritulelta verrattomasti paremmin kuin meidän päivinämme. Melkoisesti suojasivat kiväärin luodeilta myös taistelijan omat varusteet, eivät vain kypärä ja kyrassi, joita osa ratsuväkeä edelleen käytti, vaan myös jalkaväen selkärakkaus ja patruunalaukut, asepuvun monet hihnat, napit ja soljet, suotuisissa tapauksissa jopa sen paksu, jäykkä kangaskin. Se että Narvan taistelussa Kaarle XII:n kaulaan osunut luoti pysähtyi kaulaliinan poimuihin, (42) ei ollut mitenkään poikkeuksellinen sattumus.

Pitkältä tai keskipitkältäkään etäisyydeltä ammuttu luoti ei täten likikään aina tunkeutunut ruumiin kudoksiin. Haavan asemesta se aiheutti vain pinnallisen ruhjeen tai mustelman (kontuusion), samantapaisen kuin pieni, mutta maaliinsa rajulla vauhdilla osunut heittokivi. (43) "Ruhjevamman saaneet" mainittiin usein tappiotilastoissa omana ryhmänään, erillään todellisista haavoittuneista. Upseerien saamat kontuusiot mainittiin kernaasti taistelukertomuksissa erikseen, ilmeisesti

osoitukseksi siitä, että he olivat taistelussa todella vaarantaneet nahkansa. (44)

Kontuusion aiheuttama šokki saattoi olla kova ja vamma itsekin sangen kipeä. Usein se vei mieheltä joksikin aikaa taistelukyvyn, mutta harvoin aiheutti vakavampia seurauksia.

Lyhyeltä matkalta ammutun luodin iskuenergia kyllä riitti tunkemaan sen syvälle ruumiiseen tai ruumiin läpikin. Suurikaliiperinen, raskas ja hidas lyijypallo tuhosi ja repi tällöin kudoksia paljon laajemmalla alalla kuin nykyisten kiväärikaliperisten aseiden luodit ja aiheutti runsaan verenvuodon. Eriytyisen vaikea vamma syntyi milloin luoti luuhun osuessaan hajosi tai litistyi. Kun kirurgian taso oli nykyiseen verrattuna perin alhainen ja hygienia lähes tuntematon, johtivat sellaisetkin ampumahaavat, jotka nykyisin keinoin olisivat olleet helposti parannettavissa, usein kuolemaan tai pysyvään invaliditeettiin.

Vaikka mitään tilastoja ei olekaan käytettävissä, on helppo päätellä, että kivääritulon aiheuttamat vammat jakaantuivat vaikeisiin, keskinkertaisiin ja lieviin oleellisesti toisessa suhteessa kuin nykyisin. Luodin osuma johti nykyistä useammin kuolemaan, invaliditeettiin tai ainakin pitkäaikaiseen sairausvuoteessa virumiseen. Näiden tapausten vastapainona olivat lukuisat pintavammat, jollaisia kiväärituli on meidän vuosisadallamme harvoin aiheuttanut. ”Kohtalaisen pahasti” haavoittuneiden prosenttinen osuus tappioiden kokonaismäärästä jäi nykyistä pienemmäksi. (45)

T u l i n o p e u s

Jalkaväen tulen nopeus katsottiin piilukkokautena sen tarkuutta tärkeämmäksi. Tähtäämiseen ei näin ollen aikaa liiemmästi tuhlatu. Valtaosa kahden laukauksen välisestä ajasta kului kiväärin monivaiheiseen lataamiseen. Kun sitä ei kyety millään teknisillä keksinnöillä oleellisesti nopeuttamaan, oli latausharjoituksiin pakko kiinnittää runsaasti huomiota. (46)

Tavoitteena oli kiväärimiehen kehittäminen eräänlaiseksi mekaanisen varmasti ja mahdollisimman nopeasti toimivaksi ampuvakoneeksi.

Tulokset eivät olleet huonot. Hyvin koulutetulta kiväärimiehellä voitiin yksittäistulta ammuttaessa vaatia neljää laukausta minuutissa. Joidenkin huippumiesten kerrotaan tässä ajassa päässeen jopa 7—8 laukaukseen. Vertailuksi todettakoon, ettei ensimmäisten sotilaskäyttöön konstruoitujen takalatauskiväärinkään tulinopeus ollut juuri tätä suurempi. Viittä laukausta minuutissa pidettiin hyvänä, seitsemää loistavana suoritukseksi. (47)

Taistelukentällä pyrittiin kuitenkin osastotuleen, jossa yhteislaukausten oli kajahdettava moitteettoman täsmällisesti, ilman ”soraääniä”. Näin tehtiin osin sen vuoksi, että yhteislaukausten moraalinen vaikutus katsottiin suureksi, osin turvallisuussyistä. Jos eturivin mies käytteli pitkän aseensa latauspuikkoa silloin, kun hänen takamiehensä laukaisi, hän sai helposti luodin käteensä. (48)

Yhteislaukauksia ammuttaessa tahdin määräsi osaston hitain lataaja, tulinopeus jäi pakostakin alhaisemmaksi kuin yksittäistulussa. Preussin jalkaväki, jonka tulinopeutta pidettiin ylittämättömänä, kykeni vuoden 1750 tienoilla ampumaan 2—3 yhteislaukausta minuutissa. Eräiden pienten teknisten parannusten ja latausmenetelmien jatkuvan hiomisen ansiosta tulinopeus nousi vuosisadan lopulla neljäksi laukaukseksi minuutissa, mutta tuskin milloinkaan sen suuremmaksi. (49)

Muualla tulokset jäivät vaatimattommiksi. Ranskalaisen jalkaväen kerrotaan kyenneen ampumaan vain kolme laukausta siinä ajassa missä preussilainen ampui kuusi. (50)

Kivääriä kohti oli yleensä käytettävissä 30—60 patruunaa. (51) Suurinta tulinopeutta käyttäen tämä määrä olisi ammuttu loppuun vajaassa puolessa tunnissa. Kun taistelu kuitenkin saattoi kestää tuntikausia, jopa kokonaisen päivänkin, maksimitulinopeutta oli varaa käyttää vain ratkaiseviksi katsotuissa tilanteissa. Muulloin oli tyydyttävä ampumaan yhteislaukauksia verkkaisemmassa tahdissa tai antamaan tulilupa

vain joillekin tarkka-ampujille, osaston pääosan pysyessä toimettomana. (52)

Rihlakiväärin lataaminen poikkesi sileäpiippuisen lataamisesta sikäli, että rasvattuun kangastilkkuun kääritty luoti oli ensin huolellisesti asetettava piipun suulle, sitten latausvasaralla varovasti naputeltava kierteisiin ja lopuksi, latauspuikkoapuna käyttäen, jatkettava vasarointia, kunnes luoti taatusti oli piipun pohjalla. Kun tässä tarkkuutta vaativassa tehtävässä ei ollut varaa hätiköidä, lataamiseen kului tavallisesti 1—1 1/2 minuuttia, usein enemmänkin. Kun rihlakiväärimieheltä lisäksi vaadittiin todella huolellisesti tähdättyjä laukauksia, hänen tulinopeutensa jäi varsin vaatimattomaksi. (53)

Edellä todettu päti ehdolla, että aseet toimivat suurin piirtein häiriöittä, mutta sitä ne suinkaan eivät aina tehneet. Kivääri jäi usein laukeamatta. Syynä oli tavallisimmin piikiven tylsyminen tai ruudin kostuminen. Tällaisessa tapauksessa ampuja tavallisesti repäisi auki uuden patruunan ja kaatoi uuden annoksen ruutia sankkipannuun. Elleivät nämä yritykset johtaneet tulokseen, hän sai yrittää piikiven vaihtoa, edellyttäen, että käyttämättömiä kiviä oli jäljellä. Viimeisenä keinona oli laukaisematta jääneen patruunan poistaminen piipusta — erittäin hankala toimitus.

Kuivallakin säällä kiväärin arvioidaan ”klikanneen” keskimäärin joka seitsemännellä laukauksella. Sadesäällä piilukko paljasti heikoimman puolensa. Rankkasade saattoi johtaa tilanteeseen, jossa kiväärillä oli merkitystä vain pistimen jatkeena. (54)

M o r a a l i n e n t e h o

Kovimmin näyttää taistelijain hermoja piilukkokaudenkin taistelukentillä koetelleen tykistö, muita suuriäänisempi aselaji, jonka ammuksat lisäksi repivät erittäin pahoja ja ilkeän näköisiä haavoja. (55) Oma kiistaton moraalinen tehonsa oli kuitenkin myös jalkaväen tosin epätarkalla, mutta tiheänä

ryöppyävällä luotisateella. Teho oli tietysti sitä suurempi, mitä enemmän vastassa olevalta viholliselta puuttui taistelutottumusta ja kuria.

Moraalisestikin erittäin tehokkaina pidettiin yhteislaukauksia, jotka kohdalleen osuessaan saattoivat kerralla poistaa vihollisen riveistä kymmeniä, jopa satoja miehiä. Aikakauden huomattavimpiin sotilaskirjailijoihin kuulunut kenraali von Scharnhorst väittää, että 10 miehen samanaikainen kaatuminen järkytti vihollista pahemmin kuin 50 kaatuminen pitemmän ajan kuluessa. (56) Taistelukokemukset antavat tälle väitteelle melkoisesti tukea. (57)

IV Tulen käyttö ja sen tulokset

Lineaaritaktiikan kausi

Lineaaritaktiikan johtavana periaatteena oli tulivoiman mahdollisimman täysimääräinen hyväksikäyttö, ts. mahdollisimman monen kiväärin ja tykin saattaminen samanaikaiseen toimintaan. Taktiikan kehitys kulki rinnan tulivoiman — erityisesti tulinopeuden — kasvun kanssa. Mitä suuremmaksi tulivoima kasvoi, sitä leveämmäksi ja ohuemmaksi kävi taisteluryhmitys. Moritz Oranialainen aloitti kehityksen korvaamalla entiset massiiviset jalkaväkineliöt 10 rivin syvyisellä linjalla. Kustaa Aadolf supisti linjan normaalisyvyyden 6 riviksi. 1700-luvun jalkaväki taisteli linjassa, jonka syvyys oli useimmiten 3 riviä, harvemmin 2 tai 4. Käyttämällä erilaisia ampumasetoja ja eräitä muita järjestelyjä saattoivat linjan kaikki rivit ampua samanaikaisesti. (58)

Tuli avattiin korkeintaan 200 metrin etäisyydeltä. (59) Sen piti olla tiukasti säännösteltyä yhteislaukaustulta, mutta käytännössä se miltei aina ryöstäytyi ensimmäisten yhteislaukausten jälkeen säännöstelemättömäksi yksittäistuleksi. Jokainen mies ampui niin nopeasti kuin kykeni, komentoa odottamatta ja useimmiten kai myöskään vaivautumatta tähtää-

mään tarkasti silloinkaan, kun siihen olisi ollut mahdollisuus. (60)

Tulen tarkkuus jäi taistelukentällä luonnollisesti vielä paljon huonommaksi kuin ampumaharjoituksissa. Ruudinsavu peitti jo yhteenoton alkuvaiheessa taistelukentän pilveen, joka haihtui hitaasti, etenkin milloin sää oli tyyni ja pilvinen. Suuretkin maalit erottuivat tämän pilven läpi huonosti. Jos linja ei pysynyt moitteettomassa ojennuksessa, vaara ampua omia naapuriosastoja oli suuri. Etäisyyden arvioiminen savun läpi hämmöttävään maaliin oli vaikeata, ja kun luodin lentorata kaareutui jyrkästi, suhteellisen vähäininkin arviointivirhe riitti viemään laukaukset maalin eteen tai sen yli. (61) Ampumataarkkuutta huonontaviin tekijöihin kuului tietysti vielä vihollisen tuli. Harva mies kai pystyi piilukkokautenakaan hallitsemaan hermonsa taistelukentällä yhtä hyvin kuin ampumata radalla.

Tavallisimmassa taistelutilanteessa, jalkaväen taistellessa jalkaväkeä vastaan, maali kuitenkin oli niin suuri, että epätarkkakin tuli aiheutti tappioita. Milloin tulitaistelu käytiin lyhyeltä etäisyydeltä, tappiot nousivat usein peloittavan suuriksi.

Tehokkainta tulen käyttöä oli ampua ensimmäinen yhteislaukaus vasta lyhyeltä etäisyydeltä, mutta tarkasti tähdänten, ja jatkaen sitten ammuntaa todellisena pikatulena, kunnes vihollinen oli lyöty tai taistelu muuttunut käsikähmäksi. Tällainen tulenkäyttö vaati kuitenkin johtajilta lujia hermoja ja miehistöltä tiukkaa kurinalaisuutta. Parhaiten siinä onnistuivat englantilaiset. Fontenoyn taistelussa (11. 5. 1745) etenevä englantilainen jalkaväki saavutti hyvän alkumenestyksen avaamalla tulen vasta 50 metrin etäisyydeltä. (62) "Abrahamin lakeuksien" taistelussa (Quebecin edustalla 13. 9. 1759) englantilaiset saavuttivat samalla taktiikalla loistavan voiton. Hyökkäävää ranskalaista jalkaväkeä vastaan avattiin pikatuli vasta sen ehdittyä 35—40 metrin päähän. Jo ensimmäinen yhteislaukaus pysäytti hyökkääjän, ja 10—15 minuuttia myöhemmin ranskalaiset oli lyöty. (63)

Ratsuväen oli helppo pysytellä kiväärinkantaman ulkopuolella niin kauan kuin halusi. Jalkaväki joutui täten ampumaan vain hyökkäävää tai epäonnistuneen hyökkäyksen jälkeen perääntyvää ratsuväkeä. Rynnäkön torjuminen oli vaikea tehtävä, sillä kiitolaukkaa ratsastava osasto ei 150—200 metrin matkaan paljon aikaa tarvinnut. Ruudinsavun peittämällä taistelukentällä ratsuväen hyökkäys saattoi tulla jopa niin yllättäen, että jalkaväki joutui ottamaan sen vastaan tyhjiksi ammutuin kiväerein. Itselleen suotuisammassa tapauksessa kiväärimies ehti ampua hyökkäävää ratsuväkeä kohti yhden laukauksen, ennenkuin vihollinen oli hänen kimpussa, kaikkein parhaassa tapauksessa kaksi. Tällöin ensimmäinen laukaus oli ammuttava tehokkaan kantaman äärirajalta, toinen ratsumiehen miekan tai peitsen välkkyessä jo miltei ampujan silmien edessä.

Ratkaisu riippui tällaisessa tilanteessa ennen muuta hermojen hallinnasta. Kiväärimieheltä kysyttiin kykyä säilyttää malttinsa sen peloittavan näyn edessä, jonka tiheä, hurjaa vauhtia päälle syöksyvä ratsuväkimassa muodosti, pysyä paikallaan silloin, kun olisi tehnyt mieli juosta pakoon, tähdätä kunnolla ja laukaista oikealla hetkellä. Ratsumiehen oli hallittava laukauksia ja edessä välkkyviä pistimiä säikkyvä hevosensa ja jatkettava rynnäköä täydellä vauhdilla loppuun saakka, piittaamatta siitä, että tovereita viereltä haavoittui ja kaatui. Pelin lopputulosta oli vaikea ennakolta arvata. Aikakauden historiaan sisältyy runsaasti esimerkkejä sekä epäonnistuneista että loistavasti onnistuneista ratsuväen rynnäköistä.

Tykistöä jalkaväki joutui ampumaan varsin harvoin, sillä tämä aselaji koetti yleensä pysytellä kiväärinkantaman ulkopuolella. Sen tulivoima oli jo niin suuri, että jalkaväen ei juuri kannattanut lineaariryhmityksessä hyökätä tuliasemassa olevaa patteria vastaan — semminkään, kun tykistöllä useimmiten oli suojanaan myös jalka- tai ratsuväkiosasto. Yksityiset, maastoa taitavasti hyväkseen käyttävät tarkka-ampujat sen sijaan saattoivat aiheuttaa tykistölle varsin tuntuvia tap-

pioita, etenkin jos heillä oli käytettävissään rihlatut aseet. Tällainen toiminta vihollisen tykistöä vastaan sopi kuitenkin huononlaisesti lineaaritaktiikkaan ja näyttää jääneen melko harvinaiseksi.

Linearitaktiikan kauden kenttätaistelut olivat komeita ja värikkäitä, mutta usein erittäin verisiä paraateja. Tappiot saattoivat nousta jopa 40—50 prosenttiin taisteluvahvuudesta.

Käytettävissä oleva lähdeaineisto ei tee mahdolliseksi laskea tai edes varsin tarkasti arvioida, mikä osuus näihin tappioihin milläkin aseella ja aselajilla oli. Harvalukuisella lääkintähenkilöstöllä oli taistelun aikana ja sen jälkeen kiireisempää ja tärkeämpää työtä kuin tehdä havaintoja ja tilastoja siitä, mistä aseesta mikin potilas oli haavansa saanut.

Joitakin summittaisia arvioita sentään voi esittää. — Ilmeistä on, että teräaseilla aiheutettiin viholliselle tappioita suhteellisen vähän. Onnistunut ratsuväkihyökkäys saattoi kyllä tehdä tuhoisaa jälkeä, mutta ratsuväki osallistui taisteluun vain silloin tällöin ja vain lyhyen ajan kerrallaan. Jalkaväki joutui käyttämään teräaseitaan hyvin harvoin. (64) Aivan ilmeisesti siis valtaosa tappioista oli tuliaseiden aiheuttamia, mutta mahdoton on arvioida, mikä osuus niihin oli jalkaväen, mikä tykistön tulella.

Tiraljööri- ja kolonnataktiikan kausi

Tiraljöörien ts. hajaryhmityksessä taistelevien kiväärimiesten käyttö oli tunnettu Euroopassa jo ennen Ranskan vallankumousta, mutta oli jäänyt suhteellisen vähäiseksi. Tällaiseen toimintaan käytettiin lähinnä jääkärijoukkoja. Ranskan valtakumoussotien alettua tiraljöörien käyttö nopeasti yleistyi — yksinkertaisesti siitä syystä, että vapaaehtoisista ja asevelvollisista koostuville uusille ranskalaisille jalkaväkijoukoille ei ehditty antaa lineaaritaktiikan edellyttämää perusteellista koulutusta. On väitetty, ettei ranskalainen jalkaväki vuonna 1793 ja vuoden 1794 alkupuolella juuri muuta taistelutapaa tuntenutkaan. (65)

Tiraljööritaktiikka osoittautui sellaisenaan melko tehottomaksi. Tämä havainto johti vuodesta 1794 lähtien taktiikan muutoksen. Tiraljööreinä käytettiin nyt lähinnä vain divisioonan kevyttä jalkaväkirykmenttiä. Määrävahvuisen divisioonan neljä linjajalkaväkirykmenttiä ryhmitettiin pataljoonittain ns. hyökkäyskolonniksi, jotka itse asiassa olivat antiikin doorialaisen falangin jäljitelmiä. Niiden taistelutapana oli pistintaisteluun pyrkivä rynnäkö. Entistä linjaa ei kuitenkaan kokonaan hylätty. Se oli normaali ryhmitys puolustustaistelussa, mutta kun ranskalainen jalkaväki näin vuosina kernaammin hyökkäsi kuin odotti hyökkäystä, sen käyttö jäi harvinaiseksi.

Tykistön käyttö kehittyi offensiivisemmäksi ja keskitetyemmäksi. Ratsuväkeäkin alettiin käyttää entistä rohkeammin, mutta muutoin sen taistelutapa pysyi ennallaan. Tätä taktiikkaa Napoleon sovelsi kaikilla sotarekillään. Se oli lineaaritaktiikkaa paljon joustavampi, mahdollisti voimien keskittämisen painopistesuuntaan eikä vaatinut jalkaväeltä kovinkaan perusteellista koulutusta. Tulivoiman merkitystä se avoimesti väheksyi.

Tiraljöörien tulen tehosta silloiset asiantuntijat olivat jokseenkin yksimieliset. Näiden huonosti koulutettujen ”ammuskelijain” luotien osuminen viholliseen oli sattuman varassa. (66) Tulen aiheuttamat tappiot olivat mitättömät, mutta se häiritsi vihollista ja — suotuisissa olosuhteissa — verhosi kehittämällään savulla taempaa seuraavien kolonnain liikkeitä. Tavallisesti 12 rivin syvyisessä kolonnassa taas pystyivät vain eturivien miehet ampumaan, eivätkä heidän juuri viitsineet sitä tehdä. Jo vuonna 1794 käydyssä Sprimontin taistelun (18. 9.) ranskalainen voittaja, kenraali Schérer, ilmoitti taistelukertomuksessaan yleisesti, että hänen jalkaväkensä, kevyttä jalkaväkeä lukuun ottamatta, ei ollut ampunut taistelussa ainoatakaan laukausta. (67) Kahdeksantoista vuotta myöhemmin (7. 9. 1812) käydyssä Borodinon 15-tuntisessa suurtaistelussa ranskalainen kiväärimies laukaisi aseensa keskimäärin kerran tai kahdesti tunnissa. (68)

Jalkaväen tulen viholliselle tuottamat tappiot jäivät täten vähäisiksi. Teräaseiden merkitys vastaavasti kasvoi, tykistön merkitys kasvoi vielä tuntuvammin. Napoleonin sotien myöhemmässä vaiheessa — vuodesta 1807 lähtien — tämä aselaji usein kiistattomasti ratkaisi taistelun tuloksen.

Euroopan mannervaltioiden armeijat katsoivat vähitellen välttämättömäksi kehittää taktiikkaansa ranskalaisten esikuvien mukaiseksi. Preussi luopui lineaaritaktiikasta vuonna 1806 kokemansa sotilaallisen katastrofin jälkeen. Vuosien 1808—1809 sodassa venäläiset joukot sovelsivat Napoleonin taktiikkaa, ruotsalais-suomalaiset pysyivät uskollisina lineaaritaktiikalle, niin huonosti kuin se Suomen maastoon soveltuikin.

Vielä uskollisemmin pitäytyivät lineaaritaktiikan perinteeseen englantilaiset. He myös osoittivat vakuuttavasti, ettei tämä taktiikka kyvykkään johtajan soveltamana suinkaan ollut menettänyt tehoaan. Etelä-Italiassa käydyssä Maidan taistelussa (4. 7. 1806) ranskalaiset joutuivat jälleen kokemaan saman, minkä olivat kokeneet Abrahamin kentillä lähes puoli vuosisataa aikaisemmin. Lukumääräisesti vahvempina he hyökkäsivät ilman tulivalmistelua. Kaksi englantilaisen jalkaväen lyhyeltä etäisyydeltä ampumaa yhteislaukausta riittivät muuttamaan raisun rynnäkön sekasortoiseksi paoksi. (69)

Samaa taktiikkaa sovelsi sittemmin Wellingtonin herttua suorastaan mestarillisesti Pyreneitten niemimaalla, käyttäen hyväkseen alueen puolustustaistelua suosivaa maastoa ja ranskalaisten usein perin harkitsematonta hyökkäyshalua. Lineaaritaktiikallaan hän myös Waterloossa torjui Napoleonin itsensä johtamien ranskalaisten raivoisat hyökkäykset siihen asti, kunnes von Blücher preussilaisineen ehti avuksi. (70)

Näin vakuuttavasti käyttökelpoisuutensa osoittanut perinne säilyi Englannissa piilukkokauden ylikin. Englantilainen jalkaväki taisteli Krimillä vuosina 1854—1855 jokseenkin samalla tavoin kuin se oli taistellut Abrahamin kentillä, Maidassa ja Waterloossa. (71) Tällöin oli asetekniikan uusi, nopea kehitys ja sen aiheuttama tulivoiman kasvu oli jo ohjaamassa

taktiikan kehitystä muuallakin Euroopassa takaisin vanhan lineaaritaktiikan suuntaan.

LÄHDEVIITTEET

- 1) Ks. esim. HANS DELBRÜCK, *Geschichte der Kriegskunst im Rahmen der politischen Geschichte IV*, Berlin 1920, s. 26—60, 170—177, 202—205, 304—306, 324—327; J. O. HANNULA, *Sotataidon historia II*, Helsinki 1931, s. 132—171, III, Helsinki 1933, s. 26—34, 51—75, 155—158; O. S. JAHNUKAINEN, *Sotataidon historia IV*, Helsinki 1953, s. 32—35.
- 2) Vrt. DELBRÜCK, mts. 463.
- 3) DELBRÜCK, mts. 49—50; W.H.B. SMITH, *Small Arms of the World*, Sixth Edition, Harrisburg, 1960, s. 10—13.
- 4) DELBRÜCK, mts. 56—57; SMITH mts. 14.
- 5) SMITH, mts. 15.
- 6) DELBRÜCK, mts. 306; SMITH, mts. 15
- 7) L. DUSSIEUX, *L'armée en France*, Versailles 1884, II s. 201—203.
- 8) DELBRÜCK, mts. 306 alav. 2.
- 9) SMITH, mts. 15.
- 10) J.O. HANNULA, *Napuen taistelu*, Helsinki 1929, s. 26. Vrt. GUNNAR ARTEUS, *Karolinsk och europeisk stridstaktik 1700—1712*, Lidköping 1772, s. 29, 43, 50, 62, 72, 85—86, 99—101.
- 11) SMITH, mts. 12, 15—17.
- 12) Rihlakiväärin myönteisistä ja kielteisistä ominaisuuksista ks. *Krieg gegen die französische Revolution*, bearbeitet in der *Kriegsgeschichtlichen Abteilung des k.u.k. Kriegsarchivs*, Wien 1905, I s. 383—384; B. LINKOMIES, *Katsaus suustaladattavan rihlakiväärin kehitykseen jalkaväen yleiskivääriksi* (Sotamuseo 1948) Helsinki 1948, s. 48, 51.
- 13) HENRY LACHOUQUE, *Le secret de Waterloo*, Paris 1952, s. 41.
- 14) *Sveriges Krig åren 1808 och 1809*. Utgifvet af Generalstabens *Krigshistoriska afdelning*. I. Stockholm 1890, s. 174—175.
- 15) Freiherr von UNTERBERGER, *Wesentliche Kenntnisse der Infanterie- und Cavallerie-Feuergewehre zum Gebrauch der Offiziere der k.k. Oestreichischen Armee*, Wien 1807, s. 14.
- 16) CURT JANY, *Geschichte der Königlich Preussischen Armee*, Berlin 1928—1929, III s. 84—86.
- 17) LACHOUQUE, mts. 41; *Sveriges Krig I* s. 178.
- 18) DELBRÜCK, mts. 306—307.
- 19) *Krieg gegen die französische Revolution*, I s. 280, 382.
- 20) *Sveriges Krig*, I, s. 176.
- 21) UNTERBERGER, mts. 38.
- 22) PRESTON-WISE-WERNER, *Men in Arms*, New York 1962, s. 171; vrt. UNTERBERGER, mts. 42.
- 23) UNTERBERGER, mts. 46—47.
- 24) GABRIEL ROUQUEROL, *L'artillerie au début des guerres de la Révolution*, Paris-Nancy 1898, s. 68.

- 25) LACHOUQUE, mts. 41.
- 26) JANY I, s. 814; Lachouque, mts. 38. ERIC MURAISE, Introduction à l'histoire militaire, Paris-Limoges-Nancy 1964, s. 147.
- 27) ERNEST PICARD, La campagne de 1800 en Allemagne, Paris 1907, s. 124.
- 28) Sveriges Krig I, s. 180.
- 29) JANY I s. 814.
- 30) LACHOUQUE mts. 31; Sveriges Krig I s. 180.
- 31) Ks. esim. ERWIN A. BAUER, The Rifled Slug on Deer. (Gun Digest 1959), s. 118—121 ja H. JUNG — L. P. DAVISON, Wilhelm Brenneke (Gun Digest 1960), s. 168, 171—172.
- 32) LINKOMIES, mts. 50 alav. 2.
- 33) Vrt. GUIBERT, Essai général de tactique, Paris s.a. (1800), I s. 100.
- 34) Vrt. s. 115—116.
- 35) H. COUTANCEAU, La campagne de 1794 à l'armée du Nord, Paris 1903—1907, II s. 46—47.
- 36) LINKOMIES, mts. 50—51.
- 37) UNTERBERGER, mts. 63—64.
- 38) LINKOMIES, mts. 52.
- 39) UNTERBERGER, mts. 67.
- 40) Vrt. EIRIK HORNBORG, Indianer, Helsingfors 1936, s. 458, 462.
- 41) Vrt. s. 117. Silloisen sotilaskiväärin luodin iskuenergia siis oli lähietäisyydeltä ammuttuna suunnilleen sama kuin nykyisten kevyiden lintuluodikoiden (esimerkiksi .222 Remington-patruunaa ampuvien). Mitä pitemmäksi ampumamatka kasvoi, sen paremmin m/1777 jäi kilpailussa tappiolle.
- 42) R.M. HATTON, Charles XII of Sweden, London and Southampton 1968, s. 153.
- 43) Ks. esim. H. BIRCHNER, Handbuch für die Schweizerischen Sanotätsofficiere, Basel 1888, s. 240—242.
- 44) Tällaisia mainintoja sisältyy runsaasti mm. vuosien 1808—1809 sodan ruotsalais-suomalaisiin taistelukertomuksiin. (Buletiner under Kriget imellan Sverige, Ryssland och Danmark Åren 1808 och 1809, Stockholm 1812, passim.)
- 45) Vrt. EIRIK HORNBORG, När riket sprängdes, Helsingfors 1955, s. 36—37.
- 46) DELBRÜCK, mts. 307, 329.
- 47) DELBRÜCK, mts. 329—332.
- 48) Vrt. UNTERBERGER, mts. 14.
- 49) DELBRÜCK, mts. 331, vrt. JANY II s. 305—306.
- 50) JANY III s. 84—86.
- 51) HORNBORG 1955 s. 32; HORNGORG, Karoliini Armfelt, Porvoo 1955, s. 18—19; JANY III s. 471.
- 52) HORNGORG, När riket sprängdes s. 35.
- 53) LINKOMIES, mts. 51; vrt. UNTERBERGER, s. 42.
- 54) Kiväärissä ilmenneistä häiriöistä ks. HORNBORG, Karoliini Armfelt s. 18; HORNBORG, När riket sprängdes, s. 32; JANY III s. 471—472; LACHOUQUE, mts. 41.
- 55) MATTI LAUERMA, 1700-luvun kenttätykistön tulitehosta (Sotamuseo IV) Helsinki 1951, s. 49, 50, 55.
- 56) GUIBERT, mts. I, s. 102; DELBRÜCK, mts. 308.
- 57) Ks. s. 131.

- 58) DELBRÜCK, mts. 307.
- 59) DELBRÜCK, mts. 310—311. vrt. M. I. DRAGOMIROV, *L'art de vaincre de Souvorof*, Paris 1899, s. 48.
- 60) GUIBERT, mts. 107—108; DELBRÜCK, mts. 308—309; JANY II s. 306.
- 61) Vrt. GUIBERT, mts. 100—101 ja HORNBORG, *Karoliini Armfelt* s. 20—21.
- 62) DELBRÜCK, mts. 308.
- 63) J.E.C. FULLER, *The Decisive Battles of the Western World*, Volume 2, London 1955, s. 264—268.
- 64) HORNBORG, *Karoliini Armfelt* s. 19—20, *När riket sprängdes* s. 35; JANY I s. 591—593, III s. 84.
- 65) Ks. esim. G.P. DUHESME, *Précis historique de l'infanterie légère*, Lyon 1806, s. 157.
- 66) Ks. esim. S.-B. DE COMEAU DE CHARRY. *Souvenirs des guerres d'Allemagne*, Paris 1900, s. 80.
- 67) E. HARDY, *Le Siège de Maëstricht*, Paris 1878, s. 14.
- 68) MATTI LAUERMA, *Borodinon taistelu — Napoleonin tykistö-taktiikan mestarinäyte* (*Sotilasaikakauslehti* n:o 1/1950), s. 15—16.
- 69) GEORGES LEFEBVRE, *Napoléon*, Cinquième édition, Paris 1965, s. 226, 338.
- 70) Ks. esim. LACHOUQUE, mts. 214—266 ja FULLER, mts. 524—538.
- 71) PETER GIBBS, *Crimean Blunder*, London 1960, s. 41—42, 142—143.

The firepower of the infantry during the flintlock period

The "Flintlock Period" begins in military history around the turn of the 17th/18th Century. Invented as early as in the beginning of the 17th Century, the flintlock was slowly becoming more common and at about that time it finally superseded the musket. The use of bayonets was also becoming more common, and the pike, at one time the main weapon of the infantry, disappeared from the battlefields. In the cavalry weapons, the flintlock superseded the wheel-lock. The cavalry, however, only used firearms as an exception, and influence upon the outcome of a cavalry battle was thus minor.

The weapons system taken into use in the beginning of the 18th Century remained virtually unchanged for a good hundred years. The switch from flintlocks to percussion caps took place only after the Napoleonic wars.

There were smoothbores as well as rifles among the infantry weapons. The rifle was superior to the smoothbore when it came to range and accuracy, but it still remained the weapon of marksmen due to its low rate of fire and some other weaknesses. The bulk of the infantry weapons were smoothbores. In Austria, there was also a third type in use, which had a barrel which was rifled as well as smooth.

The maximum range of the smoothbore was, depending on the firing angle, 600—900 metres. Due to the dispersion and the low penetration of the bullet, its effective range was estimated to be only 120—200 metres. The range of a good rifle was approximately 300—400 metres.

The smoothbore was inaccurate due to the construction, inaccuracies in the loading and the curved trajectory of the bullet. Only those enemy formations that formed a homogen target were considered economical for this weapon. In a firing test, in which the target was a board the size of the front of a company ($1,8 \times 30$ sq.metres), the hits were 75.5 % of all shots at a range of 75 metres, from 150 metres the percentage of hits dropped to 58. The aiming on the battle field was of course much less accurate than on the firing range. In Prussia the weapon was considered that inaccurate that aiming was expressly forbidden as being useless. — The rifle was more accurate, and it was considered worthwhile to fire at a single man at up to 200 metres distance, but not even the rifle came anywhere near the accuracy of the modern military rifle.

The bullet of the military rifle, be if rifled or smoothbore, had normally a diametre of 15—20 mm (.6— .8 inch) and it was a ball of lead weighing 25—40 grams (.9— 1.4 oz). Its initial velocity was at its best a good 300 metres per second (1000 ft/s) but the velocity of the bullet decreased fast with increasing range. Its penetration was low. Trees, a tile or wooden wall, even the clothing of the soldier gave a much better protection than nowadays. On longish ranges the bullet caused more often contusions than real wounds. From a short range,

on the other hand, the bullet penetrated deep into the body or even went through and caused a wound much worse than those from bullets of modern small arms.

The rate of fire was during the 18th Century considered to be the decisive factor. When it was impossible to increase it by technical means, much attention was paid to loading exercises. The best results were probably achieved in Prussia, where a trained rifleman could fire four, sometimes as many as seven or eight shots a minute. A body firing simultaneously could in the mid-century fire two to three times a minute, at the end of the century at the most four times. On the battlefield, where the rifleman normally carried only 30—60 shots, the maximum rate could be used only at the decisive moment. — Loading of the rifle was that complicated and demanding that it was possible to fire at the most once a minute with that weapon.

Shooting was greatly hampered by the numerous misfires even in dry weather. Heavy rain could lead to the rifle being used only as a handle to the bayonet.

The effect of small arms fire — particularly the volley fire — was considered good, but not as good as that of the artillery fire.

On the battlefield infantry normally shot at infantry. The fire was opened at the most 200 metres range, but as the battle went on, the fronts approached each other so, that the final phases of the battle often were fought at a range of a few metres. The first shot was fired simultaneously, but thereafter it normally quickly went into uncontrolled fire.

The most effective way to use the fire was to hold it initially and then fire a well aimed first volley at a close range and then continue with effective rapid fire. With these tactics the British infantry reached a good initial success at Fontenoy (11 May 1745) and a splendid victory on the Plains of Abraham (13 Sep 1759).

Against attacking cavalry the infantry normally managed to fire once, at the best twice. The repulse of an attack depended

decisively on if the infantry controlled its nerves better than the cavalry.

The battles during the era of the linear tactics were normally determined by the effect of the fire. The losses were often heavy, as much as 40—50 % of the battle strength, but it is virtually impossible to determine how much of the losses were caused by artillery, how much by small arms fire.

The French Army was in the 1790s forced by the changed conditions to give up the linear tactics. In their place the so called *tirailleur*- and *colonnata*tactics were developed. They were more flexible than the linear tactics, but were openly negligent to the importance of small arms fire. The importance of the edged weapons of the infantry and the cavalry was increased, as well as that of the artillery.

The armies of Continental Europe developed in the early 1800s their tactics along the French lines. The British, on their hand, remained faithful to the traditional linear tactics. In the battle at Maida (4 Jul 1806) they beat the French using the same tactics as on the Plains of Abraham. With the same tactics the Duke of Wellington later on won a series of glorious victories on the Peninsula and finally repelled the French attacks at Waterloo. These tactics were used by the British as late as in the Crimean War. The technical developments, which increased the infantry's fire power, steered from then on the tactics also elsewhere in Europe back into the direction of the old linear tactics.

SOTAHISTORIALLINEN SEURA r.y.—
KRIGSHISTORISKA SAMFUNDET r.f

Seuraan kuuluu henkilöitä ja oikeuskelpoisia yhteisöjä, joita kiinnostaa Suomen sotahistoriallisten muistojen tallentaminen ja vaaliminen. Edelleen seura toimii kaikkien ase- ja varushistorian harrastajien ja tutkijain yhdyselimenä. Seuran lähimpänä päämääränä on aatteellisesti ja taloudellisesti tukea myös sotamuistoja tallettavia julkisia laitoksia hankkimalla lahjoituksia ja kartuttamalla kokoelmia.

Seuran puheenjohtajana toimii eversti K. J. Mikola, varapuheenjohtajana professori Jarl Gallén, sihteerinä majuri Heikki Pohjapäätä (puh. Helsinki 12 131/261) ja rahastonhoitajana sihteerä Leo Saulamo (puh. Helsinki 12 681/353).

Seuran lahjoittajajäsenmaksu on 200 mk, ainaisjäsenmaksu 100 mk ja vuosijäsenmaksu 10 mk.